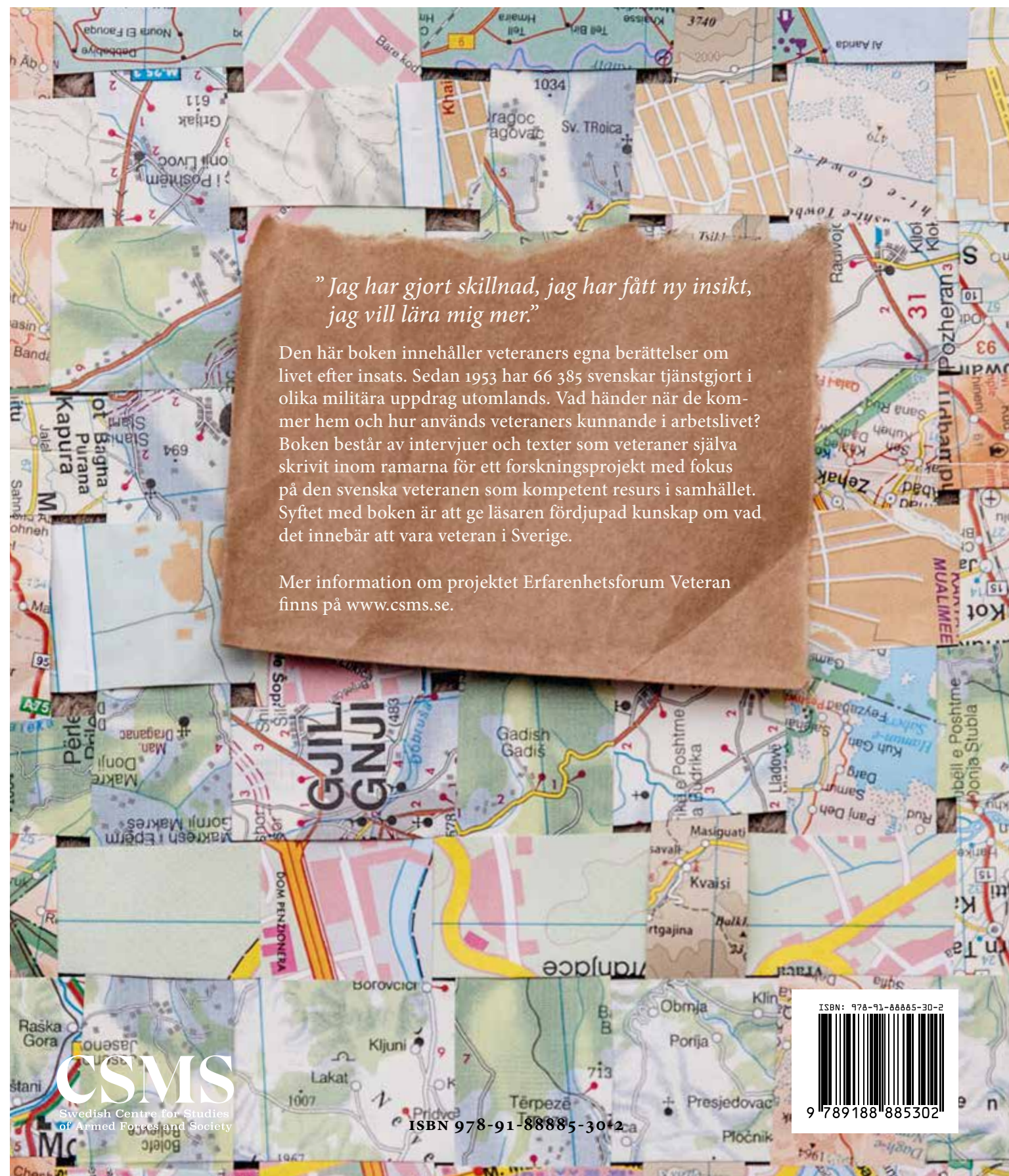

*”Jag har gjort skillnad, jag har fått ny insikt,
jag vill lära mig mer.”*

Den här boken innehåller veteraners egna berättelser om livet efter insats. Sedan 1953 har 66 385 svenskar tjänstgjort i olika militära uppdrag utomlands. Vad händer när de kommer hem och hur används veteraners kunskande i arbetslivet? Boken består av intervjuer och texter som veteraner själva skrivit inom ramarna för ett forskningsprojekt med fokus på den svenska veteranen som kompetent resurs i samhället. Syftet med boken är att ge läsaren fördjupad kunskap om vad det innebär att vara veteran i Sverige.

Mer information om projektet Erfarenhetsforum Veteran finns på www.csms.se.

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

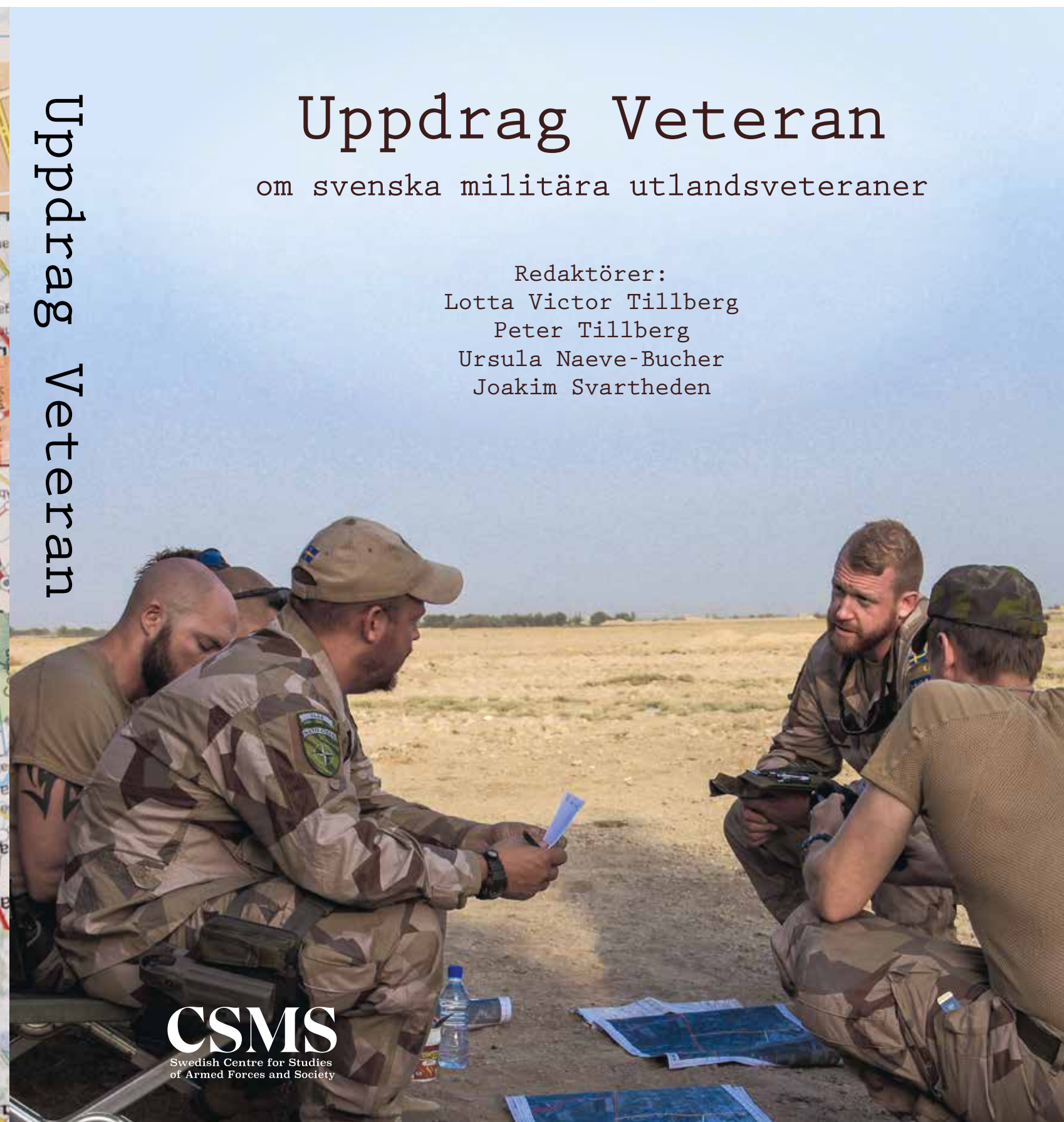
ISBN 978-91-88885-30-2

Uppdrag Veteran

Uppdrag Veteran om svenska militära utlandsveteraner

Redaktörer:
Lotta Victor Tillberg
Peter Tillberg
Ursula Naeve-Bucher
Joakim Svartheden

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Uppdrag Veteran

om svenska militära utlandsveteraner

Redaktörer

Lotta Victor Tillberg

Peter Tillberg

Ursula Naeve-Bucher

Joakim Svartheden

Boken är ett resultat av ett forskningsprojekt som möjliggjorts med stöd från Försvarmaktens Veterancentrum.

Uppdrag Veteran **om svenska militära utlandsveteraner**

Redaktörer

Lotta Victor Tillberg

Peter Tillberg

Ursula Naeve-Bucher

Joakim Svartheden

© 2020 CSMS

Mångfaldigande av denna bok är, enligt lagen om upphovsrätt, förbjuden utan medgivande av författarna.

Omslagsbild: José Puntigliano Sandell

Språkgranskning: Martin Peterson

Grafisk form: Ola Norén, Luleå Grafiska AB

Produktion: Svenskt Militärhistoriskt Biblioteks Förlag

Tryck: Livonia Print, Lettland, 2020

ISBN: 978-91-88885-30-2

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Innehåll

Förord.....	5	Del 3 Lyssna alla!.....	71
Vad tänker du på när du hör ordet veteran?.....	9	Bröllopet av Bo Rahmström.....	71
Veteran i Sverige.....	11	Du gamla, du fria... av Christopher Johansson.....	72
Med bevisat hög förmåga.....	13	Råd till mig själv (och andra som överväger	
Veteraner i internationell belysning.....	15	utlandstjänst) av Henri Kinnunen.....	73
Om bokens tillkomst.....	17	Är ni gift, sir? av Christer Flor.....	76
Intervjuer.....	17	Till Bosnien vi for av Petter Markman.....	78
Erfarenhetsforum.....	18	Intervju: <i>Det började med värnplikten</i>	79
Läsanvisning.....	19	Intervju: <i>Veteraner löser uppgiften</i>	84
Del 1 I fredens tjänst.....	35	Del 4 Fotografier.....	
Med humor som vapen		Kongo.....	88
av Christopher Johansson.....	35	Libanon.....	94
Ärrad kämpe, beprövad krigare – veteran		Bosnien.....	100
i Sverige av CG Schultz.....	36	Kosovo.....	106
Vad kan en veteran? av Thomas Sörliden.....	38	Afghanistan.....	112
Från Hindu Kush till Uppsala		Libyen.....	120
av Kristofer Benjaminsson.....	39	Mali.....	124
Intervju: <i>Här står jag med långa naglar</i>	43	Somalia.....	130
Intervju: <i>Du kommer att undra varför du är där</i>	47	Del 5 Om nära och kära.....	135
Del 2 Vad är en veteran för er?.....	55	Farfar av Christer Flor.....	135
”Jag gillar inte militärer”		Du kommer väl hem igen? av Fredrik Dauti.....	136
av Kristofer Benjaminsson.....	55	Brevet från mor av Bodil Sörliden.....	137
#jag är veteran av Christer Flor.....	56	Arvid och jag av C G Schultz.....	138
Medaljer av Bo Rahmström.....	58	Hej kompis, tänker på dig!	
Vad är en veteran för er? av Thomas Sörliden.....	58	av Kristofer Benjaminsson.....	140
Intervju: <i>Du får göra saker på riktigt</i>	61	Jag som ibland kallas veteran av Lars-Åke Ståhl ..	141
Intervju: <i>Jag har blivit ärligare</i>	66	Intervju: <i>Jag lärde mig tolerans</i>	143
		Intervju: <i>Behöver inte acceptera allt</i>	145

Del 6 Vad hände sedan?	149
I fredens tjänst – allt annat än glamoröst	
av Jimmy Johansson	149
Trafikolyckan av Thomas Sörliden	150
Den militära erfarenheten i ett civilt	
arbetsliv	153
Soldater anpassar sig av Liridona Dauti	155
Sextioett år – det är ju ingen ålder	
av Lars-Åke Ståhl	156
Intervju: <i>Verkligheten funkade inte som modellen.</i>	159
Intervju: <i>Jag är stolt över vad vi stod upp för.</i>	164
Del 7 Reflektioner kring veteranernas texter	171
Reflektion av Louise Weibull	171
Vad händer efter insats? av Peter Tillberg	174
Ord är luft, text bevarar av Anders Karlsson	177
Del 8 Den svenska veteranen	181
En kompetent resurs i arbetsliv och samhälle	181
Vad har du haft nytta av?	182
Utlandstjänst som kondenserad livserfarenhet	184
När man lär sig lär man sig också något annat	186
Spontant icke organiserat lärande?	188
Veteran – en privatsak?	190
Ett nytt forskningsfält växer fram	192

Medverkande	198
Om bokens bilder	201
Tack	205
Del 9 Bilagor	215
1. Om erfarenhetsforum och dialog- seminariemetoden	215
2. Inbjudan intervju	223
3. Intervjufrågor	224
4. Inbjudan Erfarenhetsforum	225
5. Uppdrag Utland – militära exempel från internationella uppdrag	230
6. Uppdrag Chef – åtta militära chefers erfaren- heter från internationella operationer	234
7. Uppdrag Afghanistan – bilder och berättelser från en internationell insats	238
8. Uppdrag Militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande	242
9. Om Centrum för studier av militär och samhälle	244
10. Konferensinbjudningar	246
Ordlista förkortningar	248
Litteraturlista – rekommenderad läsning	250

Förord

av Lotta Victor Tillberg

Det här är en bok om svenska utlandsveteraner. Den består till största delen av texter och intervjuer *av* och *med* just svenska militära veteraner. Bokens ambition är att belysa vad det innebär att vara veteran i Sverige med utgångspunkt i svenska veteraners egna upplevelser. Vad händer efter insats? Vilka erfarenheter får betydelse? Och vilken roll får eller tar den som väljer att kalla sig veteran i det svenska samhället?

Bokens titel består av två ord: uppdrag och veteran. Den är ett resultat av ett forskningsprojekt som undersökt den svenska veteranen som kompetent resurs i samhället. Det här är femte boken i en antologiserie om militärt yrkeskunnande och internationella insatser. De tidigare böckerna har alla ordet uppdrag i titeln; *Uppdrag Utland*, *Uppdrag Chef*, *Uppdrag Afghanistan* och *Uppdrag Militär*. Från början var jag tveksam till om 'uppdrag' verkligen skulle passa in som rubrik på det material forskningsprojektet genererat. Under två år har Centrum för studier av militär och samhälle (CSMS) både intervjuat och samarbetat med veteraner i en skrivseminarieserie, *Erfarenhetsforum veteran*, på Kungliga Tekniska högskolan (KTH). Boken är ett resultat av texter som veteraner själva har skrivit samt hundratals timmars nedtecknade samtal med veteraner om vad det innebär att vara veteran.

Jag skriver "vara veteran" med viss tvekan eftersom uttrycket signalerar att det skulle vara en fast explicit alltid gällande identitet. Och i en sorts juridisk bemärkelse kan det förstås vara så, men som fast identitet stämmer det inte riktigt med vad veteranerna som medverkat i intervjuer och erfarenhetsforum givit uttryck för. De berättar snarare om veteranskapet som ett flytande och öppet begrepp, som ett val, som *en* möjlig identitet bland flera möjliga. Veteranen är också sjuksköterska, handläggare på

kommunen, förälder, socionom, student, hockeyspelare, chaufför, pensionär eller lärare. Identiteten veteran beskrivs också som en roll som kan intas, när tillfället är rätt och sammanhanget passar. Mot bakgrund av denna observation bestämde jag mig under resans gång för att titeln *Uppdrag Veteran* ändå är en rimlig rubrik.

”De flesta går det bra för” är en återkommande mening i vetenskapliga rapporter och forskningsöversikter om veteraner. Men vad det faktiskt innebär när det går bra beskrivs mer sällan. ”It should be kept in mind that research shows most military service members do not experience major difficulties in their transition process” (Truusa, Castro 2019, s. 9). Om veteraner i England sägs: ”research suggests that the majority of service leavers cope well with the transition from military to civilian life” (Binks, Cambridge 2018, s. 125). Vidare: ”the majority of service personnel do well after leaving military life...” (Iversen, Greenberg 2009, s. 100). I den svenska kontexten uppges:

Erfarenheten visar att de allra flesta som återvänder hem efter tjänstgöringen har berikats och utvecklats som individer av de utmaningar som arbetet innebär. De cirka 60–70 000 svenska veteraner som under åren tjänstgjort i internationella insatser och verksamheter utgör i många avseenden en resursstark grupp som med kunskaper och erfarenheter bidrar på olika sätt i vårt samhälle (SOU 2014, s. 25).

På vilket sätt det går bra, vad det innebär att vara veteran i just Sverige – eller vad veteranerfarenheten bidrar med i samhället eller arbetet hörs inte så mycket om. Det vill vi gärna uppmärksamma. Även om huvudfokus i detta forskningsprojekt riktats mot ”veteranen som kompetent resurs i samhället”, återfinns i redovisat material även skildringar av svårigheter, smärftfulla erfarenheter, motstånd och ohälsa.¹

Sverige har en lång tradition av att skicka soldater på uppdrag utomlands. När boken skrivs har svenskar tjänstgjort i 109 952 befattningar och

1 För fördjupad analys av dessa aspekter hänvisas läsaren till mer specifik litteratur; till exempel Louise Weibulls avhandling (2011) *Emotion matters: emotion management in Swedish Peace Support Operations* eller Carl-Martin Pethrus avhandling (2019) *Suicide, violent crime, divorce and mortality in deployed military veterans*. Båda avhandlingarna behandlar svenska förhållanden. Vidare rekommenderas Ann-Margreth Olssons omfattande forskning om svenska soldater, veteraner och deras familjer, se till exempel *Anhörig och Soldat: soldatens motiv och anhörigas respons på beslut om internationell militär insats. Oro, saknad, längtan* (2018).

omfattar enligt Försvarmaktens beräkningar 66 385 individer.² Av de som tjänstgjort är uppskattningsvis 5 procent kvinnor och 95 procent män.³ I den här boken har vi låtit några av dessa – 32 stycken – berätta om sina erfarenheter genom egna texter och intervjuer. Några generella slutsatser kan inte dras från ett så begränsat urval. Bokens ambition är istället att genom att uppmärksamma veteranernas berättelser medverka till att fördjupa, komplettera och kanske också komplicera vetskapen om hur det är att vara veteran i Sverige.

”Många blir förvånade – är du veteran? De tänker sig något annat.” Så säger en av de intervjuade i boken. Citatet pekar på en kontrast mellan den egna ”veteranerfarenheten” och omvärldens uppfattningar. Vi låter den kontrasten bli bokens utgångspunkt. Vad består den där förvåningen i som veteranen i citatet beskriver? Och vad väljer svenska veteraner att berätta om – när de får ordet och möjligheten att tala till punkt? Jag vill därför uppmäna dig som nu håller boken i din hand att läsa långsamt och med eftertanke. I varje berättelse finns något att lära.

Lotta Victor Tillberg

2 Omfattar tidsperioden 1953-06-09 och 2019-08-16, källa: Försvarmaktens Veterancentrum 2020.

3 Varierande uppgifter om antal förekommer, beroende på vilka befattningar som räknas eller vilken tidsomfattning som tillämpas. Uppgiften om fördelning mellan män och kvinnor är hämtad i Olsson, 2018 s. 17.

”

Ingens bild av livet liknar andras
– Eyvind Johnson

”

”

*Jag är stolt över att vara veteran
men det är inget jag går omkring och basunerar ut.*

”

Vad tänker du på när du hör ordet veteran?

av Lotta Victor Tillberg

Vad ser du framför dig när du tänker på ordet veteran? En Demoskopundersökning med fokus på svenskarnas kännedom om veteraner från 2012 visar att ordet "veteran" associerades till begrepp som "erfaren, rutinerad, äldre, gammal person" och inte till någon form av militär verksamhet. I en uppföljande undersökning tre år senare uppger endast 11 procent av svenskarna att de känner till vad en utlandsveteran är.¹ Undersökningarnas antydning om okunskap om vem eller vad en veteran är bekräftas i intervjuerna och berättelserna som denna bok bygger på. En förklaring till frånvaron av mentala bilder av veteraner kan också kopplas till den tidsanda av nedrustning, fred och säkerhet som präglade västvärlden sedan Berlinmurens fall. För någon född på 1970-talet var värnplikt för manliga familjemedlemmar en självklar del av livet och uppväxten, om detta vittnade både fäder, farbröder och bilder i familjens fotoalbum. Övande militär personal i gröna kläder var inte en ovanlig syn i 1970- och 80-talets Sverige. År 1979 kom filmen *Repmånad, eller Hur man gör pojkar av män*, som trots dålig kritik blev en publikframgång med 1,5 miljoner tittare. För den som gick i grundskolan i början på 1980-talet, var ett studiebesök på närliggande regemente inte ovanligt. Sjuettitalisterna mönstrade och förberedde sig för värnplikt, men de flesta som tagits ut efter mönstring entledigades senare brevledes i förväg. I och med den utveckling som inleddes, bland annat genom Berlinmurens fall, förändrades något i det svenska samhället.

1 Uppgifter hämtade från Demoskopundersökningarna "Preliminärt underlag: nollmätning utlandsveteraner 2012-12-06" samt Kännedomsmätning 2012 samt Slutrapport "Kännedomsmätning om utlandsveteraner 2015-02-26", genomförda på uppdrag av Försvarsmaktens Veterancentrum.

I avhandlingen *(Re)Inventing the Armed Forces: a Governmentality Analysis of Swedish Military Marketing and Outreach in the Era of Voluntarism* beskriver författaren, född på 1990-talet, en uppväxt helt utan några som helst militära inslag:

På många sätt framstod min uppväxt som helt demilitariserad. Och privilegierad. I motsats till tidigare generationer, som växt upp i ett Sverige präglad av kalla kriget, i ett land geopolitiskt beläget mitt emellan NATO och Warszawapakten, där rädsla för ryssen, upp-rustning, krigsövningar och bunkrar var en del av vardagen, innehöll min barndom inget prat om krig eller ens militärtjänst. [...] Nedrustning var nu det nya normala, regementet i min hemstad (I15) lades ner när jag var åtta år. Jag har inget minne av dess existens” [författarens översättning] (Strand 2019, s. 8).

Militär verksamhet gick från att vara en synlig del av samhället till att under 1990-talet och i början på 2000-talet föra en mer undanskymd tillvaro, främst angelägen för de redan inblandade och engagerade. Ett allt stabillare omvärldsläge minskar behovet av ett (synligt) försvar i landet. Men under samma tidsperiod ökar Sveriges deltagande i internationella insatser, eftersom den politiska bedömningen är att nationens säkerhet byggs genom internationell militär samverkan. Detta betyder att under den period som den militära verksamheten blir mer osynlig inom landets gränser sänder Sverige samtidigt ut fler soldater än någonsin till internationella kris- och konfliktmiljöer. Under perioden 1990–2013 deltar mellan 900 och 3000 soldater årligen i internationella militära insatser, bland annat på Balkan, i Afghanistan och Afrika (Pethrus 2019, s. 8). Två parallella förlopp kan alltså sägas pågå samtidigt. Å ena sidan frambringades fler veteraner än tidigare i slutet på 1990-talet och början på 2000-talet, fler människor genomför militära insatser i andra länder för att sedan återkomma till Sverige kvalificerade att kalla sig själva veteraner. Å andra sidan sker detta i en tid då den breda allmänhetens kännedom om, eller intresse för, militär verksamhet i andra länder kanske är mindre än någonsin.²

2 Professorn i historia Lars Ericson Wolke beskriver förhållandet som en ”ironi av stora dimensioner” att nutida hemvändande soldater ”med insikt i och erfarenhet av den militära professionens kärna har gjorts parallellt med nedmonteringen av stora delar av det svenska försvaret” (Ericson Wolke 2018, s. 102).

Veteran i Sverige

Sverige har en lång tradition av att skicka soldater och officerare på uppdrag utomlands. Redan 1948 sändes en svensk observationsstyrka till Mellanöstern för att övervaka och rapportera om Palestinakonflikten. Suezkrisen och ett beslut från FN:s generalförsamling om att organisera en fredsbevarande styrka fick till följd att Sverige, för första gången i modern tid, skickade beväpnad trupp utanför landets gränser.

En berättelse om svenska militära veteraner behöver ges ett historiskt sammanhang som kan fungera som fond för de texter och intervjuer denna bok innehåller. För det måste inledningsvis konstateras att Sverige som nation på flera punkter skiljer sig från andra västerländska demokratier när det gäller nutidshistorisk erfarenhet av krig och konflikter inom landets gränser. Kanske är det faktum att Sverige inte aktivt deltagit i krig inom rikets gränser de senaste 250 åren en av de mest betydelsefulla aspekterna för hur veteraner i Sverige uppfattas? Det räcker med att gå till våra närmaste grannländer och de känner närheten till krigets konsekvenser in på bara skinnet. I Danmark, Norge och Finland har samhällen och familjer egna erfarenheter av krig och dess omedelbara följder nära till hands. Upplevelsen av att förlora sin nations suveränitet eller att på allvar behöva försvara sitt land är en annan i dessa länder jämfört med Sverige. Detta förhållande påverkar det svenska samhällets syn på veteraner. Så här säger en av veteranerna i undersökningen:

Att vara veteran får inte riktigt samma betydelse här som det får i de länder som de facto har varit i krig. Även om det är på väg att ändras nu. [...] Det finns ju en massa fördelar med att inte ha den erfarenheten, vi har ett samhälle som har sluppit många tragedier. (veteranintervju)

Svenska veteraner har historiskt levt i en rätt så osynlig tillvaro i jämförelse med många andra nationers. En svensk soldat kan till exempel inte svara en dansk eller engelsk kollega på frågan *When is your parade?* för vi har inte traditionen att lokalt uppmärksamma hemkommande soldater med en lokal välkomstparad, Sverige har ingen sådan sed. Vi har inte heller en tradition av att uppmärksamma speciella strider, slag eller krigshjältar, åtminstone inte den breda allmänheten. Och även om frivilligorganisationer, föreningar och andra initiativ under många år har drivit veteranarbetet framåt genom att uppmärksamma, bevaka och stödja veteraner och veteranfrågor i Sverige, har vi haft få samhälleliga markörer som på bred front

erkänner och uppmärksammar veteraner.³ Även om Sverige alltså sedan årtionden tillbaka sänt soldater på militära uppdrag utomlands har Sverige länge saknat ett övergripande nationellt systematiskt veteranarbete. Veteransoldatsutredningen presenterades 2008 och pekade ut hur Försvarsmaktens ansvar för personal före, under och efter militära insatser bör utformas (SOU 2008:91). År 2014 presenterades veteranutredningen *Svensk veteranpolitik – ett ansvar för hela samhället* som kan beskrivas som ett försök till en (ny)start för nationen Sveriges arbete med att offentligt och systematiskt erkänna och uppmärksamma svenska veteraner. I utredningen beskrivs en kunskapsbrist:

Kunskapen om de svenska insatserna på olika områden i form av internationella insatser och verksamheter är bristfällig i det svenska samhället. Motsvarande gäller olika delar av genomförandet av veteranpolitiken och kunskapen om veteranernas livssituation. Bristerna återfinns från den politiska nivån till ansvariga myndigheter, kommuner, landsting och andra aktörer. Kunskapsbristen medför en rad negativa följder för den enskilde veteranen och dennes anhöriga, men även ur ett samlat samhällsperspektiv (SOU 2014:27 s. 462).

Utredningen utgör ett försök att vidga veteranbegreppet till att också omfatta andra yrkeskategorier som tjänstgör för staten i internationella uppdrag, till exempel polis, tull, kriminalvård, sjukvårdspersonal. Sedan början på 2000-talet har flera institutionella steg tagits för att formellt uppmärksamma veteranfrågor i Sverige. Exempelvis firas sedan 2011 Veterandagen den 29 maj, med statsceremoniell status, vid Sjöhistoriska museet på Djurgården i Stockholm. År 2013 uppfördes monumentet ”Restare” vid Sjöhistoriska museet för att hedra svenska veteraner. År 2017 beslutade regeringen att göra den 29 maj till allmän flaggdag för att uppmärksamma och synliggöra svenska veteraner för allmänheten. Försvarsmakten, som sedan tidigare har ansvar att följa och stödja veteraner efter hemkomst, fick 2017 av regeringen i uppdrag att inrätta ett Veterancentrum med uppgift att driva, inrikta och implementera veteran- och anhörigarbete. På Veterandagen 2019 medverkade talman Andreas Norlén och talade om känslan att som riksdagledamot fatta beslut om att skicka svenska soldater utomlands.

3 Till exempel Sveriges veteranförbund Fredsbaskrarna, www.sverigesveteranforbund.se, Invidzonen, www.invidzonen.se, Svenska soldathemsförbundet, www.soldathem.org, Sveriges Militära Kamratföreningar, www.smkr.org, med flera.

Jag, och många ledamöter med mig, reflekterar särskilt och mer än vanligt då riksdagen beslutar om svenskt deltagande i internationella insatser. Dessa insatser utgör viktiga beståndsdelar i det som gör Sverige till en erkänt aktiv internationell aktör. Såväl civila som militära insatser för att främja fred, frihet och utveckling är viktiga delar av en ansvarstagande svensk politik, som förts i årtionden av regeringar med olika politisk sammansättning. Men det är också beslut som kan innebära risker och uppoffringar. Det är beslut som inte hade kunnat fattas om det inte funnits människor som varit beredda att sätta sig själva åt sidan till förmån för andra människor, andra samhällen och höga värden som frihet och demokrati, fred och säkerhet. [...] Veteraner. Anhöriga. Tack. Å riksdagens vägnar, ett djupt känt tack för era insatser.⁴

Historiskt saknas inte skriftliga uttryck för statens tacksamhet till svenska soldater som tjänstgjort internationellt. Medaljer och erkännanden har delats ut i årtionden, men sammanhanget som talet hölls i signalerar en ny era. Orden uttalas inför en betydande publik bestående av veteraner från olika missioner. På plats finns också anhöriga och närstående och i publiken märks unga och gamla, barnvagnar och rullstolar. Och på samma plats befinner sig Sveriges statsminister, Hans Majestät Konungen, Överbefälhavaren och riksdagens försvars- och utrikesutskott. Här uttalas erkänsla och tacksamhet i ett offentligt rum. Citatet från talmannen kan sägas ge exempel på nationen Sveriges alltmer tydliga tilltal i fråga om veteraners status i samhället.

Med bevisat hög förmåga

En av de medverkande i boken berättade för sin hustru att han skulle ställa upp i en intervju. Om vad, undrade hon. Om att vara veteran, svarade han. Hon uttryckte stor förvåning. Veteranen berättar: "Inför den här intervjun skrattade min fru och sa: 'Är du veteran?!' Det är lite roligt!" I det här fallet kände frun väl till sin makes militära bakgrund – men hon hade inte tänkt tanken att han också hade erfarenheter som kan definieras som veteran. En möjlig tolkning av exemplet är att uppfattad identitet (i det här fallet make, militär) överskuggar en annan möjlig identitet (veteran).

⁴ Utdrag hämtat från Riksdagens hemsida, www.riksdagen.se, 2019-01-10.

Begrepp kan få eller ges innebörd på olika sätt, genom definitioner, formella avgränsningar eller i juridisk bemärkelse. I ett rättighetsperspektiv blir frågor som ”vem tillhör och har därmed rätt till” aktuella. Identitet som begrepp kan förstås ur olika perspektiv. Ett kan sägas vara psykologiskt och innefatta den egna självbilden. Vem är jag? Vilka erfarenheter har jag? Vilken tillhörighet har jag? Ett annat perspektiv är sociologiskt och kan sägas mer omfatta vem jag är i förhållande till andra och hur jag uppfattas av andra. Identitetsbegreppet i ett politiskt perspektiv kan kopplas till ansvar, makt, resurser och status. Men begrepp får också mening och innebörd genom hur de används i vardagligt tal.

En veteran säger: ”*Krigsveteran* är ett svårt begrepp i Sverige. Det känns som att vi saknar ett begrepp för det här, allra helst när vi inte är en av de krigförande parterna ...” Om en soldat har krigserfarenheter men per definition inte varit en stridande part i krig – vad är man då? Krigförande eller ej – det beror på vem som besvarar frågan – citatet visar svårigheten att i vardagligt språkbruk rama in vilken typ av erfarenheter ett begrepp ska omfatta. Varje veteranerfarenhet är unik och mångfacetterad, ibland också paradoxal. Den som tjänstgjort internationellt vet att gränsen mellan gott och ont på samma gång kan vara både glasklar och svårbedömd. Och vad som är en bra lösning i ett kort perspektiv kan vara dåligt i ett längre perspektiv. En del veteraner använder begreppet ”krigsveteran” även om det inte är ett officiellt vedertaget begrepp i den svenska myndighetsterminologin, som istället valt att använda begreppen veteran och utlandsveteran. Icke desto mindre förekommer det i språkbruket bland veteraner.

Många svenskar säger sig inte känna till vad en utlandsveteran är, andra associerar veteraner med ”någon som kan ha behov av stöd”.⁵ Den utsändande myndigheten Försvarsmakten har en annan ambition med hur de vill att människor som genomfört militära uppdrag i utlandet ska uppfattas. I ”Försvarsmaktens strategiska inriktning” (FMSI) uppges att en person som har varit anställd i Försvarsmakten (det vill säga en veteran) ska uppfattas som ”ansvarstagande” med ”bevisat hög fysisk och mental förmåga” samt någon som är ”väl tränad i att samarbeta med och leda andra” (FMSI 2016, s. 49). Här kan sägas finnas en konflikt mellan allmänhetens brist på kunskap om svenska militära veteraner och den av staten och den utsändande myndighetens önskade uppfattning om veteraner.

Även militärer och veteraner själva associerar veteraner med begrepp som äldre och erfarenhet, en intervjuad säger: ”När jag hörde veteranbegreppet första gången tänkte jag att veteranen är en man i fyrtioårsåldern

5 Jmf Demoskop 2016, SOU 2014:27

som har varit på tio missioner och kan Kosovo utan och innan.” Det vill säga inte en ung person, säg en tjugofyraåring som redan hunnit med tre vändor i Afghanistan, eller en tjej med klänning och långa naglar, vilket idag är fullt möjligt. Veteranerna själva använder begreppet med flera olika innebörder, med det gemensamt att det omfattar någon som tjänstgjort militärt utomlands. En av de medverkande i boken konstaterar att: ”När man sätter stämpeln ’veteran’ på nåt så är det ju inte för att man ska kunna parkera det på nån plats i bokhyllan, utan för att man ska hitta en egen roll att förhålla sig till.”

Veteraner i internationell belysning

Internationellt definieras veteraner på olika sätt i olika länder. Det beror bland annat på historiska faktorer som vilken status landets försvar och militär har, vilket ofta är en följd av vilken typ av krig och konflikter den aktuella nationen har varit inblandad i. I internationell forskning om veteraner beskrivs olika tolkningar av begreppet veteran i olika nationer, och ett inkluderande eller exkluderande ramverk för vem som får eller kan kalla sig veteran kan urskiljas. I de mest inkluderande beskrivningarna är den veteran som någon gång har varit anställd i en försvarsmakt. I Storbritannien, som kanske har den mest inkluderande veterandefinitionen, räcker det med att anställningen uppgått till en dag. I skrivningar av ett mer snävt och exkluderande veteranbegrepp omfattas endast den som tjänstgjort i strid, eller den som har tjänstgjort i vissa insatser men inte andra. Den till synes mest använda definitionen, som till exempel tillämpas av Holland och Australien, är att veteran är nuvarande eller före detta militär personal som tjänstgjort i en fredsbevarande eller fredsframtvingande insats i ett annat land (Truusa, Castro 2019, s. 8). Veteranbegreppet används också för att i juridisk bemärkelse kunna bestämma vem som har rätt till vilka förmåner. Forskning om veteraner uppmärksammar en ständig nationell gränsdragningsproblematik när det kommer till vem som kan betitlas veteran eller ej.

Svensk försvarsmakt tillhör de nationer som antagit ett inkluderande veteranbegrepp. En svensk veteran är ”någon som har varit anställd i Försvarsmakten och gjort insats internationellt eller nationellt, med eller utan vapen”.⁶ För den som deltagit i en internationell militär insats används begreppet ”utlandsveteran”. Det svenska inkluderande veteranbegreppet

6 Uppgift hämtad från Försvarsmaktens hemsida, www.mil.se 2020-02-07.

motiveras i veteranutredningen *Svensk veteranpolitik – ett ansvar för hela samhället*:

Genom att inbegripa samtliga anställda kan de bli ambassadörer och förstärka den folkförankring som myndigheten behöver. De medverkar även till att öka kunskapen om myndigheten och dess verksamhet i samhället i stort. De bidrar också till att stärka myndighetens anseende på bl.a. arbetsplatser. De kan bidra till rekryteringen av personal genom att sprida en positiv bild av myndigheten och dess verksamhet (SOU 2014, s. 78).

Några för nationen Sverige speciella egenskaper formar förutsättningarna för de internationella militära uppdrag svenska soldater mött. En kort återgivning av dessa är i sammanhanget värda att uppmärksamma.⁷ I modern historia utmärker sig Sverige på flera sätt, inte bara genom frånvaron av krig inom landets egna gränser. Den svenska neutralitetspositionen och strävan efter militär alliansfrihet är andra aspekter. Och precis som nationen Sverige tillfrågas om att hjälpa till i en internationell kris eller konflikt – eller ber om att få medverka i en internationell militär insats – så har svenska soldaters medverkan i internationella uppdrag byggt på frivillighet.⁸

Sverige skiljer sig vidare från ett flertal andra jämförbara nationer genom en väl utbyggd allmän socialförsäkring som ger medborgare (i vid bemärkelse) rätt till likvärdig vård. Och eftersom kostnader för hälso- och sjukvård och läkemedel betalas solidariskt via skatt är en svensk medborgare inte beroende av en viss arbetsgivare, en egen hög inkomst eller privata sjukförsäkringar för att kunna få vård. I Sverige finns också ett skattefinansierat allmänt pensionssparande och en generös föräldraförsäkring. Här till kan läggas möjligheten att utbilda sig inom ett väl utbyggt och avgiftsfritt utbildningssystem hela vägen från förskola till universitet. Dessa faktorer måste nämnas (om än högst skissartat här) eftersom de tillsammans tecknar förutsättningar för svenskar som sänds ut i militära uppdrag världen över. Och de påverkar även livet efter insats för den militära personal som kommer hem och begreppsmässigt blir veteran efter genomförd insats.

7 För den som önskar fördjupning rekommenderas till exempel *Utlandsstyrkan i fredens tjänst – försvarsmaktens internationella insatser*, 2006, *Fredssoldater Armémuseums årsbok 2008/2009*.

8 För anställda i Försvarsmakten upphörde denna frivillighet i och med riksdagens beslut 2009 om en ny inriktning för försvaret. Idag har anställda i Försvarsmakten internationell arbetsskyldighet, det vill säga de är skyldiga att tjänstgöra utomlands om situationen kräver det.

Andra nationer har andra förutsättningar. I USA, som inte har en värnpliktsarmé, kan den som väljer att göra militär internationell tjänst efteråt få tillgång till subventionerad hälso- och sjukvård och utbildningsmöjligheter (GI Bill). Olika militära insatser kan medföra olika förmåner, såsom vilka utbildningsprogram eller vilken utbildningsnivå man kan komma in på, beroende på hur belastande insatsen bedöms ha varit (Truusa, Castro 2019, s. 8). Något som, åtminstone idag, är helt främmande för svenska förhållanden. För den svensk som väljer att göra militär internationell tjänst ser således förutsättningarna annorlunda ut jämfört med många andra nationer. Internationell militärtjänst i en svensk kontext är inte den enda vägen till bättre ekonomiska förutsättningar eller ett måste för att få tillgång till hälso- och sjukvård eller för att finansiera en civil utbildning.

Om bokens tillkomst

Intervjuer

Under perioden 2018–19 genomfördes 20 djupintervjuer med veteraner med olika erfarenhetsbakgrund, ålder och kön (16 män och 4 kvinnor). Varje intervju tog mellan 1 och 3 timmar att genomföra. Den äldste var född 1941 och den yngste 1987. Tillsammans har de genomfört ett 50-tal olika militära insatser för Sveriges räkning i ett 20-tal olika länder fördelade på bland annat Afghanistan, Cypern, Kashmir samt olika platser på västra Balkan, Mellanöstern och afrikanska kontinenten. Några av dem är fortfarande anställda i Försvarsmakten. Urvalet av intervjuade gjordes med strävan att få en spridning av erfarenheter från olika civila sektorer och arbetsplatser, bland de intervjuade märks därför exempelvis en mellanchefer på en statlig myndighet, en tjänsteman inom kommunal verksamhet, en rektor, en terapeut, en räddningsarbetare, en tekniker, en chaufför, en läkare och en pensionär med bakgrund i sjukvårdssektorn med flera.

Intervjuerna genomfördes som halvstrukturerade djupintervjuer. De utgick från några på förhand formulerade grundfrågor (se bilaga 3) som under intervjun följdes upp med frågor som anpassades efter samtalets gång utifrån vad intervjupersonen sagt och hur. Exempel på forskningsfrågor är:

När har du haft användning av erfarenheter från din utlandstjänst? Kan du ge konkreta exempel på sådana situationer? Upplever du att utlandstjänsten uppfattas som en merit? När känner du stolthet över din utlandstjänst? När har du känt dig respekterad som veteran? Upplever du att din kunskap och erfarenhet används i försvarsmakten eller i ditt civila arbete?

I boken återges utdrag från intervjuerna sammanställda i tio dokumentära kompositioner. Citat i en intervju kan vara hämtade från olika intervjuer. Utsagorna är autentiska men informationen som återges är anonymiserad, delvis omkastad och redovisad med fiktiva namn. Utmärkande detaljer (specifika platser, missionsbeteckningar, befattningar med mera) har tagits bort.

Erfarenhetsforum

Under 2018–19 inbjöds femton veteraner att medverka i Erfarenhetsforum Veteran, som genomfördes av Centrum för studier av militär och samhälle, på Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm. Så här beskrevs projektet i inbjudan:

I en serie skrivseminarier erbjuds Du som är veteran att i skrift reflektera över – och dela med dig av – dina erfarenheter av vad som händer efter insats. Projektets syfte är att med utgångspunkt i veteraners egna erfarenheter ta fram ett kunskapsunderlag med fokus på veteranen som en kompetent resurs i samhälle och arbetsliv.

Begrepp som identitet, ledarskap, omdöme, respekt, mod och ansvar kommer att behandlas. Resultatet från skrivseminarierna kommer bland annat att presenteras i en kommande antologi; *Uppdrag Veteran*. Att medverka innebär en möjlighet att vara med och påverka bilden av veteranen. En av målsättningarna med projektet är att med hjälp av konkreta exempel utforska och beskriva veteraners kunnande och vad de kan bidra med; i arbetsliv och samhälle. [...]

Varje samlingstillfälle består av två delar; en kort introduktionsföreläsning följt av skrivseminarium. Varje kurstillfälle startar kl. 9.00 och avslutas ca 17.30 med paus för en gemensam lunch.

Erfarenhetsforum genomförs som en serie dialogseminarier på Kungliga Tekniska Högskolan som ett samarbete mellan KTH, Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) och Försvarsmaktens Veterancentrum som finansierar projektet.

Ett ”erfarenhetsforum” innebär att en grupp utvalda människor träffas under en tidsperiod för att gemensamt utforska ett på förhand bestämt tema.⁹

⁹ Arbetssättet hör till forskningstraditionen *research partnership* vilken i svensk kontext beskrivits bland annat i Wennberg & Hane, 2000, 2005.

Inför varje seminarietillfälle skriver deltagarna en kortare text kring en specifik fråga, utifrån sina egna erfarenheter. När gruppen samlas sker dialog och erfarenhetsutbyte enligt en systematisk procedur, med hjälp av dialog-seminariemetoden.¹⁰ Varje deltagare läser upp sin text högt för gruppen och får därefter ta del av de andras reflektioner och frågor – i tur och ordning – kring den upplästa texten. Det efterföljande samtalet dokumenteras skriftligen i form av ett idéprotokoll.

Fjorton deltagare med olika erfarenhetsbakgrund, ålder och kön antogs initialt. Prioriterade urvalskriterier var att de medverkande veteranerna skulle vara aktivt yrkesverksamma och intresserade av att skriva om sina erfarenheter. De skulle också representera olika missioner, uppdrag och ha olika erfarenhetsbakgrund. Fjorton veteraner kom till det första informationstillfället, varav tolv sedan fullföljde seminarieserien. Ingen ekonomisk ersättning, arvode, lön eller traktamente har utbetalats för medverkan i projektet, i några fall har resekostnader ersatts i efterhand.

Veteranerna i projektet har erbjudits att medverka anonymt, vilket en i viss utsträckning valt att göra, övriga texter och berättelser i boken presenteras med varje textförfattares medgivande. En författarpresentation finns på sidan 198.

Läsanvisning

Boken består av en samling erfarenheter som grupperats i fem övergripande teman med en avslutande reflektion och en forskarkommentar. Den första delen av varje tema utgörs av texter författade av veteraner som medverkat i skrivseminarierna. Dessa följs av två intervjuer. Då texterna omfattar olika perspektiv och erfarenheter kan de sägas vara både överlappande och motstridiga. Det är meningen, vi har sökt efter många olika perspektiv, upplevelser och erfarenheter. Detta betyder att du som läsare inte behöver söka efter en ordning eller röd tråd, du kan med fördel läsa bokens texter utifrån de rubriker som intresserar dig. I en sjätte del återfinns texter som skrivits av andra än de medverkande veteranerna. Dessa texter, författade av Louise Weibull, Anders Karlsson och Peter Tillberg är reflektioner kring veteranernas erfarenheter. I bilagorna återfinns information om metoder, intervjufrågor samt tidigare böcker utgivna i Uppdrags-serien. Här finns även en beskrivning av Centrum för studier av militär och samhälle, www.csms.se.

¹⁰ En utförligare beskrivning finns i bilaga 1.

Avslutningsvis finns en utvidgad litteraturlista samt en ordlista med förklaringar av förkortningar som förekommer i boken.

Lotta Victor Tillberg och Peter Tillberg är huvudredaktörer för boken tillsammans med Ursula Naeve-Bucher och Joakim Svartheden. Peter Tillberg har valt och komponerat bokens bilder i egenskap av bildredaktör. På sidan 201 återfinns information om fotografer till bilderna.

I bokens inledande och avslutande kapitel förekommer rikligt med citat av veteraner. När sekretessaspekter medger återges källan så precist som möjligt. När citat hämtats ur intervjuer genomförda med löfte om anonymitet återges källan endast som ”veteranintervju”. När citat hämtats från nedtecknade samtal mellan veteraner som skett inom ramarna för erfarenhetsforum återges källan som ”idéprotokoll”.

”

*Jag hade precis gått på semester,
barnen gick på simskola. Vi firade
midsommar. Insatsutbildningen var
på tjugofyra timmar. Sedan åkte vi.*

”

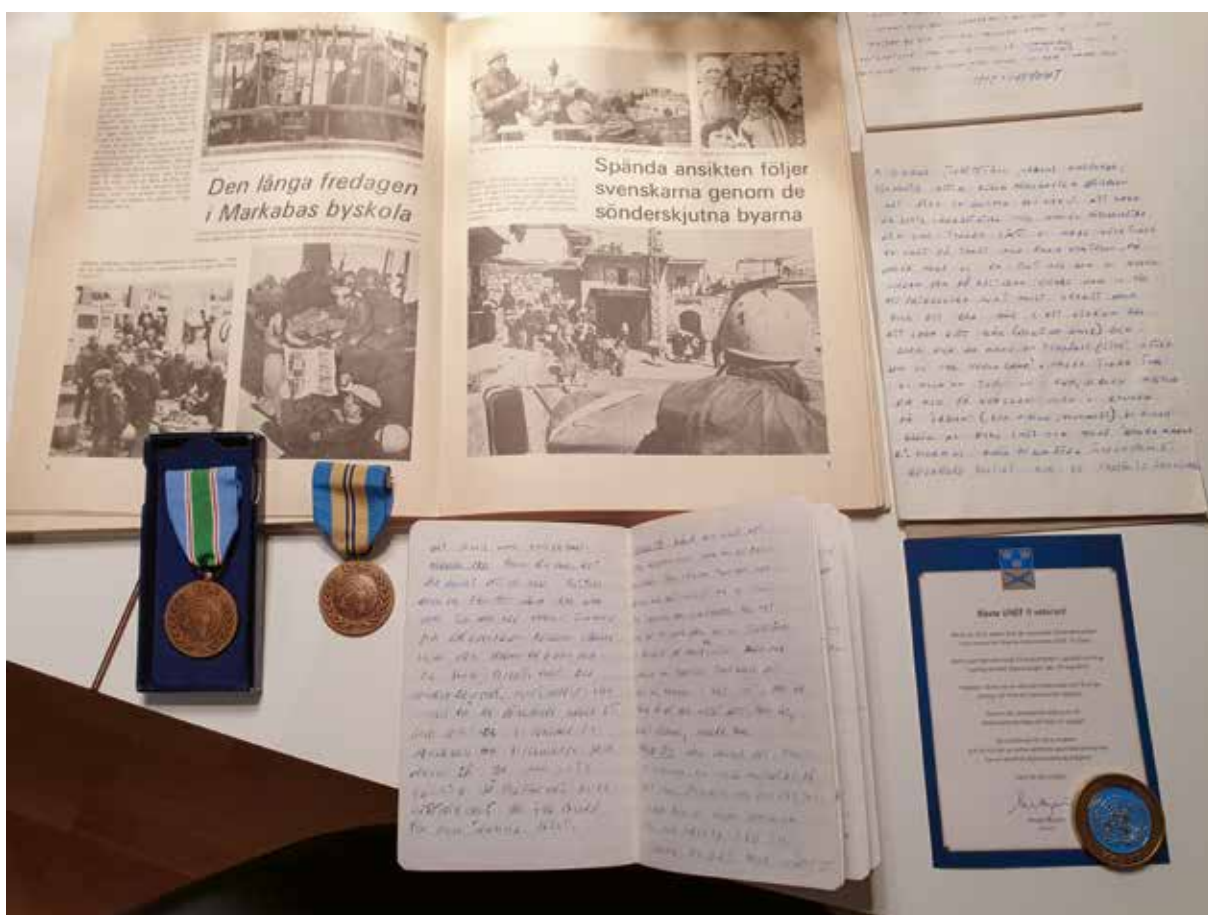

LOGEMENTET I SÖDERTÄLJE

JULAFTON 1974

VI SITTER OCH PRATAR INFÖR EN INSÄTS I MALI MED
MINA BARN JASTIN OCH TRISTAN

PÅ ARLANDA EFTER SISTA GÅNGEN I MALI

BESÖK PÅ ETT SJUKHUS I TIMBUKTO

JAG BESÖKER PLATSEN OFTA NÄR JAG BEHÖVER VARVA NER

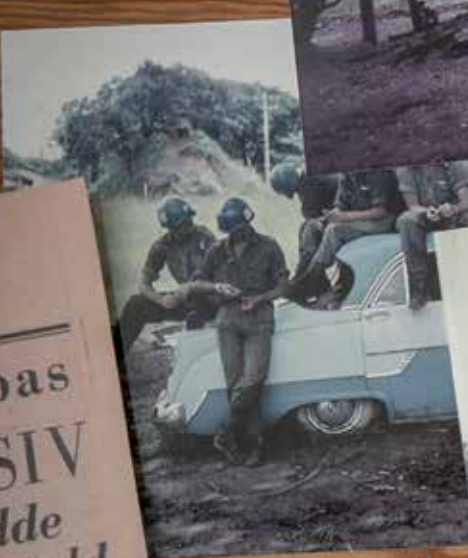

as
SIV
de
ateld

baser
FN-plan

gen evakuering
Katungabelgier

Del 1

I fredens tjänst

Med humor som vapen

av Christopher Johansson

Isär–ihop Ak 5. Att plocka isär och sätta ihop mitt vapen. Gång på gång. Så många gånger att fingrarna rör sig automatiskt över bultar och underbeslag. Jag kan göra det i mörker. Jag kan göra det än idag, drygt 15 år efter att jag lärt mig det. Jag har blivit drillad i att som en robot utföra denna rörelse.

Att blint lyda order och mekaniskt göra som jag blir tillsagd. Eller? Att drilla isär–ihop Ak 5 har förstås lärt mig att plocka itu mitt vapen på kommando. Jag kan åtgärda fel på min automatkarbin och rengöra den. Men det är inte det viktigaste som jag lärde mig, där i det kalla garaget och på skjutbanans bakomstation. Självlärt finns det goda skäl att lära sig att plocka isär sitt vapen, kanske till och med på blott några sekunder. Men det fanns också ett högre syfte. Jag lärde mig att fokusera på det jag kunde kontrollera, att trots omgivning ta befälet över mig själv.

Det viktigaste jag lärde mig då det var att hantera stress. Det är en erfarenhet som jag fortfarande har nytta av, precis som så många saker jag lärt mig under min tid i Försvarsmakten och under mina tjänstgöringar utomlands. Det är svårt att förklara hur jag förändrats genom att uppleva en värld jag inte var van vid. Åskådaren skulle tro att det enda jag lär mig var att ta isär och plocka ihop vapnet eller att patrullera några småbyar och tala med samma gamla gubbar varje dag.

Men det är svårt att förklara hur utlandserfarenheterna förändrat mig.

Därför svarar jag ”sandigt”, och ler lite slugt, på frågan om hur det var i Afghanistan under jobbintervjun. Jag vet att frågeställaren vill ha ett annat svar. Men den historia han vill höra, det är inte den jag har. Den berättelse

som finns på lager är han inte intresserad av. Den handlar om självinsikt och tristess. Den handlar också om val och självrannsakan.

Då det handlar mest om mig själv och inte världen utanför.

Nästa gång tar jag bort mina missioner från cv:t tänker jag. Det är lättare att inte behöva gå igenom turerna runt de heta frågorna; är jag psykiskt sjuk för att jag frivilligt åkte till dessa länder och mördade barn? Tycker jag det är coolt med krig? Är mina erfarenheter från utlandstjänsterna ovärderliga och gör mig unik? Svaret är alltid: Nej. Det är inte vad jag upplevt som skiljer mig från andra utan vad andra tror sig veta om mina upplevelser som skiljer dem från mig. Därför fortsätter jag att använda humorn som vapen, för med den kan jag plocka isär de flesta dumma frågor på några sekunder utan stress.

Ärrad kämpe, beprövad krigare – veteran i Sverige

av CG Schultz

För några veckor sedan fick jag frågan: Vad är en veteran i Sverige i jämförelse med en veteran i ett annat land? Dessvärre kunde jag inte på rak arm svara på frågan, vilket triggade mina funderingar kring vad begreppet egentligen står för och hur det formas i det offentliga rummet. Efter lite sökande på internet kunde jag konstatera att de mest förekommande beskrivningarna innehöll begrepp som ärrad kämpe, erfaren person, trotjänare, gammal beprövad krigare, oldtimer, oldboy, gamling och senior. Det intressanta är dock att de mest förekommande begreppen, om än subtilt, uttrycker respekt för ålder, kunskap, erfarenhet och lojalitet.

Nästa steg var att undersöka hur Försvarsmakten beskriver begreppet på sin hemsida. Inte helt överraskande men aningens obestämt skriver man att "... veteraner vet vad det innebär att arbeta som ett lag under hög press ..." och "... har erfarenheter som är värdefulla ...".

År 2007 antog den federala regeringen i Kanada den så kallade Veterans Bill of Rights rörande veteraner från den kanadensiska försvarsmakten och den ridande polisen (Royal Canadian Mounted Police, RCMP). Lagen beskriver veteraner som "speciella medborgare" och garanterar fördelar och jämställdhet mellan dem. Den befäster också respekt och värdighet för veteraner och deras familjer.

I sökandet efter ett svensk politiskt uttalande rörande veteraner och deras betydelse hittade jag ett anförande av försvarsminister Peter Hultqvist vid veterandagen den 29 maj 2017, där han bland annat säger: ”Vi som beslutsfattare måste alltid stå upp för de beslut vi fattat och utgöra ett stöd för de kvinnor och män som ytterst fullföljer regeringens och riksdagens vilja.”

När jag sedan jämförde Hultqvists budskap med Robert Alan McDonalds, tidigare United States Secretary of Veterans Affairs, förord till boken *The civilian lives of US Veterans* blev det uppenbart att två helt skilda förhållningssätt existerade. Den första delen av McDonalds förord lyder:

The legacy of Veterans’ service to our nation and the freedoms they have guaranteed surround us: in public meeting places where we gather and speak openly on any subject; in the many places we gather to worship as we see fit; in the variety of the media we choose to read or watch, written and broadcast by those free to express opinions absent fear of reprisal; in the places we go to cast our votes for those we feel are worthy of governing our country. We are able to do all of these things because those who wore our nation’s uniforms answered the call to service (McDonald 2017, s. 15).

Vad kan en veteran?

av Thomas Sörliden

Vi Veteraner har sänts ut i konflikter som skulle kunna blossa upp till regelrätta strider utan vår närvaro. Vi har sänts ut i redan utbrutna strider. Varför är ordet krigsveteran så laddat i Sverige? Vi företräder en av få myndigheter som bland annat har rätt att bruka vapen. Som vi kan läsa på Försvarsmakten hemsida:

”Vi övar på insatser och uppgifter som görs på marken, till sjöss och i luften. Vi övar på allt som ligger i vårt uppdrag – från humanitära insatser till att lösa stridsuppgifter.” När jag har varit iväg och fått delta i humanitära insatser, pratat med utsatta människor, har jag sett ett hopp växa i många ögon. Jag har fått möjligheten att lyssna på uppgivenhet och rädsla för framtiden, jag har också mött förväntan om glädje och hopp om en bättre framtid, med VÅR hjälp...

Då jag har gjort ett antal missioner inom sjukvård så har jag fått vara med om äkta glädje och tacksamhet bland lokalbefolkning vid utförda HUM-insatser. Jag har fått en möjlighet att hjälpa människor!

Jag som Veteran har lärt mig att lyssna och ta in andras berättelser och öden.
Jag som Veteran har lärt mig mycket om ödmjukhet.
Jag som Veteran har lärt mig att tålamod är en dygd.
Jag som Veteran har lärt mig vad respekt innebär.
Jag som Veteran har lärt mig att ”ett säkert uppträdande kan dölja oceaner av osäkerhet”.

Jag som Veteran har lärt mig att utföra mitt uppdrag trots en ”inre strid av förtvivlan”.

Jag som Veteran har lärt mig att ta ansvar.

Jag som Veteran har lärt mig att ”ta kommandot” vid situationer där människor ofta blir handlingsförlamade.

Jag som Veteran har lärt mig att dra nytta av andra människors kunskap och erfarenhet och lära mig själv.

Jag som Veteran har lärt mig vad ordet delegering innebär och har lärt mig att använda detta vid egen tids- eller kunskapsbrist.

Jag som Veteran har lärt mig så mycket av andra människor. MEN! Jag har också lärt mig mycket om mig själv.

Från Hindu Kush till Uppsala

av Kristofer Benjaminsson

Hindu Kush, cirka 3 000 meter över havet, våren 2009. Helt ärligt vet jag inte exakt var på vägen mellan Mazar-e Sharif och Kabul vi befinner oss, och jag vet inte hur länge jag suttit bakom ratten. Så här 10 år senare känns det som minst 15 timmar, men det är inte särskilt troligt. Det jag vet är att jag är otroligt trött och längtar tillbaka till ISAF HQ i Kabul, vilket får anses vara en ovanlig känsla. Men det går inte att förneka att utsikten är bland det vackraste jag någonsin sett där vi rullar fram på väldigt krokiga serpentinvägar. Jag kör i kanske 70 km/h, våra Landcruisers orkar inte mycket mer på de här vägarna. I backspegeln ser jag en liten bil påbörja en omkörning av vår bakre bil i ett ändå ganska beskedligt tempo, kanske 90–100 km/h. När jag var ny i landet hade jag sannolikt fått ett pulspåslag av det och börjat tänka på självmordsbombare, men nu noterar jag mest skicket på bilen och undrar om jag kommer få se ett får titta ut från bagageutrymmet. Bilen passerar även mig och jag ser inget får, men väl en i övrigt välpackad bil med fyra eller fem personer i. Det är såklart en Toyota Corolla, i någon sorts silverfärg, även om dammet givit den en del patina.

Cirka 100 meter efter att bilen passerat oss svänger vägen runt berget. Det gör inte bilen. Den fortsätter rakt fram, genom det ytterst symboliska ”staket” som markerar skillnaden mellan väg och stup. Jag bromsar in, och jag och min kollega hoppar ur bilen och springer fram till kanten. Bakom kommer de två som färdats i vår andra bil. Bilen som glömde svänga har haft tur i oturen, det är inte ett avgrundsstup vi pratar om, men väl ett fall på 15 meter, men det hade lika gärna kunnat vara 200 meter för vår del, vi har inte en chans att ta oss ned och hjälpa dem. Vi ser två personer som är mobila, som tagit sig ur bilen och börjat släpa en kropp som ser lealös ut. De ser oss och vinkar och ropar på oss. Min kollega och t.f. chef konstaterar att vi inte kan göra något annat än att kontakta vår egen vakthavandefunktion, ge någon sorts position och be dem kontakta lokala myndigheter, så det görs. Sedan konstaterar vi att vi inte kan bli stående här, vi har ingen närmare uppfattning om vad som finns i närheten, och våra bilar, uniformer och det faktum att vi bara är fyra stycken är inte optimala förutsättningar för stillastående. Jag har svårt att släppa saken och börjar föreslå nedvinschning med Toyota Landcruiserns vajer fäst i stridsvästen. Jag är i efterhand väldigt tacksam för att min kollega talade om för mig exakt hur dålig den idén var, men jag får nog säga att jag var desperat. Känslan av att behöva

göra valet att inte hjälpa till är än idag pissjobb. Men vi rullar vidare och anländer inom ett par timmar till ISAF HQ.

Efter att jag kom hem har jag försökt berätta det här för en person. Det var en tjej jag dejtade en kortare period ganska snart efter hemkomst. Hennes respons blev: ”Så ni åkte bara därifrån?!” Jag kunde inte förmedla varför man måste fatta ett sånt beslut, alla hennes referensramar var ju baserade på situationen i Sverige.

Sedan dess fram till nu tror jag att jag kanske i otroligt korta ordalag nämnt situationen utan detaljer för folk, men annars har jag de senaste åren knappt tänkt på den själv, jag har lagt det hela i en låda som jag ibland öppnat för mig själv men det var länge sedan nu.

Men när vi på sista träffen för Erfarenhetsforum Veteran fick lyssna till en text av Louise Weibull pratade hon om begreppet *moral injury*.¹ Det innebär i korthet att ett avsteg från det en person anser vara rätt kan leda till en känslomässig skam. Den texten träffade mig som ett knytnävsslag och den här situationen var allt jag kunde tänka på. Jag är uppfostrad med en väldigt tydlig ”man ska alltid hjälpa till”. Att fatta beslutet att lämna en olycksplats på det viset kommer nog alltid att skava i mig, minst sagt. Det spelar ingen roll att jag rent logiskt kan se att vi inte hade något alternativ, för jag kommer alltid att undra om vi hade det, om det fanns någon lösning vi inte såg. Jag vet fortfarande inte hur det gick för de inblandade i kraschen.

Klipp till sommaren 2013. Jag och några studentkompisar har åkt Eckerölinjen och är på väg tillbaka till Uppsala med bil. Det är vackert även här, men lite rakare och bättre väg och jag kör en Golf istället för en Landcruiser. Även andra omständigheter skiljer sig något. Här längtar jag hem till flaket med Lonkero jag har i bagageutrymmet när en Volvo V70 kör förbi mig i vänster körfält. Ganska snart efter att den passerat oss knycker den till och drar in i mitträcket för att sedan spinna över mitt körfält och bli stående. Jag kan inte riktigt själv förstå vad som sker men innan mina passagerare har fattat vad som hänt är jag framme vid bilen samtidigt som jag ringer 112 och kollar till mamman och barnet som suttit på höger sida. Alla verkar må bra, samtliga är dock skärrade och kanske framförallt pappan som kört. Polis och ambulans anländer strax och vi fortsätter hemåt till Lonkeron.

När vi har diskuterat förmågor som veteraner kan ha så har denna händelse dykt upp hos mig, det som skilde mig från mina passagerare var att jag agerade innan jag hann tänka. Jag tror att det är en del av förklaringen. Men jag undrar om inte en annan är att jag på något sätt letat efter en situation

¹ Louise Weibulls text finns på s. 171

där jag kan kompensera för det jag inte kunde göra där i Hindu Kush. Den här situationen fick inte den effekten. Men det kanske kommer.

Är detta måhända en del av Veteraners handlingsförmåga som inte bara rör mig? Har fler Veteraner i olika utsträckning en form av *moral injury* som gör att man letar efter sätt att kompensera?

”

*Det är inte så vanligt att personerna
runtom veteranen lyfts fram. Men det är
de som gör det möjligt. De är hjältarna.
Jag får ju betalt för det jag gör.*

”

”

*Man måste utmana sina egna
fördomar hela tiden och framförallt
inse att en har fördomar. Det är första
steget och det är ju det svåraste.*

”

Här står jag med långa naglar

– intervju med ”Emma”

Emma är född i mitten på 1980-talet och arbetar som mellanchefer på en civil myndighet. Hon har gjort två missioner i Afrika.

Kan du berätta kort om din militära och civila skolning?

”I min civila skolning har jag en kandidatexamen från universitetet. Sedan har jag läst lite beteendevetenskap, för jag tänkte att det är väl bra vad man än ska syssla med. Militärt har jag inte gått i någon skola, jag har ju inte pluggat officersprogrammet eller något sådant. Utan där är det bara militär grundträning och sedan träning inför missionen. Så majoriteten av min karriär är antingen inom Försvarsmakten eller att jobba med försvarsrelaterade frågor, kan man säga.”

Är det något från din militära erfarenhet som du har nytta av i ditt civila arbete?

”Om man ser till privatliv och nuvarande yrke, så är det ju framförallt att man har blivit väldigt duktig på att skilja på vad som faktiskt är ett problem och vad som bara är stress, att människor behöver lära sig andas och chilla lite. Om man leder ett projekt på nuvarande arbetsplatsen och någonting inte sker enligt deadline eller något blir några hundratusen kronor dyrare än estimat, då är det vissa som får fullständigt panik, blir jätteuppstressade och nästan springer runt som yra höns. Och i min värld är det ju lite så att ’ja, fast det är inte så stressigt, för ingen skjuter på dig och du behöver inte springa till skyddsrum, det är ingen som dör för att det här har gått fyrahundratusen kronor över budget’. Skulle jag säga att jag är immun mot stress skulle jag väl ljuga, men jag har en mycket större stresstålighet.”

Var din militära bakgrund – och då pratar vi kanske Försvarsmakten i allmänhet och missionerna i synnerhet – någon merit när du sökte din nuvarande tjänst?

”Ja, faktum är att det var det som fällde avgörandet. Det har jag fått veta i efterhand, det visste jag inte, men efter några månader fick jag veta det. Det är nämligen så att min chef själv för en himla massa år sedan har gjort utlandsmission med Försvarsmakten. Så han förstod ju att jag hade starkt psyke genom att titta på förbandstillhörighet och dylikt. Det är ju lite roligt, det visade sig att det var det som fällde avgörandet och inte min universitetsutbildning.

Jag är väldigt intresserad av försvar och säkerhet, även om jag sökte en civil befattning efter universitetet, annars hade jag ju inte valt att söka jobb på den myndigheten, då hade jag ju suttit någon annanstans. Jag har alltid följt med i den debatten och är väldigt för NATO till exempel. Och också som person söker jag utmaningar, jag gillar kickar, är den typen av personlighet.”

Hur förhåller sig dina medarbetare till din militära bakgrund och ditt veteranskap?

”Det kanske är utmanande. Jag är lite svår, sådär, tror jag, för att i utseendet så är jag väldigt stereotyp kvinnlig, om man kan uttrycka sig så. Jag tycker om klänningar, fixa naglarna och allt sådant, så det blir ofta en chock för folk när de inser saker jag har gjort. Och även med *mind set* och sådant kan det väl ibland nästan vara att det blir en nackdel. Jag får tänka på att som chef i en civil verksamhet kan jag inte ge order i form av en ordergivning, jag får tänka på att i skrift via e-post försöka ha lite mjukare attityd, använda lite fler ord istället för att bara skriva det som är.

Jag tycker verkligen om det här stereotyp maskulina, försvarsmaktsaktiga, det effektiva – och där har civila medarbetare här absolut verkligen noll förståelse. Så där får jag jobba med mig själv. På lunchraster och liknande har jag ju fått många frågor men då upplever jag, lite tröttsamt nog, att de frågorna kommer för att jag verkligen inte ser ut som att jag är den som kan skita ner sig och hantera vapen.”

Vad får du för frågor?

”Allt! Den klassiska är om man har dödat någon. Och så konflikten i allmänhet, svensk media är så fruktansvärt dålig på att rapportera om saker som är långtifrån närområdet, förutom om kriget i Syrien, kanske. Så folk vet ingenting och mycket handlar om att förklara själva konflikten och de olika parterna och, ja, ’själva FN, hur är det?’. Jag kanske tänker att folk vet men, som jag har förstått, så vet man inte så mycket ifall man inte jobbat inom någon av de fåtalet myndigheter som sysslar med sådant här.”

Känner du dig i allmänhet respekterad som veteran av dem du pratar med?

”I min familj och i min umgängeskrets, ja. På jobbet så är det ju blandat. Den här myndigheten är ju – gud, nu blir det ju helt hemska citat här – men det är ju väldigt, väldigt många här som är liksom trädkramare. ’Miljöaktivister’ är väl att gå för långt men politiskt är det mycket åt det hållet och då är det ju mycket ’Försvarsmakten är onödig’, ’Man ska inte kriga och sälja vapen’ och allt är bara dåligt. Där är det verkligen absolut noll förståelse. Jag

är dock väldigt stark i mig själv och svarar ordentligt på sådana påståenden. Men det gör ju också att jag inte initierar de samtalsämnena här, utan jag kan prata om det i andra sammanhang.”

Är du stolt? Skulle du åka igen?

”Jag är jättestolt. Och jag har fått tre konkreta erbjudanden, sedan jag sade upp mig, om att åka på andra missioner och varje gång har det blivit en livskris, ärligt talat, för att jag så gärna vill. Men min familjesituation är annorlunda, så hittills är det det som har stått i vägen när jag har tackat nej.

Det är ju alltid någon jag känner som är på mission just nu; bara nu vet jag fyra vänner som är iväg både i Afghanistan och Mali, så det är liksom konstant närvarande.”

Tror du att även din närmsta omgivning kan känna någon form av stolthet att du har varit iväg?

”Jodå, det gör de och framförallt min familj. Mina föräldrar har ju blivit engagerade i Fredsbaskrarna och tycker det är jätteroligt och de har fått många nya egna vänner genom det. Det är ju lite kul. Du vet, de besöker Veterandagen och så. Och även min syster tycker att det är coolt, hon säger att hon själv aldrig hade vågat göra något sådant.”

Är ”veteran” ett begrepp du känner dig bekväm med, som du hörsammar och förknippar dig med?

”Ja, absolut och jag förstår ärligt talat inte dem som har fört diskussionen att ’veteran’ skulle vara något negativt. ’Veteran’ är ju dessutom samma ord på engelska, det är ju väldigt internationellt gångbart. Så, nej, jag tycker inte det är negativt på något sätt.

Alltså, i ärlighetens namn så tror jag inte det hänger på Försvarsmakten, utan det är en politisk fråga hur veteraner uppfattas i samhället. Veterandagen skulle behöva bli en helgdag, en ’röd’ dag, inte en vardag. Veterandagen är ju dagtid och redan där har man begränsat enormt mycket för att, ja, vissa myndigheter ger sin personal ledigt för att vara där, men det beror ju på att det är myndigheter som jobbar med dylika frågor.”

Är det något du vill lägga till, som vi inte har talat om?

”Ibland talas det om att sänka kraven för kvinnor. Vi har ju pratat om stolthet och sådant och för egen del känner jag som kvinna att för mig har det alltid varit viktigt, att jag har klarat samma krav som männen. Alltså, vad gäller vapenhantering, vad gäller muskelstyrka och kondition. Det är ingen form av kvotering, det har varit min prestation som gäller och det

är väldigt viktigt för mig. Och det är viktigt för mig även i det civila livet, skulle jag ha fått reda på att jag har blivit inkvoterad på en tjänst hade jag inte velat ha den tjänsten längre. Det är också en sak jag är stolt över, att folk kan säga vad de vill och ha vilka åsikter de vill, men jag har klarat det på exakt samma villkor som killarna gjorde.”

Vilken roll får detta att vara kvinna när du närmar dig ditt veteranskap?

”Under tiden i Försvarmakten har jag upplevt, oavsett om det har varit militära eller civila placeringar, att det finns en liten uppförsbacke i början. Det har jag i alla fall upplevt, att jag måste bevisa att jag är mer än ett sött och kvinnligt yttre. Och dels bevisa att jag är intelligent, men också att jag rent fysiskt och vapenhanteringsmässigt är kompetent. Men när man väl har kommit över den lilla puckeln, då har jag aldrig upplevt några problem, då är det respekt på samma villkor. Och rent privat, efter mission – så är det väl mer det här att folk blir chockade, för att här står jag med långa naglar och klänning.

Det gäller att sluta upp med att anpassa krav så att det blir olika förutsättningar eller att Försvarmakten konstant ska visa bilder på just kvinnliga soldater och kvinnliga officerare. För mig blir det en överdrift och det är i det närmaste provocativt, för jag tänker att oavsett var man jobbar så ska det ju vara bäst person för jobbet på den platsen. Om det då krävs en enorm muskelstyrka som extremt få kvinnor har, ja, men då är det förmodligen så att det ska vara en man på den platsen. Alltså, jag blir provocerad av hela det här med kön, jag tänker snarare bara rätt person på rätt plats. Om rätt kompetens bemannar rätt plats, då blir det ju bra och det är helt könlöst, verkligen. De yngre soldaterna, som nästan uteslutande när jag har varit iväg har varit män – de delar den synen. Jag tror att den äldre generationen har fått någon form av ’hen’-panik. Så att nej, jag tänker bara rätt kompetens på rätt plats. Jag menar, det blir ju ännu viktigare i insats, för då är det också skarpt läge. Herregud, man måste ju kunna orka släpa en kollega, man måste klara allt det där, då kan man inte vara inkvoterad på något sätt, det är ju livsfarligt.”

Du kommer att undra varför du är där

– intervju med ”Björn”

Björn, född i slutet på 1980-talet, arbetar idag som tjänsteman i en kommun. Han har gjort två missioner i Afghanistan.

”Första gången jag var nere så fanns det ett slags prestige i att jobba långa dagar. Vi hade till åttio procent mer eller mindre kontorsarbete och det var vanligt att folk jobbade från sju på morgonen till midnatt. Både jag och min chef under andra missionen, som var den andre som varit ute tidigare, pratade mycket om att det var viktigare med kvalitet än kvantitet så vi höll ganska hårt på att hålla det till i alla fall tiotimmarsdagar.”

Upplever du att dina kunskaper och erfarenheter som veteran har varit efterfrågade eller uppmärksammade när du har sökt arbete civilt?

”Efterfrågade kan man inte säga. Undantaget är när jag sökte och fick jobb på Migrationsverket i och med att det kom väldigt många asylsökande från just Afghanistan då och då var de väldigt tydliga med att det till stor del var därför jag fick jobbet, att den kunskapen om landet och situationen var efterfrågad. I övrigt har det absolut varit en uppskattad erfarenhet, men mer på det sättet att kollegor och chefer efter ett tag har insett att jag faktiskt har erfarenhet som kan vara applicerbar även i ett civilt sammanhang.

På ett par ställen, återigen faktiskt kopplat till arbetsmiljö och gruppdynamik i och med att jag jobbade i en liten enhet väldigt intensivt under ganska speciella förhållanden, så har det vi gjorde för att få det att funka där också kunnat appliceras på civila sammanhang. Man skaffar sig vissa verktyg i hur man arbetar, hur man tar konflikter för att lösa det på ett bra sätt.”

Kan du nämna konkreta situationer?

”Ja, absolut. Vi kan ta till exempel när jag jobbade heltid ett år inom förhållningsvärlden. Där jobbade man väldigt tajt i en grupp med bara några heltidsanställda och bland det första jag propagerade för och förde in var att vi på samma sätt som vi hade haft i Afghanistan – fast där var det varje morgon och varje kväll – körde ett mer uppstrukturerat veckomöte där vi väldigt tydligt gick igenom vad alla skulle jobba med i veckan som kom, hur alla hade det, men också öppnade upp för möjligheten att säga om det fanns något annat som påverkade en, att ’nu är min farsa sjuk’ eller ’nu har jag bråkat med min flickvän’. Så att de andra i teamet skulle ha en möjlighet att veta huruvida man var i balans och på topp eller inte och det var ju otroligt

viktigt i Afghanistan, för där var det ju titt som tätt folk som inte mådde bra. Man saknade sina barn eller sin familj och då var det väldigt viktigt för alla andra att veta att just den här veckan kanske vi inte ska pusha honom eller henne fullt så hårt, utan vi får ge den lite utrymme. Och det har jag tagit med mig till två arbetsplatser där det har varit väldigt uppskattat, det är väl den tydligaste tror jag.”

När du fick arbete på Migrationsverket, var det något av kulturförståelse du tog med dig dit?

”Just när man sitter på asylutredningar är det mycket frågor – som de sökande inte kan kritiseras för men ibland hålls det emot dem – att de svävar på målet eller inte kan ge detaljer eller så. Då tog jag upp bland annat det att i den afghanska kulturen, som jag upplevde det i alla fall, säger man inte gärna att man inte vet. Det förekommer ju i fler kulturer att när man frågar efter vägen så händer det sällan att de säger att de inte vet, trots att de kanske faktiskt inte gör det, utan då drar de från höften och det är ju en kulturuppfattning som man någonstans har med sig när man ska ställa ganska utforskande frågor. Och även i Afghanistan finns det, som jag uppfattar det, i väldigt stor utsträckning ingen naturlig respekt för auktoriteter. Respekt är någonting man förtjänar, antingen via att man bygger en relation med någon eller, rent krasst, via att man har ett maktmedel – och i Afghanistan är det maktmedlet väldigt ofta pengar eller våldskapital. Vilket för många på Migrationsverket kan vara svårt att förhålla sig till, för vi svenskar är vana vid att man som myndighetsperson automatiskt får auktoritet och respekt. Även det är någonting som man måste ha i åtanke och den biten hade jag väldigt stor nytta av och också kunde sprida till andra anställda. Och även det att när man har en asylutredning så har man väldigt kort tid på sig att utreda väldigt mycket och jag upplevde, hos både mig själv och kollegor, en frustration kring att det var lite svårt att komma rakt på sak. Det kunde delvis ha att göra med det här att man inte säger att man inte vet men även att den afghanska kulturen, som jag upplevt den, inte är särskilt rakt på sak. Typexemplet är när vi hade kontakt med en matthandlare. Första gången man går dit så blir man bara introducerad och så dricker man te och pratar om familjen. Andra gången börjar man prata om att man ska köpa matta, men det är först tredje gången man faktiskt diskuterar pris och köper en matta. För en myndighetshandläggare i Sverige som vill ha svar på alla frågor direkt blir det en ganska rejäl krock, för de som ska berätta om sin situation i Afghanistan börjar ofta från början; ’när jag var fem år så hände det här och det här’ och kanske går tjugo år tillbaka i tiden, vilket inte är relevant för asylbedömningen. Då behöver man vara medveten om det för att

på ett respektfullt och pedagogiskt sätt kunna styra in dem, att 'nu vill jag prata om det här'. Alla de sakerna var väldigt viktiga och jag tror inte jag hade kunnat göra ett lika bra jobb utan den erfarenheten."

Kan du ge exempel på situationer då du verkligen har känt dig respekterad som veteran?

"Ja. Bland annat precis när jag kom hem. Bland det första jag gjorde var att jag gick på en middag där jag hälsades välkommen tillbaka, just med hänvisning till att folk tyckte det var fint och stort att åka iväg på det sättet."

Har du nytta av erfarenheter från din utlandstjänst i ditt civila arbete?

"Förmågan att kunna framföra kritik eller feedback på ett ganska konkret och direkt sätt, utan att det för den skull blir personligt eller otrevligt – det har jag haft nytta av. Första gången de kom tillbaka med ett utkast på ett beslut till mig och sa att 'du behöver ändra det här och det här och här förstår jag inte riktigt hur du har tänkt' märkte jag hur de nästan blev ursäktande och då sa jag 'men ni behöver inte oroa er för mina känslor på det där sättet, för jag vill göra det här så bra som möjligt och då måste ni kunna ge mig direkt feedback'. Jag upplevde i alla fall från chefer att de tyckte det var väldigt skönt att man sa det rakt ut, att 'säg vad det är du menar, du behöver inte linda in det i alla lägen'. Och jag har väl använt det till viss del själv gentemot kollegor och känt att det har tagits väl emot, att många tycker att det är lite uppfriskande. Om man tycker att något är ett problem så säger man 'kan vi rensa luften lite?'. Det tror jag inte jag hade haft i mig utan min erfarenhet från Försvaret, för det är inte sån jag är som person egentligen. Och när man har varit under press, hetsiga deadlines, stressiga situationer så har jag dels kunnat ha en förmåga att bita ihop och köra och även kunnat hålla huvudet ganska kallt."

I mötet med omvärlden – har du någon gång tigit om att du är veteran, att "här skulle jag kunna säga en hel del, men jag väljer att avstå"?

"Ja, det har jag gjort. När jag har kommit halvvägs in i en diskussion om 'vad har vi verkligen där att göra' eller 'vi springer bara USA:s ärenden' så har det hänt att jag bitit mig i tungan. Min mamma har varit ganska engagerad i flyktingmottagande och då är det samma där, att när hon träffar afghaner så vill man ju prata om Afghanistan för då har man ett gemensamt samtalsämne, men då brukar jag avvakta och känna dem på pulsen innan jag avslöjar varför jag varit där."

Jag har också försökt att avdramatisera det lite, att jag inte försöker lägga fram det som något stort och häftigt utan jag presenterar det som ett jobb

och det var ett jobb som passade mig i den livssituationen jag var då. Och där är det nog många som håller med, som ser det som så, att det är en häftig erfarenhet men inte på något djupare sätt.

Vi pratar inte jättemycket om det, delvis för att jag inte alltid vill prata så mycket om det. Många har också, märker jag, en bild av den här trasiga veteranen som är en tickande bomb och det blir mycket frågor om vad för hemskt man har sett och vad för hemskt man har varit med om. Och, ja, självklart, det var inte bara glass och ballong men det är ingenting jag vill prata om med människor som ändå inte kan förstå det, utan det pratar jag om med veterankompisar eller, om det skulle behövas, med en terapeut. Jag har inget intresse av att prata med ytligt bekanta om det, utan då undviker jag frågan.”

Tror du den här bilden av veteranen som trasig också är allmänhetens bild? Finns det någon ”allmänhetens bild” av veteranen över huvud taget?

”Ja, jag tror att allmänhetens bild är den av en trasig människa, det tror jag. Man har sett alla amerikanska filmer och teveserier med veteraner som är så trasiga och har alkoholproblem och allt vad det är. Det finns någon slags morbid fascination för det där, tror jag.”

Har du egna exempel på sådana som du har varit iväg med som faktiskt har blivit trasiga?

”Ja, jag känner till en. Han, fick vi reda på efteråt, hade sedan tidigare alkoholproblem, ganska kraftiga sådana. Och det ballade ur efter vi kom hem så några månader efter det tog han livet av sig. Han åkte på flera missioner. Men, som jag har försökt att se det, blev han inte trasig på grund av missionerna utan han flydde till missionerna för att han var trasig. Och det tror jag gäller många av dem som är trasiga, de var trasiga redan innan.

Det är klart att man har haft lite problem att hitta tillbaka till en normal tillvaro. Jag vet inte om det var svårare eller lättare för mig men jag har upplevt att det blev klurigare för att jag åkte tillbaka till att plugga på högskolan, vilket gjorde att jag inte hade så mycket fasta rutiner, vilket jag nog hade behövt. Men jag har träffat otroligt få som har varit trasiga på det här filmiska sättet, som drömmer mardrömmar om lemlästade kroppar, utan i min erfarenhet är det verkligen betydligt mindre häftigt än så, utan det är vardagslunken som är svår att förhålla sig till. Andra gången jag var nere så åkte jag ju lite på ett bananskal för det blev en vakansrekrytering, så jag hade vid tillfället inte ens gjort klar min uppsats. Satt på samverkansmöten med ganska högt uppsatta från andra nationer, skrev rapporter som gick hem till

regeringen. Att då komma tillbaka till Sverige och hitta motivationen till att slutföra en uppsats och sedan ta tag i nästa kurs med en massa tjugotreåringar i klassen, det är klart att det kändes futtigt på ett sätt.

Den här lunken där nere, jag tror det är därför det är många som åker gång på gång. Det är en oerhört bekväm tillvaro. Du går upp, går till matsalen, där finns det en frukostbuffé. Sedan går du och jobbar, sedan går du och äter en lunchbuffé, sedan går du och tränar och jobbar lite till, sedan äter du. Sedan så kanske du tränar en gång till och lämnar in din tvätt på tvättstugan två gånger i veckan och får ut den ren. Du behöver aldrig oroa dig för pengar. Det är ju en otroligt bekväm tillvaro, på det sättet. Att då gå tillbaka, oavsett om det är ett jobb med räkningar och amorteringar och hitta tid till att träna och pendling och allt vad det är eller om det är studier, som för min del, där man ska leva på CSN helt plötsligt. Även såna vardagliga grejer tror jag är svårt för många att helt plötsligt ställa om till. Och även när man är ute så är man hemma, man har sin *leave* på två veckor och då är det fest hela tiden. Man har bara kul, man får bara de roliga sakerna av livet, man träffar familjen och har det mysigt, man festar med kompisar, man äter ute varje dag. Att då komma hem till samma miljö men helt plötsligt behöva leva en vardag, det kan bli en ganska stor omställning.”

Har du någon gång ångrat att du åkte iväg?

”Jag har inte ångrat att jag åkte, som sagt, där är jag säker på att jag gjorde rätt. Ibland har jag ångrat att jag åkte iväg när jag gjorde det. Ibland har jag känt att jag borde ha slutfört min utbildning först, det var väldigt svårt att hitta motivation till att slutföra studierna. Så det har jag ångrat vid några tillfällen, att jag kanske borde ha väntat ett år och läst färdigt kandidaten i alla fall – och sedan åkt. Men samtidigt, då hade jag ju inte fått åka på samma befattning, så nej, allt sammanvägt har jag inte ångrat det.”

Kan du känna stolthet?

”Jag är inte jättepatriotiskt lagd, så den biten att ’jag har gjort någonting fint för Sverige’ har jag svårt att känna stolthet över. Jag hade det ett tag, men nu är det mer att jag gjorde något jävligt tufft – ’tufft’ som i ’hårt’ – och jävligt unikt, som jag klarade och jag gjorde det bra. Det kan jag känna en otroligt stor stolthet över. Framför allt, kanske, när man kan känna sig underlägsen i andra sammanhang. ’Ja men jag har det här och det är det ingen annan som har.’ Jo, det är det andra som har men det är inte så många. Så det kan jag känna en väldigt stor stolthet över.”

I vilken mån identifierar du dig eller tänker på dig själv som veteran?

”Det går i vågor. Ibland otroligt mycket och ibland är det mer att ’det var ett jobb jag hade en period’, men genomgående skulle jag säga ganska mycket. Delvis för att den där baracken är fortfarande den bostad jag bott längst i, förutom mitt föräldrahem. Så det går ju liksom inte att tvätta bort. Ibland kommer jag nästan på mig själv med att jag får tona ner referenserna, att ’när jag var i Afghanistan ...’ och då upptäcker man ju vilken stor del det är.”

Jag antar att du är där i tankarna i stort sett dagligen?

”Ja, det är alltid någonting. Vi var under ihållande raketbeskjutning i över femton timmar vid ett tillfälle. Och det fanns inte riktigt några *shelter* på den campen och vi kunde inte göra något, för de satt liksom barrikaderade två kilometer bort och det var redan en massa specialförband på väg dit för att rensa ut dem, så vi kunde ju bara vänta. Så i slutändan sa vi mer eller mindre att ’jaja, skit samma’, så öppnade vi varsin öl och lyssnade på Metallica. Jag kan fortfarande få feeling när jag hör de låtarna idag.”

Är det något du vill lägga till som vi inte har talat om?

”Jag tror att det är viktigt att öka allmänhetens men framförallt arbetsgivares förståelse för vilka kvaliteter en veteran har med sig. Det finns bra exempel och jag tror att Försvarsmakten skulle kunna göra mer för att lyfta fram dem. Vi har ju det här Military Work, bemanningsföretaget som bara anställer veteraner – där har man skapat någonting positivt utifrån veteranerfarenheten. Eller Veteranstöd Rapid Reaction, den här insamlingsgruppen på bland annat Facebook. Även om deras mål är att hjälpa veteraner som har det tufft så är det ju en otrolig företagsamhet och empati som präglar initiativet och som kanske till viss del kan väga upp bilden av krigsskadade veteraner som känslomässigt avskärmade. Eller varför inte erbjuda ett karriärsstöd som komplement till Arbetsförmedlingen för hemkomna veteraner, där man redan när man kommer hem får kontakt med någon som stöttar en i jobbsökningsprocessen. Det är ju en resursfråga men – framförallt viktigt när man pratar om yngre. Har man en tjugotvååring som precis har kommit hem och inte ska vara kvar i Försvaret och inte vet vad han ska göra med sitt liv, ha då en stödinsats där man hjälper till och slussar in honom på en KY-utbildning eller någonting som tar vara på den kompetens han har. För det är fortfarande väldigt skamligt att be om hjälp, kanske framför allt inom Försvarsmakten, det är fortfarande ett otroligt stigma kring det och det handlar inte bara om psykologhjälp utan även om ’shit, jag får inga jobb, jag lever på soc nu’. Det är nog nästan ett större stigma än

att säga 'jag mår skit, jag går och pratar hos en psykolog' och där tror jag Försvarmakten kan göra mycket.

Jag kan ju bara tänka att för Försvarmaktens del är det ett stort slöseri att låta kompetensen bara flyta ut. Jag känner fler som har gjort en eller två missioner och sedan har Försvarmakten aldrig pratat med dem mer och med tanke på vad det kostar att ha folk där nere så kan man ju tänka att det är ekonomiskt vansinne att inte utnyttja det."

Har du själv rekommenderat andra att åka iväg?

"Med vissa förbehåll, ja. Jag har haft vissa som har varit väldigt sugna där jag direkt har känt att 'du gör det här av fel anledning, du har någon slags romantiserad bild, du har sett på för många amerikanska krigsfilmer'. Då har jag inte avrått dem men jag har rekommenderat dem att tänka efter noggrant, 'varför vill du göra det här?'. För, beroende på vad du har för tjänst, kommer det inte vara häftigt hela tiden, kommer det inte vara adrenalin hela tiden – och det vill du inte att det ska vara. Och ibland så kommer du undra vad fan du gör där och varför du gjorde det här och då måste du vara säker för dig själv, så du kan motivera dig. Första gången jag åkte så gjorde jag det nog lite för att jag ville göra någonting fint för världen, andra gången gjorde jag det av mycket mer egoistiska skäl: Det är bra betalt, jag vet inte riktigt vad jag ska göra, det är en bra erfarenhet för framtiden, för jobben jag vill ha, som det såg ut då. Och jag var på bättre humör andra gången jag var nere, konsekvent igenom, för jag visste varför jag var där. Åker du ner enbart av den här lite idealistiska anledningen och det är någonting som naggar den i kanten så faller ju helt plötsligt allting. Börjar du då ifrågasätta om det här verkligen är rätt sätt att få Afghanistan på fötter, då har du ingen anledning att vara där."

FN-svensk skadades

Från TT

Fem FN-soldater, en av dem svensk, skadades då deras förläggning vid den libanesiska byn Qana besköts i onsdags.

Svensken, 23-åriga Raul Leppälä från Halmstad, skadades lindrigt av granatsplinter och vårdades kunnat bli utskriven från sjukhuset på fredagen.

De övriga skadade soldaterna från FN:s Unifilstyrka var en norrmann, två ghananer och en irländare.

Svensken befann sig i sitt tält då en granat slog ned i närheten, berättade pressofficeren i Nakoura. Per-Ake Fröberg i telefon för TT.

Han och de andra sprang ut ur tältet och då exploderade

några granat och en till. De besvärades elden, sade Fröberg.

Han uppger att det rörde sig om pansarvärnsgranater som av allt att döma sköts i väg från någon kilometers håll.

Svensken, som skadades i pannan och öra benet, och de övriga fördes först till den franska sjukstugan i närheten. Svensken överfördes sedan till det svenska sjukhuskompaniet i Nakoura.

Unifilstyrkorna har på senare tid genomfört intensiva kontroller av bilar i sina vägspräng på jakt efter vapen. Det kan möjligen ha orsakat irritation bland de stridande grupperna i området, sade Per-Ake Fröberg som dock väntar från gissningar om vilka som kan ha legat bakom beskjutningen av FN-styrkan.

Hej mamma — jag lev

Sårade FN-soldaten ringde från Libanon hem till Halmstad

Raul Leppälä satt i tältet när pansarvärnsgranater började explodera runt omkring. Han och hans kamrater kastade sig ut för att besvara elden.

Det exploderade igen. Svensken och hans kamrater sårades av grenatsplinter.

I går ringde han hem till Halmstad från sjukhuset i FN-förläggningen i Nakoura i Libanon.

— Hej mamma! Jag har blivit lite skadad men det är ingen fara med mej.

FN-styrkorna har på senare tid genomfört intensiva kontroller av bilar i sina vägsprängar på jakt efter vapen. Det kan möjligen ha orsakat irritation bland de stridande grupperna i området. Man vet även inte vilka grupper det var som sköt mot FN-soldaterna.

Den skadade svensken FN-soldaten Raul Leppälä var dock inte värre skadad än att han i går själv kunde ringa hem till föräldrarna och lugna dem.

I dag ska han få läsa sjukhuset har tillfrågats om detta.

— Det var för väl att han ringde själv.

Det var inget långt samtal. Raul hade med mamma Rita men det var lugnare och besvarade henne nycken om.

— Ja, det var då för väl att det var han själv som fick ta om för mig, sade han, säger Raul Leppälä till Aftonbladet. Det hade varit svårt att få meddelandet på annat sätt och inte varit riktigt säkert på hur det stod till med honom.

— Men när han nu ringde till hans barn och berättade och förklarade att det inte alls var så farligt. Lasse Leppälä i sin berättelse. Han kan själv lösa problemen vidare i Libanon utan att det är dags för honom i början av december.

Enligt vad pressofficeren från FN-styrkan i Libanon

Raul Leppälä också en liten skada utanför örat.

Han kunde skämta om det

— Han hade dock tur att träffa mycket yligt och av små fragment, säger Per-Ake Fröberg.

Fröberg träffade den skadade FN-soldaten i går.

— Då var allt bra med honom. Han var en smula trött efter all upprepade men kunde sedan skämta om det som hänt. Trots detta kommer han därför att mycket snart vara i gott skick, säger Fröberg.

Sambandet med Raul Leppälä skadades en norrmann, en irländare och två ghananer. Inte heller någon av dessa fick några skador.

Besköts med Bazooka-vapen

Vad som hänt var att "någon" sköt ett par granater med en RPG, ett bazookakallande vapen. De exploderade utanför det tält där FN-soldaterna befann sig. Vilken fraktion som låg bakom beskjutningen vill Per-Ake Fröberg inte spekulera i.

— Den här typen av granater är vanliga för stridsvagnsmän, säger han. Därför är det inte den självskott som de granater som satts in mot människors mål. Det är förklaringen till att de tankarna FN-soldaterna klarade

Del 2

Vad är en veteran för er?

”Jag gillar inte militärer”

av Kristofer Benjaminsson

”Så du är militär? Jag gillar inte militärer.” Kompis kompis på förfest under *leave*.

”Tack, å svenska folkets vägnar.” Full 18-åring senare samma kväll på krogen.

”Buhu, två svenska soldater har dött, den här fågelarten är på väg att bli utrotad.” Student med tidning i korridorköket efter min första mission.

”Ja? En soldats uppgift är ju att dö, precis som en självmordsbombare, varför skulle det vara värre än en fågelart?” Min dåvarande flickvän när jag försökte uttrycka min frustration över ovanstående kommentar.

”Ah, du har gjort utlandstjänst, då är du bra på struktur. Haha, ’skåpet spyr!’” Arbetsgivare efter min andra mission.

”Så jävla coolt att du har varit i Afghanistan, jag är jätteintresserad av det militära, håller på med airsoft och sånt, vilka vapen hade ni?”

Det här är ganska extrema exempel på min erfarenhet av andras intresse för mina erfarenheter. Samtliga har bemötts med nickande, skrattande eller självförminskande. Utom den sista. Honom tipsade jag om att se filmerna *Restrepo* och *Korengal* om han var intresserad av strid. Det var väl min mer sadistiska småaktighet som tog över.

Men ju mer jag tänker på det så är en hel del av det här till viss del mitt eget fel. De gånger jag får en seriös fråga om hur det var eller vad vi gjorde så spelar jag bort det. Jag säger saker som: ”Jag satt vid ett skrivbord, skrev rapporter och tränade en jävla massa.” Jag får det att låta som vilket jobb som helst och att det jag fått ut av mina missioner var en ”lyxkassa” under studenttiden och ett jäkligt bra personbästa i marklyft. Om det är mitt

ryggmärgssvar, kan jag då egentligen vara frustrerad och arg över att folk har fel uppfattning om vad jag gjort eller vad jag kan?

Jag har inte vågat försöka förklara på ett djupare sätt. Antingen för att jag inte vill blotta den delen av mig själv för vem som helst. Eller för att jag helt enkelt inte vet hur jag ska formulera mig. Hur fan beskriver jag min upplevelse på ett sätt som fångar det jag gjort och kan, utan att låta som en rekryteringskampanj för den amerikanska armén? Det är inte en helt annan upplevelse än något annat. Det är en upplevelse som, nedbrutet till beståndsdelar, många icke-veteraner har haft. Det är kombinationen och omständigheterna som gör den unik, men det är väldigt svårt att beskriva. Men om jag ska sammanfatta min erfarenhet av andras bild av veteraner så är nog den röda tråden okunskap.

Antingen från de som ogillar allt som har med militär verksamhet att göra: "Mördare, NATO-svin, kolonisationsöverskridare, spänningssökare."

Eller från de som tvärtom tycker att militär verksamhet är något positivt: "Han har ju varit soldat, då är han ju en stabil och bra karl." Utan att veta varför de egentligen tycker att det jag bidrar med är något positivt. Eller från de som helt enkelt inte bryr sig. De har inget emot militärer, de har inget för dem. De ser på militärer på samma sätt som de flesta ser på de flesta yrken. De finns, varken mer eller mindre.

Jag vet inte riktigt var jag landar med den här texten men jag antar att det för min del lutar åt att jag själv inte alltid vet vad jag har för bild av mig själv som veteran, och då kan jag varken förmedla eller förvänta mig någon rättvisande bild från andra.

#jag är veteran

av Christer Flor

Personligen upplever jag att insatserna format mig till att bli någon annan än den jag var innan. Men jag har nog också bitvis själv valt formen jag formats till. Även om det kanske tagit tid att nå vissa insikter och dra vissa lärdomar, så har jag ändå gjort resan. Jag har provats, jag vet vad jag kan, vem jag är, var jag står och jag räds inte att säga det om och när det behövs. Jag ser nog mer krasst på verkligheten än många andra i min omgivning och inser bland annat att inte alla har det lika bra som vi har det i Sverige.

Mina kollegor och vänner uppfattar mig som en ganska empatisk individ, en person som är lugn när det blåser upp till storm, eller för den delen,

nästan mer lugn när jag anser att saker som andra upprörs över är för små för att lägga energi på. Egenskaper som många uppskattar, men en del finner besvärande i vardagen, då främst det sistnämnda. Allt detta är insikter och lärdomar som växt fram under de olika insatserna där det stundtals läggs saker som andra nationers regelverk, nationell balans, politiska inriktningar och ”operativ” hänsyn i vågskålarna. Saker som inte alltid gynnar målen med verksamheten fullt ut, men som ändå väger tungt.

Ibland, eller ganska ofta, möter jag i mitt jobb uppfattningen att veteraner är en samling individer som skjutit ihjäl mängder med människor och efter detta mår som man förtjänar. Individer som drivits av andra skäl än de ideologiska. Man förenklar saken för sig själv, klustrar samman veteran-kollektivet och sätter en gemensam etikett på alla däri ingående individer. När jag försöker förklara att det är ett fåtal som tvingats öppna eld mot andra människor under de olika insatserna och att kollektivet veteraner i stort mår bättre än genomsnittssvensken möts jag i vissa fall med en form av besvikelse och i andra fall misstro.

Allt för ofta är den goda berättelsen inte intressant för media att lyfta fram, utan det är det fåtal fall där individer inte mår bra, känner sig felbehandlade eller där efterlevande vill lyfta sin besvikelse som förs fram. Detta är något vi hela tiden måste jobba med och som bidrar till att sätta många av oss i en kontext vi inte känner igen. Veteranidentiteten kan således vara båda av godo och av ondo!

Medaljer

av Bo Rahmström

En bit in på 2000-talet korsades min väg av en svensk veteran från kriget i Norge 1940 och vi umgicks med viss regelbundenhet i drygt tio år. När han gick ur tiden, närmare 100 år gammal, och det var dags för begravning ringde jag till hans fru och pratade. Hon var mycket tydlig med att jag skulle ha uniform och medaljer på begravningen. Det var ingen idé att föra fram att medaljer inte bärs på begravning. Jag kollade dessutom via en kollega med min första regementschef som jag visste också skulle gå på begravningen. Översten var glasklar, inga medaljer utan släpspannen. Avsiktsetiken vann och det blev medaljer, översten höjde på ögonbrynen i kyrkan. Jag kände mig stolt, respekterad och värdefull i kyrkan. Det var bevisligen viktigt och värdefullt för Jans fru att jag bar mina medaljer. Han var stolt över sina medaljer, trots att han fick dem långt efter kriget.

Min dotter skulle ta studenten och jag funderade på vad jag skulle ha på mig vid själva ”utspringet” vid skolan. Tänkte att det vore ju ett tillfälle att ha uniform med monterade medaljer och kände att så får det bli. Övervägde att höra med dottern vad hon tyckte, men det är ju min uniform och mina medaljer. Jag fick mycket positiva reaktioner. Dels av lärare och dels av åskådare. ”Skönt att du bär din uniform vid detta tillfälle”, ”du ska vara stolt över dina medaljer”, var kommentarer jag fick. Jag kände mig stolt, respekterad och värdefull genom dessa ord, så även av de blickar jag fick av besökare generellt. Jag minns att en av min dotters lärare, Nasir, pratade med mig efter ceremonin. Han var uppenbart imponerad och ville fotograferas tillsammans med mig och min dotter. Han ville höra om mina medaljer. Det är sällan någon frågar om vilka medaljer jag bär. Berättelserna om medaljerna blir ju min historia som veteran, för den som vill lyssna.

Vad är en veteran för er?

av Thomas Sörliden

Jag ställde en fråga till filmteamet som följer mig på jobbet. De är båda i åldern 25–30 år, och ingen av dem har gjort värnplikt. ”Vad är en veteran för er?” Svaret jag fick var inte det jag hade väntat mig. ”Jag ser en veteran från Vietnamkriget, alkoholist och drabbad av PTSD.”

Som tur är så är det inte dessa som representerar den stora ”massan” när det handlar om kunskap och erfarenhet av en svensk veteran. Jag har också märkt av en positiv syn och respekt för det jag har upplevt. Däremot kan många människor ha negativa åsikter om det politiska beslut som ligger bakom en utlandstjänstgöring.

Den dagen jag började engagera mig i den ”gröna” firman hade jag själv en bild av en osjälvisk veteran, en psykiskt och fysiskt stark person som satte andras liv framför sitt eget. En veteran ville helt enkelt göra skillnad.

Den dagen för snart nitton år sedan då jag stod och höll min son i handen samtidigt som hemvärnet hade uppvisning har förändrat och präglat mitt nuvarande liv. Jag minns att min son frågade mig om jag skulle åka på utlandstjänstgöring... Jag svarade lugnt ”ingen fara, jag är för gammal”. Sedan den dagen har jag hunnit med att tjänstgöra inom hemvärnet, flygvapnet, utlandsstyrkan, SWEDINT samt Bilkåren och är fortfarande i anspråkstagen inom armén och flygvapnet för bland annat transportledning under större övningar.

Mina tre utlandsmissioner har satt sina spår hos mig och min familj, inte alla positiva. *Men!* Jag vet att min familj, och då framför allt min son, är stolt över det vi har upplevt tillsammans under dessa nitton år... Och det är det som räknas!

”

*Ganska få vet att vi packar
bodybags när vi ska ut på
mission och vi skriver under
papper på att vi kan gå i strid.*

”

Du får göra saker på riktigt

– intervju med ”Rickard”

Rickard är född i början av 1970-talet och arbetar sedan tio år med skolledningsfrågor. Tidigare anställd i Försvarsmakten. Har genomfört en mission på Balkan i ledande befattning.

När jag kom hem...

”Första månaderna blev jag oroad över att jag hade tappat mycket av min förmåga att hålla ordning. Från att vara väldigt strukturerad, ha ett väldigt städat skrivbord, allting på sin plats, så hade jag plötsligt svårt att hålla ordning. Det var papper överallt och det förvånade mig. Sedan successivt, när den nya vardagen blev vardag, blev det ordning igen och allt funkade som vanligt. Jag tror att det hade att göra med det extremt inrutade, enkla men hyfsat pressade livet till att inte ha ett pressat liv men rutigheten blev, ja, det blev lite svajigare linjer, helt enkelt.”

Vilka erfarenheter har du tagit med dig till ditt civila jobb i skolvärlden?

”Utan att se svårigheter i hur man kan få olika folkgrupper att enas kring någonting som vi tror att vi kan hjälpa dem med, hade det varit svårare att hantera vissa elever med utländsk bakgrund. Och så erfarenheten av att reflektera över den egna människosynen och vad som kan påverka den. Jag hade en god människosyn, men i efterhand ser jag hur jag faktiskt såg ner på en folkgrupp mer än på den andra folkgruppen, fastän uppdraget var att stötta båda två grupperna i lika stor omfattning. Det gör att man behöver reflektera på en ny nivå och det blev egentligen min slutsats där och som för mig är viktig att ha med sig, att det finns en tendens att tycka bättre om dem som är som vi. Och alla är inte som vi – hur förhåller jag mig till det? Det har jag också kunnat bidra med gentemot andra, både skolledare, lärarpersonal. Att man får fundera på ’vem fattar jag sympati för och varför och är jag professionell i det ställningstagande jag gör?’.

Förhoppningsvis blir man både en bättre människa och en bättre chef ju mer man har reflekterat över sig själv och sina ställningstaganden. Och det här är ett ställningstagande som jag aldrig hade behövt fundera över innan jag åkte ut på mission och jag hade aldrig behövt göra det fullt ut heller om jag inte varit på mission. Jag är helt övertygad om att jag är en bättre chef utifrån det och faktiskt kan hjälpa mina medarbetare och kollegor att reflektera på en högre nivå. Så det är kanske den största lärdomen och det jag mest kan ta med mig rakt av.

Det jag upplever är att i det civila har man någon form av aktning för att någon har bedrivit ett skarpt ledarskap i internationell tjänst. Till viss del kanske för att man inte riktigt vet vad det innebär, faktiskt, det liksom finns någon form av romantiskt skimmer över det. Jag tror att i sammanhanget så är det mer positivt än negativt.”

Kulturförståelse och dylikt är det någonting du tar med dig specifikt från missionerna?

”Ja och som jag också reagerade på när jag kom ner [till missionsområdet]. Det var några som lämnade över till mig som jag upplevde som direkt rasistiska och jag tänkte ’vad fan gör de här?’, på ren svenska, ’varför tar man sig hit över huvud taget med den inställningen?’. Sedan när jag lämnade över hade jag visserligen inte tillnärmelsevis den inställningen som jag reagerade på hos några, men jag hade närmat mig den. Och det är aldrig trevligt att se negativa sidor hos sig själv, men har man förmågan att göra det så kan man göra något åt det, tänker jag.”

Vad är det för frågor du får?

”Det beror lite på ålderskategori. Mogna vuxna frågar om uppdraget i sig, vad man gjorde och sådär. Yngre vuxna frågar om man har varit i strid, om man har dödat någon, om man var nära att bli dödad, det blir ett fokus på den biten och ett mindre intresse för helheten. Så det skiljer.”

Hur bemöter du dessa frågor?

”Med de mogna vuxna är det enkelt att bara beskriva vad man har gjort. Det är uppenbart ett halvår i ens liv som sitter väldigt tydligt på näthinnan, där jag i detalj kan beskriva skeenden som jag kanske inte skulle kunna göra ur ett annat halvår i mitt liv. När man pratar med dem som ställer sensationsfrågor så handlar det mer om att aktivt tänka till vad jag ska svara ur ett fostrandeperspektiv. Man får på något sätt utgå från vad huvuduppdraget som svensk soldat i utlandsstyrkan egentligen är, vad man undviker och vad man är tränad för att göra om det värsta händer, snarare. För att inte fylla på den romantiska bilden av att döda andra människor, för det är ju lite det det kan handla om.”

Du säger att det är någonstans med nyfikenhet, intresse och faktiskt respekt som du bemöts av omgivningen. Har du något exempel på motsatsen?

”Det har jag, men det handlar nog mer om okunskap, oförståelse och generaliseringar kring ett område som man inte vet något om. Det har, om jag ska generalisera, mest varit kvinnor 50+ som har valt sin bild utan att

kanske reflektera. Man har bara kanske faktiskt samma bild som de unga vuxna som utgår från att man har åkt dit för att man tycker om krig, tycker om att sätta människor på plats och i värsta fall tycker om att döda. Har någon den förförståelsen är det ingen idé att gå in i diskussionen, för jag har inget intresse av att vinna den där och då.”

Det innebär också att du har avstått från att ta diskussioner?

”Ja, om jag inte tycker det är värt det.”

Finns det tillfällen då du till och med tigit om att du är veteran, ”här har jag faktiskt något att säga, men jag tror det är lika bra att tiga”?

”Inget sådär direkt, det har snarare varit om det allmänna som officer. Ibland har man velat uttala sig för att göra ett *statement* och faktiskt upplysa någon om hur saker ligger till och ibland har jag bara tänkt att ’nej, det är inte värt det’.

Samtidigt fanns det grejer som man kände att det inte var någon idé att prata om, som man bara pratade om med dem som man har varit där med. Det är vissa saker som, ja, det är ingen som orkar lyssna, det är ingen som förstår i alla fall.”

Hur har familjen och dina närstående upplevt din insats?

”En jätteoro när jag åkte, för det första, och inte någon riktig förståelse heller för hur man ens kan tänka att man ska åka. Och någon form av intresse när man hade kommit hem, så klart, men det är så långt ifrån deras egen vardag så det har nog varit svårt för dem att ställa frågor. Jag har nog faktiskt inte pratat jättemycket om det med min närmaste familj. Plus att jag själv inte tycker att det är så stort, jag tycker inte någonting jag gjort är särskilt stort och det gör att det inte är så mycket att prata om. Så det handlar lika mycket om mig som om dem, tror jag. Samtidigt var det så att när jag väl fick barn så var jag måttligt intresserad av att åka. Det kan låta hemskt men min partner var viktig men inte tillnärmelsevis lika viktig, så det blev en helt annan inställning, det var inte alls lika självklart. För mig var det en del av jobbet, man behöver inte reflektera så hårt utan det bara gör man, men med barn blev det till och med jobbigt att åka till Boden på övning en längre tid.

Jag tror att vi är ett land som reflekterar ganska lite över våra veteraner och vad som kan hända med dem som åker ut. Jag tror att det är ganska få som vet att vi packar *bodybags* när vi ska ut på mission och vi skriver under papper på att vi kan gå i strid. Och vad det beror på, det vet jag egentligen inte, för jag tror det är klart mer påtagligt i andra länder. Det kan ha att göra

med att vi har välutbildade soldater fortfarande och vi har haft ett visst mått av tur. Hade det kommit hem fler soldater som hade dött i internationell tjänst tror jag att diskussionen hade blivit en annan och då tror jag också att det hade blivit en mer allmän diskussion.”

Om man då skulle ställa frågan så, ”vad är din sinnebild av en krigsveteran?”, vad skulle folk svara då?

”Jag tror att de tänker sig nog något annat än en tjugofyraåring som har varit borta ett halvår på uppdrag och löst uppgifter. Jag tror man ser någon som är äldre, jag tror man ser någon som är sargad av att ha varit ute och mår dåligt. Inför den här intervjun skrattade min fru och sa ”är du veteran?!”. Det är lite roligt!”

Hur ser du själv på den saken, identifierar du dig själv som veteran?

”Någonstans har jag inte riktigt gjort det. Dels är det att jag som officer bara löst en uppgift på annat ställe, att det inte är så stort. Av alla de uppgifter man har löst i Försvaret var det en.”

Tror du att det går att ändra bilden av veteranen som trasig individ till en stark och användbar person? Ställer du för det första upp på den bilden av veteranen som stark och användbar?

”Absolut. Jag påstår att jag är både en bättre människa och en bättre chef efter att ha varit ute. Du får göra saker på riktigt, du får faktiskt pröva ditt ledarskap på ett något skarpare sätt. Men kampen är inte vad Veterancentrum kan förmedla utan vad media vill förmedla – och det finns inget som helst intresse att förmedla den bilden. Är det en som har blivit illa behandlad eller illa bemött så är det den som får utrymmet och det är svårt att rå på det. Jag tror att man kan jobba på med de här bitarna och faktiskt få folk att vara stolta över det man har gjort. Och man får aldrig glömma att om man gör något av det som eventuellt har stukat en eller drabbat en hårt, så finns det positiva effekter och det tror jag faktiskt man kan spinna på.”

Är det någonting annat som du skulle vilja ta upp, berätta eller fråga?

”Det var länge sedan jag var ute men den etiska biten, alltså svensk officersetik och soldatetik, tänker jag att man kanske skulle behöva resonera mer om inför och under internationell tjänst, om vad som är vad och att soldater känner att man faktiskt lever som man lär och tar ställning.

Generellt sett, jämfört med andra stater och soldater, så ligger vi väldigt högt upp på den listan, det är min bestämda uppfattning, men jag tror att man skulle kunna stärka stoltheten med att ’vi tänker så här, vi gör så här

och vi står för det. För det som skulle kunna solka en chefs anseende genom att skicka hem en soldat som har fulat ut sig tror jag i förlängningen stärker övriga.”

Är det fråga om självbild här eller är det situationer där det brustit i fråga om omdöme och moral, som säger att ”det här borde vi ha tagit itu med innan situationen uppstod”?

”Ja, alltså, det är väl olika på olika bataljoner och det är olika i olika missioner och det är olika med olika chefer, men har man en policy så lär man rimligen hålla den. I ett fall som jag tänker på gällde det alkoholpolicy, folk var snorpackade och bar sig illa åt och då tänker man att nu har de gjort bort sig inför civilbefolkningen. Då borde det vara rågat, de åker hem – men det blir locket på. Och då tänker jag att det gynnar ingen, utom möjligen om Försvarsmakten är så risig att det skulle kunna vara negativt för en bataljonschef att ta ställning och då har vi problem på riktigt.”

Jag har blivit ärligare

– intervju med ”Örjan”

Örjan är född på 1960-talet och arbetar idag med logistik. Han har gjort flera missioner, bland annat på Balkan och i Afghanistan. Han är idag också engagerad i försvarsanknuten frivilligverksamhet.

”Jag har träffat så mycket människor tack vare den gröna sidan, som har berikat mitt liv. Så mycket som jag har varit med om, sedan jag kom hem från Afghanistan, tror jag inte jag var med om innan. Men det är också tack vare att jag har blivit en lite annorlunda människa, jag är mer framåt, jag tar för mig mer. Innan har jag stigit åt sidan och där vill jag mena att det är det militära som har gjort att jag har klivit fram. Jag sitter med i samverkansgrupper med andra myndigheter, är med och har utbildning och tar fram rutiner för hur vi kan samarbeta. Min chef gör ingenting i mitt ansvarsområde utan att jag ger mitt samtycke. Då känner jag att ’nu står jag på mig’ och det hade jag inte gjort för tio år sedan. Jag har blivit tuffare på så sätt och jag är nog mycket ärligare, kan jag säga – och det faller ju inte alltid i god jord, men jag känner att får jag sagt det jag vill är jag nöjd. Och jag är inte rädd för att bli ovän med folk.”

Har du varit i jobbsökarsituationer efter utlandstjänstgöringen, där din utlandserfarenhet har varit en merit?

”Chefen på mitt förra jobb hade själv varit på utlandsmission och jag tror det var därför jag kom in där. Räddnings- och sjukvårdsbiten som jag hade i mina första missioner bidrog nog mycket till att jag fick mitt nuvarande jobb och där har jag haft nytta av mina erfarenheter. Idag när jag behöver ha ledigt för mina militära åtaganden är det inga problem, delvis för att jag har lärt mig att ge och ta. Behöver de folk på jobbet så jobbar jag över och då lägger vi det i timbanken för jag kan ha nytta av de timmarna sedan – alla andra vill ha övertid. Jag har över huvud taget lärt mig att ta folk på ett mycket bättre sätt än innan, förr var det mycket gapande och skrikande och så kom man ingenstans.

Mina arbetskollegor har nog inte riktigt koll på mina upplevelser. Jag pratade i telefon med en kvinna och berättade om att vi varit i strid och hon avbryter ’men vänta, vänta, vad sa du?!’. Så berättade hon att hennes bild var att om det är två kombattanter som skjuter på varandra så rullar svenskarna in i mitten – och då slutar allting! ’Men, sa jag, ’skojar du, har du den

bilden?!' 'Ja, men det är inte bara jag', sa hon, 'det är många av mina kompisar.' Och då kände jag att folk här hemma inte har en aning om någonting.

Jag har hållit några föredrag om det jag varit med om i Afghanistan. Jag reagerar alltid likadant, tårarna kommer – och jag kan inte förklara varför. Jag har talat om för folk att jag inte lider av någonting, däremot så känner jag att jag har ett behov av att få berätta ibland, ventilera ur. Om ett par månader ska jag hålla ett föredrag på en frivilligorganisation. Jag vet att jag kommer att gråta över vissa händelser när jag berättar, det kommer så pass nära, det blir så personligt. Min grej är att jag vill få med mig dem som lyssnar, jag vill att de ska förstå vad det är jag har varit med om. Jag visar mycket av mina bilder och filmer och jag har fått sådana reaktioner att 'oj, jaha, är det så?'. Min partner säger sig förstå, men jag har en känsla av att det inte är så och då har jag lagt ner, så vi pratar inte om det. För jag känner att det lyssnas i max två minuter och då blir jag bara arg, be mig inte berätta då. Det är nog många med mig som reagerar så. Och det är därför det är skönt att träffa likasinnade, man kan sitta där och ljuga för varandra. Jag berättar gärna men då ska det vara för folk som är dedikerade och vill lyssna. Och nu känner jag att jag vill prata ut igen och då ska jag göra det för frivilligorganisationer, perfekt folk. Jag har inga problem att visa mina känslor och jag tror det är väldigt viktigt. Jag vill inte hamna i en sits där jag måste åka upp till Veteranmottagningen på Ackis i Uppsala. Jag gör på det här sättet istället, helt enkelt. Ja, så jag är jätkligt stolt fortfarande, efter dessa år."

Har du kompisar, vänner som faktiskt tar sig tid att lyssna?

"Nej – och jag har nog inte försökt ta reda på det heller. Det är ingen som har kommit och erbjudit sig, men samtidigt kunde jag ju fråga själv. Jag är nog rädd att jag ska bli besviken, för att de inte vill lyssna på mig, för jag tycker ju – självklart – att jag har något jätteviktigt att berätta. Det är väldigt individuellt det där.

När det här med förtjänstmedalj kom på tal ville man väl egentligen att alla i vårt förband skulle få, men det gick ju inte rent politiskt så det blev väl ungefär en tredjedel som fick medalj. Och det visade sig efteråt att en del av dem inte borde ha fått medalj och det blev väl lite felaktiga formuleringar och så där. En av dem som har fått säger att det är en ren förolämpning att få medalj med tanke på en del som har fått det [på tveksamma grunder] och jag kan säga att det finns folk som har fått förtjänstmedalj för en strid som vi alla var med om. Men, istället har jag försökt vända det här till att 'gläds åt dom istället och se det som att det är våra medaljer också'. Jag kan inte gräva ner mig för att jag inte har fått någon förtjänstmedalj – och tycker ändå jag är värd det, jag har fått rekommendationsbrev som jag är jättestolt över.

Jag har ett papper där det står hur jag är som människa, hur jag har fört min enhet till framgång och överlevnad, lett min grupp på ett bra sätt igenom hårda strider – alltså, jag kan inte få en bättre rekommendation. Det är fan det finaste jag kan få, det är jag stolt över.”

Har du mött direkt fientlighet någonstans ifrån?

”Jag har alltid försökt hålla mig borta från offentliga diskussioner och dispyter på internet och sådär. Någonting som berörde mig var när vi började den här kampen om de afghanska tolkar som sedan sökte asyl i Sverige. Då kunde jag inte låta bli att skriva ett par kommentarer men det lade jag ner för där kände jag att, nej, det här går inte. De fattar inte, de vill inte förstå. Då kände jag direkt fientlighet. Jag menar, det pratades mycket att ’vi behöver civila organisationer nere i Afghanistan’. Absolut! Vi kan ju inte bränna ner alla vallmofält, som jänkarna gör, utan att ge afghanerna en annan möjlighet till överlevnad. Då måste det vara en civil organisation som lär dem jordbruket. Men om man då tar Svenska Freds som klagade jättemycket på vår verksamhet nere i Afghanistan, men sedan själva kunde fälla kommentarer som att ’vi åker inte ner om det inte är militär där’. Ursäkta?! Ni vill inte att vi ska vara där men ni vägrar att åka dit om ni inte har skydd av militär! Det är också en sådan diskussion som jag aldrig kommer att vinna. Det är en väldigt idiotisk inställning och jag förstår den inte, men nej, jag orkar inte. Så jag går inte i spörsmål om det där, politiken är inte min sak. Jag ska som militär försvara demokratin men jag behöver inte lägga mig i den.”

”Vi satt ju på kvällarna och pratade med afghanerna, vi ställde frågor och de pratade. Frågade lite om Koranen också, fast man egentligen inte ska ta upp det, och de var ju så bittra på insurgenterna, alltså talibanerna, och deras tolkning av Koranen och menar att det står ingenstans där att man ska döda. De var besvikna, de ville ha bort talibanerna och när vi nu lämnar Afghanistan tycker jag man har svikit dem. Jag tycker, utan att gå mer in på det politiska, att det är ett svek det västvärlden har gjort i Afghanistan. Alltså, när vi skulle åka hem ställde de upp hela kompaniet och alla vi gruppchefer fick presenter, de hade samlat ihop pengar och köpte grejer till oss. De visade verkligen sin uppskattning och de visste att vi behövdes där – och så åker alla hem! Titta nu vad det är som händer där, och jag tror det kommer bli värre.”

Är ”veteran” ett begrepp du identifierar dig med?

”Njao, jag identifierar mig nog med ordet ’veteran’. Men ibland har jag känslan av att jag inte är veteran – jag vill ju ut igen!”

Är "veteran" någon som är färdig med detta?

"Lite så, tycker jag. Jag skulle nog kunna säga att jag är veteran men inombords känner jag att jag kanske får komma ut igen, då är jag ju inte veteran, då är jag ju utlandssoldat."

Del 3

Lyssna alla!

Bröllopet

av Bo Rahmström

Min livskamrat och jag hade varit på bröllop iförda långklänning respektive mässdräkt. När festen var över och vi närmade oss hotellet till fots uppfattade vi att det var högljudd och lite orolig eller spänd stämning utanför hotellet. 25–30 ungdomar (tjejer och killar) i åldern 15–19 år hade bevisligen detta som sin plats på helgkvällar och nätter. När vi hade mindre än 50 meter kvar till hotellentrén så visslade någon på Mendelssohns brudmarsch. Några tjejer kom fram till oss och sa: ”Vad fina ni är.” Känslan av olust låg dock kvar. Jag hade inte kontroll på situationen. Det var svårt att läsa av stämningen. Samtidigt var det ju inte första gången det skedde och hittills har jag ju lyckats lösa liknande situationer effektivt, både i Sverige och utomlands.

Så vänder allt som genom ett trollslag. En tjej i 18-årsåldern pekar på mina medaljer: ”Hur har du fått dina medaljer?” Jag pekar på några av dem och berättar vad jag fått dem för. När jag kommer till medaljen för Kosovo utbrister hon: ”Har du varit i Kosovo? Jag är från Kosovo.” Något förbluffad över vändningen frågar jag var i Kosovo hon är ifrån. Hon svarar Drenica. ”Stökigt område” blir min kommentar. Hon ler mot mig och bekräftar detta. Sedan händer det. ”*LYSSNA ALLA! Han har jobbat i Kosovo. RESPEKT!*” Det går att ta på förändringen i stämningen på plats. Det blir lugnare. Det blir ett annat ljud, dock lika högt som förut. Mindre vasst och hårt.

Det är spännande att fundera över vilken status hon hade i gruppen av människor på plats, som jag upplevde som ett folkhav. Då som nu brukar jag fundera på vad hon gjorde och hur det påverkade oss.

Du gamla, du fria...

av Christopher Johansson

En skolgård i en Stockholmsförort, tidigt nittital. Det är skolavslutning. Ingen sjunger nationalsången utom en tapper rektor som försöker överrösta några uppmärksamhetssökande renrakade grabbar iförda kängor, blå jeans och bombarjackor med ditsydda svenska flaggor. Vi andra håller käften. Att sjunga nationalsången skulle förknippa mig med något som i alla fall jag inte ville tillhöra.

Som tur var så var jag tvungen att göra lumpen. Jag blev satt i ett sammanhang där jag tillsammans med andra svenskar från olika sociala och geografiska områden var tvungna att jobba tillsammans, för vår nations skull. Nu bar jag den svenska flaggan på min ärm, men jag skämdes för den. Trots det var jag sedan frivillig att åka på mission. Jag var stolt över vad vi gjorde där, våra försök att skapa trygghet, att vi var beredda att ge en del av vår frihet, även om det bara var sex månader, för att andra människor skulle få det bättre.

Det var inte förrän då, i Kosovo, när tolken förklarade för mig att de serbiska barnen i enklaven, som vi och danskarna patrullerade, kände sig trygga när de såg den svenska flaggan som jag kunde känna stolthet över det blå och gula och vad det betydde för andra. När jag kom hem satte jag upp flaggan som hade hängt på min bil i Kosovo, den som barnen pekat på, på väggen hemma. Men det gjorde mina kompisar och en och annan tillfälligt bekant obekvämt när de kom hem till mig. Nu gjorde det istället ont att inte kunna vara stolt svensk. Jag vill skråla med i vår nationalsång för full hals, jag vill att alla som bor i landet skall sjunga med och känna stolthet för den nation som Sverige är – ibland skulle jag vilja kalla mig för patriot – men jag blir på något sätt nazist i andras ögon då.

Vad har fått mig att ifrågasätta min svenskhet, att omdefiniera vem jag är? Jag tror att det är mina upplevelser och lärdomar i kontakt med andra människor, på Balkan, i sanden, ibland med vapen i handen. Därför är jag veteran. Eftersom min erfarenhet har ändrat mig, gjort mig till veteran, har jag svårt att förstå hur vi kan se veteraner som något statiskt eller något som du kan utses till att vara, något som du får rätten att kalla dig. Veteran är du genom ditt beteende, det är trots allt inte den sammanlagda tiden du spenderat utanför Sveriges gränser som definierar dig. Det är vem du är, vad du upplevt och hur du valt att ta till dig av de erfarenheterna – om andra människor, kulturer och livsöden, som gör dig till en erfaren människa – en veteran.

”Det finns två sorters veteraner, de som ställer sig upp på en fullsatt buss och lämnar sin plats – och de som förväntar sig att någon skall ge dem en sittplats på samma buss. Vilken sort är du?” Så brukar en kompis till mig säga. Även om det finns likheter mellan alla oss, den svenska flaggan på uniformen till exempel, är upplevelserna olika, och det är alltid upplevelserna som skapar erfarenheterna. Som formar och omformar oss.

Mina vänner som växte upp med mig i min medelklassidyll sjunger fortfarande inte nationalsången, de har hånande sammankomster på nationaldagen, de är lika obekväma i sin svenskhet som jag var och kanske tvingas bli igen. De lever med en uppfattning om att Sverige inte har traditioner. Då lever vi ändå i ett land som kan spåra sitt ursprung till 1000-talet, när de först omnämns i skrift. Något jag var tvungen att googla, det är inte något som jag reflexmässigt kan. Men kanske är det på ett sätt ändå en bra sak, för om vi hade varit ”bättre” på att behålla våra traditioner hade vi fortsatt att hata danskar – något jag reflekterade över under den där joint-patrolen med danskarna i Kosovo. Vår uppgift? Att upprätthålla lugnet mellan serber och albaner som bråkade om ett slag som utspelade sig 1389, cirka 130 år före Stockholms blodbad. Så kanske är ett visst mått av traditionslöshet bra?

Råd till mig själv (och andra som överväger utlandstjänst)

av Henri Kinnunen

Det är nu 25 år sedan jag som ung fänrik och chef för en pansarbandvagnsgrupp åkte med BA01 till Bosnien. Inför uppdraget 93–94 fick vi mycket lite vägledning i att förstå hur vi skulle handskas med motparter, förutom det sedvanliga FN-mantrat: *Firm, Fair and Friendly*.

Genom åren har jag av och till funderat på vad jag skulle säga till mig själv om jag kunde gå tillbaka 25 år med den vetskap jag har nu.

För det första skulle jag säga att det är rätt poänglöst att plugga mer militärteori eftersom det utgår från en annan doxa som enbart handlar om krig. Du åker visserligen till ett krigsområde och kommer bli beskjuten flera gånger än du orkar minnas men du är inte en av de krigförande parterna. Det strategiska spel som pågår följer inte krigets enkla logik. Konflikten pågår bland folket – inte bara längs frontlinjer. Vad som gör det möjligt för samarbete att växa fram mellan oss och parterna är att vi kommer att möta

varandra igen. Lär dig först så mycket du hinner om parternas språk och kultur. Läs hellre psykologi och spelteori, för när du förstår kan du inte hata. Låt inte ilska och rädslor styra ditt agerande, lita på din intuition om vad som är ett moraliskt rätt handlande.

Svenska soldater skjuter inte först utan anledning. Motparten skall känna till att vi ingriper om vi bevittnar övergrepp och använder proportionerlig våldsverkan om vi bedömer det som enda utvägen att förhindra att ett grövre våld begås mot civila.

Etablerandet av ett samspel, istället för krig, mellan oss och parterna uppstår genom tre principer: robusthet, inledande livsduglighet och stabilitet (Axelrod, 1987). Robusthet är avhängigt fysiska faktorer av medel och metoder: numerär, eldkraft, skydd och så vidare. Ett svenskt militärt förband bör äga ett kvalitativt styrkeöverbägre, åtminstone lokalt, vilket utgör ett potentiellt hot som sannolikt påverkar motparternas beslut att inte utan vidare pröva oss i en strid de med stor sannolikhet skulle förlora.

Inledande livsduglighet är avhängigt konceptuella faktorer på högre politiska och strategiska nivåer som kan bidra till att ett slags samklang uppstår mellan uppdragsställaren och utföraren, mellan samhällets och soldatens värderingar. Det är även betydelsefullt att parternas bild av Sverige och svenskar är positiv – att vi inte anses vara fiender redan från början och att vi inte betraktar parterna som fiender.

Stabilitet är avhängigt psykologiska och moraliska faktorer. Motparterna bör förstå att svenska soldater inte önskar krig och därför inte skjuter först, om det inte är för att motverka övergrepp. I det är svenska soldater stabila och pålitliga. Det skapar förutsättningar för en stabilitet också längst ute vid skyttegruppernas möten med motparter eftersom vi inte av rädslor eskalerar konflikter till rena krigshandlingar.

Nedanstående handlingsregler, hämtade från spelteorin, kan utgöra konfliktthanteringsgrunder på den lägsta taktiska nivån i mötet med motparter i konfliktområdet (Axelrod, 1987).

Nice: Att du är rättvis och samverkande i din första approach till andra. Du lurar och bedrar inte motparten utan söker samspela till en gemensam utveckling.

Att du reagerar mot övergrepp är inte detsamma som att du söker hämnd. Det kan i vissa situationer behövas att du tar till våld för att stoppa förtryckares övervåld. Ibland måste du visa att du inte är undfallande och inte tillåter dig eller andra att bli exploaterade. Förmågan och viljan att uppråthålla hotet om vedergällning kan ibland vara nödvändigt för att uppråtta samspel med översittare, att ståndigt vara undfallande är en omöjlig strategi i längden.

Forgiving: Att vara förlåtande och ha överseende med tidigare felsteg hos motparten är ibland nödvändigt. Det kan stoppa utdragna vålds- och hämndaktioner som bara föder mer våld och hämnd.

På gruppnivå innebär denna taktik att vi bör försöka samspela i det första skedet, sedan gör vi likadant som motparten gjorde, det vill säga sköt motparten mot oss så får vi skjuta tillbaka, man kan kalla detta för *lika för lika* (Axelrod, 1987). I flera fall bidrar svarseld till att beskjutningar avtar eftersom det inte är lika givande att bli beskjuten som det kan vara förlösande att trycka av i första läget.¹

Vid andra tillfällen kan eldgivning istället provocera fram mer beskjutning och därför har en utvecklad taktik i längden visat sig vara ännu bättre: *lika för lika med överseende*. Om en motpart beskjutit oss så kan vi ändå visa skonsamhet vilket ger till följd att en negativ spiral av vedergällning kan brytas. En taktik utan ibland förekommande överseende leder annars lätt till en eskalering som snart motsvarar fullt krig utan att någon av parterna egentligen önskade den händelseutvecklingen.

Minns att den primära orsaken till våldseskalering inte är situationen som sådan utan tolkningen av skeendet. Var medveten om ditt tolkningsmönster, för det kommer att avgöra dina handlingar och hur du gör påverkar dina motparter. Även en beskjutning är en sorts kommunikationsakt, ofta bara en varning. Hur du hanterar konflikter och svårigheter avgör vem du är och vad du blir ihågkommen för. Behärskar du dig själv så behärskar du allt som är svårt för resten av ditt liv.

There were two white-painted APCs, a cluster of blue helmets and gun barrels sticking out. The men inside might have been UN but they were playing by a completely different set of rules. They were Swedes; in terms of individual intelligence, integrity and single-mindedness I was to find them among the most impressive soldiers I have ever encountered.²

1 I Bosnien kallades detta skämtsamt för *educating fire* (lärande eld). Se Loyd, 1999.
[Författarens egen fotnot.]

2 Sagt om BA01 i Vares, Bosnien-Hercegovina, 1993. Se Loyd, 1999.
[Författarens egen fotnot.]

Är ni gift, sir?

av Christer Flor

”Är ni gift, sir”, frågar han samtidigt som han styr bilen som guppar fram på den nästan obefintliga vägen där i Pakistans nordligaste delar. Ja, svarar jag kort samtidigt som jag försöker konstatera var vi är på kartan.

Repliken från honom kommer direkt: ”Hur många barn har du?”

”Två” svarar jag och bollar över frågan till hans planhalva: ”Du då, är du gift och har barn?”

”Ja, jag har varit gift i fyra år” svarar han snabbt, ”men vi har inga barn än. Frun är bara sexton år och jag har ju varit posterad här nästan hela tiden vi varit gifta, men snart är det dags tycker jag!”

”Han”, heter Tarik, är 28 år, pakistansk soldat, ny som chaufför åt det FN-militärobservatörsteam jag tillhör och är född och uppvuxen i den del av Pakistan som gränsar mot Afghanistan. Ett område som av vissa beskrivs som laglöst, bortom kontroll av den pakistanska staten och ett tillhåll för de talibaner som opererar in mot Afghanistan. Men också som ett område där traditioner och religionens makt är särskilt stark.

Frun är för övrigt kusin till honom och äktenskapet framförhandlat inom familjen. Ett faktum som ingen direkt reflekterar över i den här delen av världen. Med sig från modersmjölken har han helt andra värderingar. Jag har mina och, helt ärligt, de sammanfaller inte alltid. Bilen studsar vidare mot målet som ännu är många timmar bort, men detta ger mig också tid till att fundera en del kring min och Tariks korta diskussion. Tid att formulera frågor och fortsätta diskutera.

Så här i efterhand har jag ofta tänkt tillbaka på alla de diskussioner vi hade under många timmars bilresande kors och tvärs i norra Kashmir. Hur har de fått mig att växa? Reflekterade han ens över min vardag hemma i Sverige som jag försökte måla upp för honom? En värld där familjens inflytande på dina beslut om vem du väljer att gifta dig med eller vilken utbildning du vill läsa är minimal i jämförelse med hans värld. Där individen är fri att göra egna val. Hur såg det svenska samhället ut för 100 år sedan och vilka värderingar rådde då? Hur har livet utvecklats för Tarik i hans hembygd? Hur ser hans liv ut idag? Var det värt för mig att lägga det där året på ännu en insats?

Ofta frågar människor jag möter här hemma om det inte var totalt bortkastad tid att tillbringa ett år i Pakistan. Frågorna är av typen: inget har ju blivit bättre, konflikten i Kashmir pågår fortfarande och islamiseringen har ju mer accelererat än retarderat. Men så kan och vill jag inte se det. Jag höll

inte tyst! Jag förde alltid fram min ståndpunkt att människor måste få välja sin väg i livet själv. Att alla skall ges möjligheter och chanser, även om förutsättningarna är olika. Många gånger skakade Tarik på huvudet när han hörde mig berätta, men å andra sidan gjorde jag nog detsamma en hel del gånger när berättandet sköttes av honom.

Hur kan man hantera sig själv när uppdraget skall balanseras mot ”klientens” förutsättningar, som kan vara långt ifrån vår agenda? Jag funderar ofta på vem som sitter på den rätta verklighetsuppfattningen? Vi? De? Är det där och då? Eller den målbild som politikerna vill att vi styr emot? Vad kan jag påverka och vad skall jag påverka?

Hur förmedla till alla man möter på hemmaplan att vi nog har det ganska bra i Sverige ändå? Hur delger jag mina erfarenheter på ett sätt så att de kan tas emot och förstås av andra?

Jag lever efter någon sorts tes att försöka vara ett levande exempel på att man kan förändra. Inga pusselbitar är enligt mig för små för att inte vara värda att läggas. När folk brukar summera mina år i olika insatser som bortkastade och säga att jag kunde ägnat mig åt något annat, eller att Tarik säkert inte har förändrats ett dugg, brukar jag fråga dem: Men tänk om jag och andra inte gjort det vi ändå har gjort, hur skulle då världen sett ut? Tänk om han faktiskt har reflekterat! Tänk om han fått en dotter och hon får växa upp med valmöjligheter och respekt! Är inte mina insatser värda någonting då heller?

*Till Bosnien vi for för att på våra frågor få svar,
att se vad livet ger och kanske tar.
Till Bosnien vi for med hopp om fred,
en resa till fjärran land där människor led.*

*I området vi rullar dagar som nätter,
sina spår på oss det sätter.
Trötta ögon och muskler som värker,
är det egentligen någon som oss märker?*

*Dessa månader kommer att sätta sina spår,
när vi skiljs, kanske en och annan tår.
Långt borta finns våra nära och kära,
kanske vi dem något kan lära.*

*När ska vi svenskar med oss själva sluta strida,
och istället se människor omkring oss lida?
Koncentrera oss på det som är riktigt,
känns för mig väldigt viktigt.*

*Medaljen på vårt bröst den glimma,
är det kanske hoppets strimma?
För människor att kunna bruka sin jord,
inte slåss med vapen och ord.
Inför vintern hugga sin ved,
i tro och hopp om ett liv i fred.*

Petter Markman BA09

Det började med värnplikten

– intervju med ”Hannes”

Hannes är född i mitten på 1970-talet och arbetar idag som analytiker på en statlig myndighet. Han har arbetat inom Försvarsmakten och har även bakgrund som polis. Han har gjort missioner bland annat på Balkan och i Afghanistan.

”Min militära resa började med normal värnpliktstjänstgöring. Därefter började jag studera på olika universitet, historia och språk bland annat. Därefter började jag arbeta på en civil myndighet med anknytning till försvarsfrågor. Jag trodde det bara skulle vara ett kort studieuppehåll men jag blev kvar i flera år. Och inom ramen för den verksamheten gjorde jag ett antal militära missioner på Balkan och i Afghanistan, totalt sett var jag på mission i ungefär två och ett halvt år. Sedan lämnade jag och började jobba deltid och utbildade mig till polis.

Har din utlandstjänst setts som en merit i dina civila arbeten?

”Man såg det i arbetslaget, eller turlaget som vi kallar det, som en merit, att det var någon som hade – nu uttrycker jag mig som en femåring, men – en lite tuffare erfarenhet, som man kunde lita på. Det är lite polisjargong; vilka kan man lita på i radiobilen, vilka kan man räkna med när det bränner till? Finns det då någon med erfarenhet från militär utlandstjänst och som har militär bakgrund, då är det någon att lita på. Det kan man tycka vad man vill om, men faktum är att det finns en sådan kultur och en sådan anda.

Inom polisen har jag jobbat mycket med samtal och dialog. Det möts ofta av oförstående i poliskollektivet, alltså: ’Varför ska vi prata med buset?’ Och då kan det vara så att man värjer sig mot att ’Här kommer det någon mjukis och ska prata, är du ens riktig polis, vadå ”samtala”?’ Men kan man presentera sig som att man har tjänstgjort i Afghanistan, man kanske dyker upp någon gång med släpspannen på någon fin uniform, då får man inte de frågorna.”

Vad tar du med dig från utlandserfarenheten?

”När man tjänstgör utomlands på det sättet, inte minst inom ramen för Försvarsmakten men också den civila utlandstjänstgöring som jag gjort, handlar det inte bara om konkreta kunskaper utan om någon slags

erfarenhet eller förståelse för en värld som är ganska avlägsen från den i vilken jag lever här hemma.

Jag tror att det har förändrat min syn på livet, på något sätt. Och jag inbillar mig att det här, i högre eller lägre grad, är någonting som man delar med andra veteraner. Det är svårt att konkret sätta fingret på exakt vad det är och det gör det också svårt att dela med någon som inte varit där. För det är så svårt att beskriva i ord – och vem skulle vara intresserad av att lyssna på en långtråkig berättelse om hur en jordkula ser ut i Afghanistan där folk bor? Men det är ju erfarenheter och, ja, kunskaper som jag är oerhört tacksam över att jag har fått möjlighet att få ta del av. Och det har förändrat mig ganska mycket när det gäller saker som 'Vad lägger jag energi på?'. Det är alldeles uppenbart att det blir ett mervärde av att vara på plats och kunna se saker med egna ögon, än att sitta bakom ett skrivbord i Sverige och försöka föreställa sig saker."

Men jag uppfattar att en långsam eller åtminstone långsiktig attityd- och värdeförändring som kommer av det här livet, någonstans är det bestående?

"När jag söker en tjänst och skriver ett cv lyfter jag fram de erfarenheterna och när det är Veterandagen så lägger jag gärna ut en bild på att jag minsann är en del av det, men det som jag har med mig i livet varje dag är ju den värdegrund som det här har varit en stor del av att bygga upp hos mig. Det är nog det som är mest bestående, tänker jag."

Du har varit utomlands länge – vad får det för konsekvenser?

"Att man inte spenderar tid i det här sociala sammanhanget som man har hemma. Till slut säger folk att 'Hallå, vem är du, känner vi ens varandra längre?' och liksom 'Det är dags att komma hem nu'. Det har jag hört vid något tillfälle och då har jag också valt att komma hem för jag har förstått att jag håller på att förlora något som också är värt något. För det är så att när man är iväg så ... tiden bara springer, man är fullt upptagen, det händer nya saker, man lär sig, man utvecklas – men hemma står inte tiden still, utan livet går vidare. Man tror ju gärna att alla är kvar där man var när man åkte, men två år senare så är de någon helt annanstans."

Vad får du för frågor?

"När jag kom hem första vändan då var jag så klart som mest exalterad själv, sådär 'Nu vill jag verkligen berätta' och var väl inte lika exalterad efter femte vändan. Men den bestående känslan var ändå att man försökte visa bilder eller berätta, men folk tappade väldigt fort intresset. Och då till slut

så slutar man ju berätta. Folk är inte jätteintresserade och kan heller inte relatera; jag tror det blir så apart på något sätt, att prata om, ja, det behöver inte vara något så extremt som ond, bråd död men folk som inte har gjort internationell tjänst har inga stora referensramar. Det blir som en film för dem och 'Varför ska vi sitta och prata om film om vi inte är extremt överintresserade av film, om vi inte är cineaster?' Utan det blir att 'Det var väl en schysst film, men vad vill du ha till middag?'. Det fanns en initial besvikelse, men sedan slutade jag bry mig och slutade berätta.

I början kan man ringa hem flera gånger om dagen, så blir det en gång om dagen, så blir det varannan dag, så blir det två gånger i veckan och så ringer man en gång i veckan men har ändå ingenting att prata om, därför att man inte längre kan relatera till varandras vardag."

Har du sökt dig till sammanhang där veteraner träffar varandra?

"Jag har inte sökt mig till sådana organiserade sammanhang som någon slags veteranförening, det har jag aldrig känt varit för mig. Däremot så med dem inom min bekantskapskrets som har liknande erfarenheter känner jag nog att det finns en gemensam klangbotten, erfarenheter vi delar som betyder någonting för vår vänskap."

Upplever du att du mötts av respekt för din internationella tjänst?

"Polisycket kan ju vara litet speciellt, där man premierar det som är litet macho extra. Det är ju inte längre så att alla som är poliser har gjort värnplikten ens, utan det är nog ovanligt att man har militär bakgrund när man kommer till Polisen. Jag tror att därför kan det finnas en känsla av att personer som har dylika erfarenheter sprider en trygghet omkring sig. Därför att den erfarenheten blir alltmer ovanlig och då blir den desto mer värd, särskilt om man har en machokultur."

Men inte heller där har det blivit att de har ställt några egentliga frågor, bett dig berätta?

"Nej, jag tror inte att det är det som är grejen. Jag tror att grejen är att man skapar sig en egen bild av vad det innebär att vara veteran och så iklär man den bilden diverse positiva konnotationer och då är man inte så intresserad av detaljerna. Man skapar en bild och så får den här personen ikläda sig den bilden, oavsett om han eller hon har bekräftat den här bilden man har eller inte. Så de konkreta, faktiska erfarenheterna är inte lika intressanta som de imaginära, de som man skapar. Det är en konstruktion av veteranrollen som man sedan har att leva upp till, på något sätt."

Hur pass mycket, när du ser tillbaka, lutade du dig mot dina militära erfarenheter kontra din polisiära utbildning?

”Alltså, den polisiära utbildningen kan ge dig tekniska ramar, såsom lagstöd, vad är tillåtet och inte, vad har jag för möjligheter att fatta beslut i den här situationen och så vidare. Det kan också ge dig tekniker för att fysiskt hantera vissa utmaningar, men mycket av det polisiära taktiska arbetet, det som två poliser i en radiobil möter varje dag när de skickas på jobb, har att göra med någon slags tyst kunskap som jag inte tror går att lära ut. Utan det handlar om att läsa en situation, att läsa individer, att interagera med individer och hur fan lär man sig det, liksom?

Till syvende och sist; hur duktig jurist du än är eller hur duktig fysisk kampsportare du än är, så kommer din insats först och främst bero på hur bra du är på att läsa situationer och individer och därefter interagera på lämpligt sätt, för att inte förvärpa någon situation – eller skapa någon situation – eller för att sprida trygghet. Och var lär man sig det, jag det lär man sig ju – jag hatar det där uttrycket ’livets hårda skola’, för det antyder att man har någon politisk hemvist – men...”

Men icke desto mindre?

”Men på något sätt så handlar det ju om grundvärderingar, om grundtrygghet, en erfarenhetsbank att ösa ur, att du har varit med om liknande saker tidigare. Eller kanske till och med att du har varit med om värre saker tidigare och det här är inte så stresskapande. Du har mött människor i mer förtvivlade situationer och hanterat det och då blir inte den här situationen samma utmaning, att du kan återgå till någon slags grundtrygghet som du bär med dig. Och när det då blir extremt här hemma är det ändå inom ramen för någonting som inte är i närheten av vad jag har upplevt utomlands. Jag tror min missionserfarenhet har skänkt mig en grundtrygghet och värderingar och även en nyfikenhet på människor och situationer och kontexter som är annorlunda än min egen, som gör att jag tror att jag är kanske mindre dömande. Jag har ju ändå jobbat med att försöka närma mig extremistmiljöer som polis och just den erfarenheten att inte döma, att försöka se individen i en kontext som inte är medelklassidyllen tror jag har varit en otroligt viktig erfarenhet som jag tror jag har fått med mig från utlandstjänstgöringen. Det går inte att försöka närma sig några politiska extremistgrupper om man har en dömande, uppfostrande inställning, man kommer bara att möta motstånd. Men om man kommer dit med ett öppet sinne och är intresserad av dialog och förståelse snarare än att fördöma och straffa, så öppnar sig möjligheter.”

Hur tänker du om att veteraner uppmärksammas mer i samhället idag?

”Jag har aldrig varit med ute vid veteranmonumentet på Veterandagen – det kanske jag skulle kunna tänka mig, men det känns inte riktigt som min grej – och jag är heller inte ute efter att vi ska paradera genom staden som i USA, eller på Röda torget i Moskva. Jag skulle nog inte själv vilja gå i någon parad, tror jag, men jag är verksam på sociala medier och jag lägger med stolthet ut bilder på mig själv på Veterandagen, där jag står i något sammanhang som anknyter till min veteranerfarenhet. Och det har jag gjort de senaste fyra, fem åren kanske, lägger ut en bild på mig i uniform med medaljer och skriver någonting om att ’Idag är det Veterandagen’ och ’Tack för er tjänstgöring’ och så där. När jag fick hem ett brev om det här veterankortet, blev jag väldigt glad. Det var stort för mig, jag behöver inga parader, det känns bara konstigt, men den lilla erkänslan att ha ett kort i plånboken som jag aldrig någonsin kommer använda. Jag kommer aldrig visa upp det för att få någon tio procent rabatt här eller där, men jag har det alltid med mig i plånboken, för det betyder något för mig som inte har med rabatt att göra.

Jag vet ju att det finns organiserad veteranverksamhet och där känner jag mig inte hemma. Jag är inte troende, men jag kan tänka mig att det här kanske är lite som med tro; man kan göra det organiserat eller så kan man göra det på kammaren, för sig själv. Och jag behöver inget organiserat sammanhang där jag går till en kyrka. Jag har inte erfarenheter av att stå i en *checkpoint*, jag har inte meckat en Sisu och så vidare, utan jag har utlandserfarenhet men den träffar inte den generella veteranerfarenheten, den träffar en specifik del av den, jag har alltid varit specialist och aldrig åkt som generalist i det här sammanhanget och därför känner jag mig inte hemma där.”

Vill du lägga till något?

”En reflektion jag gör är att jag under den här intervjun emellanåt har känt mig väldigt berörd känslomässigt. Det tyder ju på att det inte bara är viktigt för mig på ett intellektuellt plan utan också ett känslomässigt – att mina erfarenheter uppmärksammas, att mina erfarenheter skulle vara intressanta, att det finns någon som gör en studie, att det också är viktigt. Det betyder någonting för mig. Jag menar, jag kom ju ändå till intervjun på min lediga tid, alltså, det betyder ju någonting. Det tyder på att det finns en vilja, en önskan av att det här uppmärksammas på något sätt och att jag kanske söker ett sådant sammanhang.”

Veteraner löser uppgiften

– intervju med "Nicklas"

Nicklas arbetar inom sjukvården och är född i slutet av 1960-talet. Han har genomfört flera 01-missioner.

Kom du att själv söka dig till missionerna, eller var det någon som hörde av sig och ryckte i några tåtar, eller?

"Jag sökte själv. Det var väl lite nyhetens behag, lite spänning. Jag gillar gärna när man gör saker från början och det har aldrig lockat att åka på någon 'andrabataljon', så jag har sökt själv till alla missioner. Jag har aldrig blivit uppringd eller sjanghajad eller så."

Får du frågor om din internationella tjänstgöring?

"Det händer. Ibland i mitt arbete visar jag någon bild på att jag har varit i utlandsstyrka. Och ofta kommer det någon då – kanske inte just i mötet för då kanske de tycker det är lite jobbigt att börja fråga men – men efteråt."

Vad får du för frågor?

"'Mår du bra efteråt?' 'Såg du mycket otäckt?' 'Gjorde ni någon nytta?' Så kan man sammanfatta de flesta frågorna. Tyvärr är det ju så, vis av erfarenheten, så man får fatta sig kort. Idag gäller ju korta budskap. Jag vet att när jag kom hem från min andra mission så blev jag bjuden på fest och så fick jag den här klassiska frågan 'hur fan var det?' och jag började berätta lite och så efter två minuter så säger han 'har du hört att den killen har satt på den tjejen?'. Då försvinner lusten att berätta. Så jag vet idag att först berätta kort och finns det intresse så går man vidare."

Hur förhöll sig dina föräldrar till att du åkte?

"De tyckte väl det var lite otäckt med tanke på riskerna. Under min första mission var det mycket förluster på övriga förband som var nere, så det var väldigt stor oro, min mormor levde då och hon sov inte på åtta månader. Så jag hade för vana att ringa hem och vädra när det hände något, så det blev många nattsamtal hem då jag sade att jag levde och mådde bra. Men de supportade och fixade och donade, hjälpte till med det där praktiska. Morsan gick bort inte så långt efter att jag hade kommit hem, så vi pratade inte så där jättemycket men farsan och jag har pratat lite. Ibland kunde man önska att det fanns lite mer intresse, jag vet inte om det är för att han är rädd att han ska väcka någonting om han ställer för mycket frågor. Men han har

sparat lite klipp från tidningarna och lite bilder och så, men det har väl inte varit jättemycket diskussioner så.”

Var de stolta över att du åkte?

”Man ser och hör lite vid sidan av ibland och förstår att de är stolta. Jag hann höra morsan prata med väninnor om att jag har varit utomlands och hjälpt folk i krig. Så det fanns en stolthet där någonstans, kan jag läsa mellan raderna. Jag var i skolan för ett par år sedan och fick förmånen att föreläsa om mitt yrke idag och att hjälpa människor till ett bättre liv. Då kom det upp lite vad jag har gjort innan och då var jag lite kryptisk och sa att ’jag har överlevt två krig’ och då blev det lite frågor även från mitt barn, som tycker det är lite spännande. Det pratar vi om ibland, att vi hjälpte många människor.”

Har du någon gång ångrat dig att du åkte iväg?

”Nej, du, många saker ångrar man väl här i livet men att åka på utlandstjänst är inget av dem. Man kan väl säga att vid den andra missionen hade resan lite att göra med att jag var lite trött på det jobb jag hade, jag hade i och för sig ett bra jobb men hade jobbat lite för hårt. På den tiden pratade man inte om ’utbrändhet’ men jag var kanske på gränsen och tänkte att *time for a fucking change*. Jag stack iväg då och det gjorde ju att jag tror jag kom i balans.”

Kan du säga att dina kunskaper och erfarenheter har varit till användning civilt?

”Ja, det kan jag nog säga ganska starkt. Om vi tar mitt arbetsliv till att börja med säger min chef att jag är väldigt lösningsinriktad, jag har de här grunderna att man tänker alltid två steg fram. Man utför planering, man genomför det jobb man ska göra och så rapporterar man av. Det är en otrolig styrka i det. Om vi tittar privat så tror jag att vi som är förstamissionsmän är nog lite mer drivna rent allmänt, även privat, av allt man har lärt sig om ledarskap och hur folk är i stressade svåra situationer. Jag har också haft förmånen att tjänstgöra under chefer som anser att det finns inga problem, man kan lösa allt, så även när det tog emot trampar man på, så löser det sig.”

Kan du säga att dina erfarenheter har varit efterfrågade civilt; professionellt eller privat?

”Om man tänker privat så har jag blivit ordförande i alla föreningar jag varit med i. Folk ser väl att man är lösningsinriktad och fixar och kan kommunicera med omvärlden, man talar till bonden på bondens sätt och professorn på annat sätt. Och även i mitt yrke kan jag väl märka att när det

gäller lite större projekt och någon ska väljas att ta täten så blir det ofta jag. Man löser sin uppgift, man är trogen och det finns inga problem och ser man problem så trampar man förbi dem eller går över dem eller skjuter dem i sank.”

Har du varit med om att din utlandstjänst har uppfattats som en merit när du har sökt en tjänst?

”Jag kan nog säga att när jag sökte mitt nuvarande jobb så var det nog en merit, för då hade jag också en mycket framåt chef. Jag har blivit headhunter och varit på intervjuer några gånger under de sista åren och där har min headhunter klassat utlandstjänsten som något positivt. Att det sedan inte har blivit några jobb har mer haft att göra med att det har varit klientskallar som har intervjuat en, amerikanska bolag som kanske inte passar min profil där det är totalstyrning. Jag söker lite frihet. Jag funderade just på den saken innan den här intervjun och de unga människorna idag, under trettiofå eller trettiofyra år, har ingen förståelse för vad en veteran är. Om jag tar upp mitt veterankort i Hamburg och frågar ’är det någon rabatt här idag?’ så säger de ’sir’ och man får specialpriser eller åker gratis, i Sverige finns tyvärr inte den kulturen riktigt. När jag var på Veterandagen och gjorde ett inlägg på Facebook så var den första som kommenterade det från en kund i USA som skriver ’thank you for your service’. Det är ju så typiskt.”

Hur pass mycket identifierar du dig som ”veteran”, är det ett begrepp du känner samhörighet med?

”Jo, jag känner nog samhörighet med det begreppet, men jag har ett jobb med fantastiska möjligheter att hjälpa människor till ett bättre liv. Det tror jag själv jag identifierar mig mera med och som en god förälder, än med ’veteran’. Jag kan väl tycka att en del går så in i detta att de är veteraner, men det är ju en liten del av det jag är som människa. Jag är stolt över att vara veteran men jag går inte omkring och basunerar ut ’jag är veteran’ det första jag säger, utan det kommer fram i diskussioner och så.”

Vad tror du Veterandagen spelar för roll, dels för veteranerna själva och dels på ett samhälleligt plan?

”För veteranerna själva är det ju en möjlighet att träffa likasinnade och utbyta lite erfarenheter. Man känner sig kanske tryggare i den miljön, alla mår ju inte bra. Och så är det för de unga, att få höra lite om hur det är att vara i utlandstjänst idag, det är ju en markant skillnad mellan nu och då. Vi hade ju inte självmordsbombare på den tiden i samma utsträckning och på den tiden fanns det ju ändå viss respekt gentemot FN-förband, men idag

finns ju inte det alls. För samhället i sig så tror jag Veterandagen fungerar som en signal från Försvarsmakten att man tar hand om sina egna. Och sedan måste jag säga att det som gjort mest intryck var att ÖB åkte tillbaka och satt och snackade över en bärs med killen som kom för sent med tåget från Boden. Alla mina kunder har läst detta. Många av dem har jag Facebook-kontakt med och de har sett mig med alla mina medaljer på bröstet den dagen så jag fick lite frågor om det efteråt, men just det som ÖB gjorde tror jag har gjort mer för veteraner än vad mycket annan politik har gjort. Det skrivs så mycket om det negativa och det skulle vara bättre att fokusera lite mer på att man kan ta tillvara erfarenheterna från en utlandssoldat. Han är driftig, pålitlig, är aldrig hemma och har sjukskrivit sig för det minsta lilla, han löser uppgiften, är uppgiftsinriktad. De får med sig livserfarenheten hem, har lärt sig umgå i grupp, är väldigt sociala, kan kommunicera med alla. Min erfarenhet är att många av dem som mått risigt där nere och efter, mår ganska risigt redan innan, det är bara det att Försvarsmakten får den pucken på sig.”

Är det avslutningsvis något du själv skulle vilja ta upp eller fråga om?

”Jag vill säga att det är väldigt bra att man tittar på och gör något för veteranerna, att förbättra ryktet, kanske ge oss något i ryggen när man ska på en anställningsintervju. När man nämner att man har varit i utlandstjänst så ska rekryteraren, personalchefen med flera tänka *’shit, he’s the man!’*”

Kongo

Libanon

AFYRONADET
Fredag 27 augusti 1987

Hej mamma – jag lever!

Sårade FN-soldaten
ringde från Libanon
hem till Halmstad

Rolf Lööfdahl satt i fältet när pansarvärnsgranaterna började explodera runt omkring. Han och hans kompisar kastade sig ut för att besvara skottet. Det exploderade igen. Svensken och hans kompisar sårades av granatfragment.

I går ringde han hem till Halmstad från sjukhuset i FN-fälthuset i Nakoura i Libanon.

– Hej mamma! Jag har blivit lite skadad men det är ingen fara med mig,

FN-soldaten har på sin kropp ett stort antal skador. Han har blivit sårad i armen, i ryggen och i benen. Det har varit mycket blod och smärta. Men han har överlevt. Han har blivit sårad av granatfragment.

Det skadade soldaten har blivit sårad i armen, i ryggen och i benen. Det har varit mycket blod och smärta. Men han har överlevt. Han har blivit sårad av granatfragment.

Det var för väl att
han ringde själv

Det var ingen långt väntan. Rolf Lööfdahl hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

– Ja, det var väl att han ringde själv. Det var ingen långt väntan. Rolf Lööfdahl hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Men när han så ringde till hem till Halmstad var det en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Enligt namnregisteret för FN-soldaterna i Libanon, Per-Olof Eriksson, var Rolf Lööfdahl sårad av granatfragment.

Rolf Lööfdahl var en av de sårade FN-soldaterna.

Han kunde skämska om det

Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Förläggningen i Halmstad har blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Samtidigt som Rolf Lööfdahl blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Besköts med Bazooka-vapen

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Det var en stor relief. Han hade blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

I dag är Rolf Lööfdahl hemma i Halmstad. Han har blivit sårad av granatfragment och han hade blivit sårad i armen, i ryggen och i benen.

Bosnien

Fojnica/Sarajevo (TT-
Reuter): I isande kyla och
kväljande stank har 570
patienter på mentalsjuk-
husen i Fojnica och Bako-
vici väster om Sarajevo i
Bosnien lämnats åt sitt
öde. Sjukhuspersonalen
flydde i helgen tillsam-
mans med traktens civila
undan striderna mellan
bosniska kroater och mus-
limer.

Kosovo

Afghanistan

”

När ljuset kommer rullar delar av konvojen vidare in i dalgången. Fantastiskt vackert, tänker jag. Bilden ändras dock inom kort. Kommer fram till en svårt sargad kropp, kraniet helt kollapsat. Tar fram kameran och fotograferar. Fredrik kliver ur och hjälper mig. Kolonnen fortsätter sedan vidare. Vi hittar fler kroppar och vi dokumenterar.

”

Libyen

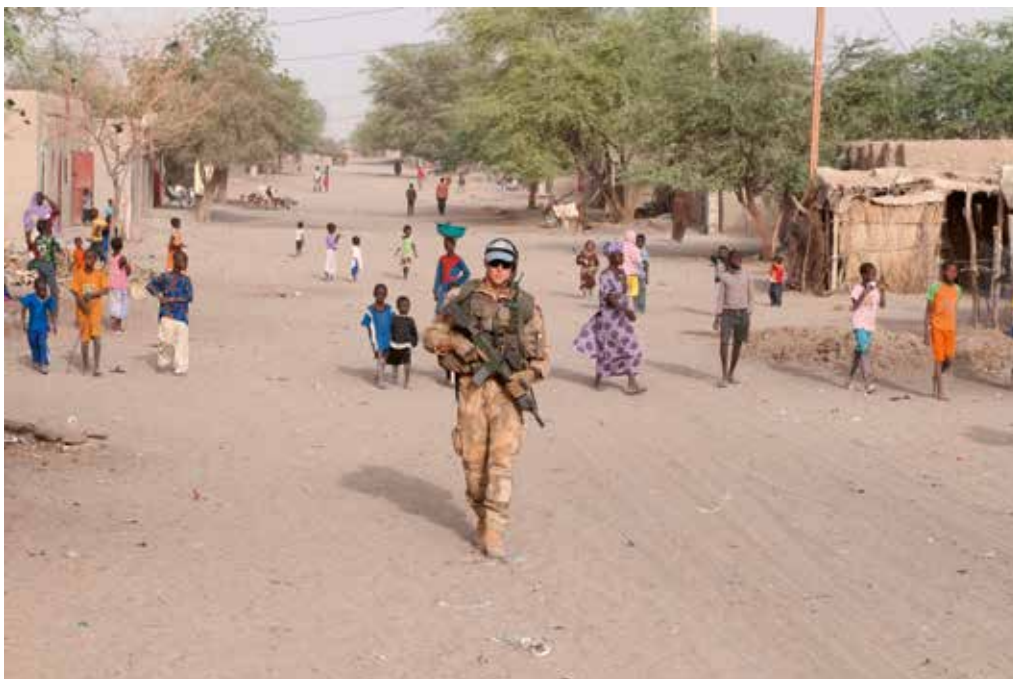

Mali

Somalia

FN-sold upp på

Sarajevo (TT-AF) helgen har de kända FN-soldaterna runt med skurbo det stinkande, barnsjukhuset i Fo

När FN-tjänstemän be- mändagen var det rena lakan, sade Ray Wilkerson från F- tingkommissariat, UNHCR rullade in i

härjade området med mat och andra flen- till sammanlagt 500 mentalpatienter på ka- Foynica och Bakovici.

Den ordinarie po- flydde halv över harna- dagen när striderna muslimar och krom- till ordentligt. På återstående sju av dan- ca.

I helgen stäckade

Del 5

Om nära och kära

Farfar

av Christer Flor

Min farfar föddes 1901. Han var son till en indelt soldat och yngst av sex syskon. År 1916, mitt under första världskriget, förolyckades en av hans äldre bröder och två andra soldater i en tågolycka uppe i Ljusdal. Farfar berättade inte mycket om sin bror eller den tragiska olyckan, men kom att under sin livstid utveckla ett starkt försvarsengagemang, främst i det lokala Hemvärnet där han med åren blev både väl dekorerad och högt respekterad. Hans glädje, men framförallt stolthet, när jag valde officersyrket efter genomförd värnplikt gick aldrig att ta miste på, även om han inte var en man av de stora orden.

År 1993 roterade jag ner till Bosnien med BA01 för min första utlandsinsats. Farfar, som fortfarande var en förhållandevis pigg pensionär, sa inget om de faror som andra pratade om. Han visade ingen oro utan sa bara: "Vill pojken åka skall han få göra det!" Han sa bara det, inget mer. Under insatsen följde han all tillgänglig medierapportering och var oerhört väl insatt. Sedermera kom jag att reka över till BA02 och farfar yppade inga åsikter om detta utan sa bara: "Gör det du tror på!"

Kort efter min hemkomst från BA02 gick farfar bort. Hastigt och oväntat. Mitt i steget i det dagliga arbetet ute på sin skogsgård. När vi skulle tömma huset på farfars tillhörigheter hittades det ett kuvert i skrivbordet inne på gårdskontoret. Det var ett "återanvänt" julkortskuvert där han strukit över sitt namn och adress och skrivit dit mitt namn. Ett helt normalt förfarings-sätt som jag väl kände igen från både födelsedagar och julfirande. I kuvertet låg det en liten vältummad papperslapp med farfars karakteristiska snirkliga skrivstil. Texten var inte lång, den var lite som farfars budskap brukade vara, korta och kärnfulla.

*Du lämnade tryggheten för kriget.
Du valde att sätta andra före dig själv.
Respekt och heder.
Farfar*

Lappen ligger kvar i samma kuvert, i samma låda och i samma skrivbord.

Du kommer väl hem igen?

av Fredrik Dauti

Det började så oskyldigt. Afghanistan, en erfarenhet rikare. En möjlighet att testa sina kunskaper i en miljö där professionell och personlig färdighet sätts på prov.

Självklart skulle hon åka, det fanns ingen tvekan från min sida. Jag till och med peppade henne. ”Det är perfekt för din professionella utveckling! Tänk vilka berättelser du kommer ha med dig hem, du kommer ha varit med om så många fascinerande händelser!”

Hemmagjorda vägbomber, självmordsbombare och insurgenter med utomvärldslig drivkraft att döda utländska soldater. Hade jag räknat med ovanstående? Det fanns i bakhuvudet, vi pratade om det ibland. Risker förminskades och förskönades. Försvarsmakten har bra utrustning, säkra fordon och tillgång till avancerad sjukvård. Var det hon eller jag som konstant undervärderade riskerna? Båda eller ingen.

Efter sex månaders utbildning i Stockholm var det dags. Vi tyckte att vi var förberedda. Jag hade min sysselsättning i Sverige, hon hade sitt jobb i Afghanistan. Vi hade en plan, om det som inte får hända skulle ske fanns det ett kuvert i en bokhylla. Hon kunde ringa till mig, jag kunde bara ringa henne via vakthavande befäl i Stockholm. Sporadisk sms-kontakt. Hon sa: ”Jag är ute i fält igen, jag kan ringa igen om en vecka eller två.” Min tid gick långsamt, det mesta var tråkigt. Något saknades, vi saknades. Jag ville veta allt. Okunskap är oro, kunskap är makt. Fakta kan jag förhålla mig till, oro föder oro.

”Vi har kört på en mina” säger hon. ”Har du skadat dig?” undrar jag. ”Ett jack i ögonbrynet, det ser ut som jag varit i slagsmål.” Jag andas ut, inte värre än så. Jag känner mig lugn, men tankar kommer upp till ytan. Varför klarade sig alla bra i hennes fordon? Ett par veckor tidigare fick en av hennes kollegor åka hem till Sverige eftersom hans fot krossats i samband med

en vägbomb. Kommer han att kunna gå eller springa igen? Tänk om något händer henne.

Telefonen ringer: Vi har varit i strid, jag är OK. Vi har en mycket allvarligt skadad soldat, han evakuerades med helikopter. Han är på väg till Akademiska sjukhuset i Uppsala. Jag kommer hem till dig en dag senare än planerat, jag stannar en natt i Uppsala på väg hem på ledighet.

Hon tog riskerna, jag var hemma i trygga Sverige. Hon var i tjänst 24 timmar om dygnet i sju månader, jag jobbade under vardagarna och var ledig lördag och söndag. Trots att mitt liv var en enkel sak jämfört med det som låg på hennes axlar skäms jag inte för att erkänna att jag mådde dåligt. Jag var orolig och sov dåligt. Jag ville bara att hon skulle komma hem.

Tids nog kom hon hem. Kuvertet i bokhyllan låg orört hela tiden. Hon fick inga permanenta skador. Tiden ifrån varandra tärde men vi har blivit mer sammansvetsade. Var det värt all oro? Var det värt alla risker?

Frågor som inte går att besvara med ett enkelt ja eller nej. Den stora frågan är vem vi skulle vara om vi inte hade upplevt den emotionella berg- och dalbana som utlandstjänst innebär, både för dem som är i Afghanistan och dem som är kvar hemma i Sverige.¹

Brevet från mor

av Bodil Sörliden

En förälder oroar sig alltid för sina barn. Stora som små. Det finns inte i mitt minne när min son reste till Afghanistan. Kan inte komma ihåg, eller vill inte. Han har varit två gånger i Kosovo och det var väl rätt OK. Men Afghanistan, NEJ, det var inte OK. Men han var ju myndig (synd). Det var den värsta tiden vi upplevt. Jag visste inte så mycket om läget där nere, men det fick jag lära mig. Vi fick en karta över området där sonen var. Hans farsa hade den framför sig om kvällarna när nyheter kom på TV, så vi kunde följa med lite i hur det var där nere. Vi kollade alla nyheter och undrade hur han och hans kamrater hade det.

Det kom mycket nyheter vid den tiden sonen var där nere, men hur mycket var sant? Han ringde hem så fort det hände något extra, innan vi såg det på TV. Han ringde ofta och pratade med oss. Kanske han inte talade riktigt sanning med mig, men farsan talade han om mer för.

1 Text tidigare publicerad i *Uppdrag Afghanistan* (2016).

För var dag blev det bara jobbigare. Ibland hoppades jag att han skulle bli sjuk eller LITE skadad, så de skulle skicka hem honom. Ibland undrade jag om jag blivit tokig. Sådana tankar får man ju bara inte ha. En dag ringde han och pratade och pratade. Jag tyckte vi skulle sluta prata, för det blev ju dyrt för honom, men han svarade att han ringde gratis, så vi fortsatte. Jag fick reda på att de satt fast och inte kunde köra därifrån. Efteråt förstod jag att detta samtal var ett sätt att ta adjö om det skulle hända dem något. Detta hände ett par gånger till. Efter dessa samtal blev det ett rent HELVETE att inte veta hur han hade det, hur han tänkt, hur han mådde. När man lagt sig på kvällen gick hjärnan på högvarv. Man undrade hur han och kamraterna hade det.

När han kom hem på permission och jag fick krama honom, då kom bara glada tårar. Men han reste igen och då var man tillbaka igen. Jag önskar ingen denna oro, för det var jobbigt. Både för oss, hans son och hans syskon. Alla frågade hur det var med honom och om det hade hänt något. De tittade också på nyheterna.

Tiden han var därnere hade gjort intryck på honom. Humöret var inte på topp, så till sin son och sitt syskonbarn att de inte skulle gnälla, det finns värre saker. Men han mjuknade och är inte rädd för att visa sina känslor. Sedan flyttade han till Stockholm, till sin kärlek och det får vi stå ut med.

Men han förblir vår lille påg.

Hans Mor

Arvid och jag

av C G Schultz

Har jag personlig erfarenhet av hur folk ser på mig utifrån attributet veteran? Nej, det har jag inte eftersom de sannolikt aldrig sett mig som veteran utan som yrkesofficer. Har jag egen erfarenhet av någon som man skulle kunna kalla för veteran? Ja, det har jag och jag ska därför berätta om mig och veteranen med PTSD, fast på den tiden fanns inte PTSD.

Jag var fem år och vi bodde i en villa långt ute på landet. Vårt närmaste grannhus låg ungefär 300 meter bort. I det huset bodde tant Laura som var mamma till två bröder, Olle och Arvid, som också bodde där. Olle som var skomakare var gift och hade en dotter som gick i realskolan. Arvid hade emigrerat till Amerika före andra världskriget och som så många andra blev

han soldat efter krigsutbrottet. Arvid var med och landsteg i Normandie på D-dagen och efter krigsslutet flyttade han tillbaka till Sverige. Det märkliga var att två udda figurer, jag och Arvid, kom att hjälpa varandra, men av helt olika anledningar. På landet kan avståndet till jämnåriga lekkamrater ibland vara större än en 5-åring klarar av. Och för Arvid som då och då var hemma från jobbet för att han inte mårde bra psykiskt var möjligheterna att prata med någon vuxen begränsade då de flesta hade egna jobb att sköta.

Hur hjälpte vi då varandra? Jo, Arvid började bygga ett garage till sin bil eftersom det tärde på honom att inte göra någonting meningsfullt när han ändå var hemma. Själv saknade jag en lekkamrat varför jag ”stalkade” honom, det vill säga följde efter honom vart han än gick. Jag gick tätt bakom honom och imiterade allt han gjorde. Körde han skottkärra gjorde jag det också, dock utan skottkärra. Lyfte han betongblock gjorde jag detsamma, förutom att blocken bara fanns i min fantasi. Jag var i princip Arvids skugga.

Vad gjorde Arvid då? Jo, han pratade med mig om allt han varit med om under kriget, det vill säga det som på olika sätt påverkat honom negativt och som gjorde att han inte mårde så bra. Ska man verkligen prata med en 5-åring om sådant? Förmodligen inte, men grejen var att jag antagligen inte lyssnade särskilt noga eftersom jag inte kunde relatera till det han pratade om, utan jag var fullt upptagen med att leka leken och att fantisera. Arvid å sin sida förväntade sig förmodligen inget svar utan var nog nöjd med och mårde bra av att det fanns en mänsklig varelse utan någon form av agenda som verkade lyssna. Att prata för sig själv är som bekant ingen god idé, då blir man klassad som tokig.

Vad gjorde omgivningen? Man konstaterade att det fanns någon form av positiv symbios och att gubben mårde bra samtidigt som 5-åringen var aktiviserad och ”övervakad”. Man byggde också en skottkärra i rätt storlek som belöning. Eftersom jag själv berättat en historia om en veteran med PTSD och hur vi kom att påverka varandra kan man antagligen dra slutsatsen att jag precis som så många andra känner lite extra för dem som drabbats negativt när de försvarat samhället, friheten och de utsatta. Jag skulle dock önska att vi dessutom kunde förmedla en positiv bild av veteraner och i det avseendet lyfta fram veteranernas olika erfarenheter och hur dessa kan komma samhället till nytta. Vill man förändra andras attityd måste man själv börja med att sluta se världen genom ett rör eftersom det begränsar synfältet.

Hej kompis, tänker på dig!

av Kristofer Benjaminsson

Ni har ställt en fråga: om jag har känt mig värdefull som veteran? Ja, det har jag väl. Men ytterst sällan av människor med svensk bakgrund. Det är inte det att de flesta tycker illa om det jag gjort, de kan vara intresserade, och till och med tycka att det är ”häftigt”. Men värdefull, nja, det är ovanligt. Mycket på grund av det som tidigare diskuterats i den här studien, den väldigt utbredda okunskapen. Man har ingen uppfattning om vad det faktiskt har inneburit att göra utlandstjänst, och då är det svårt att ha någon slags grundläggande respekt för det, det måste konkretiseras vad som gjorts.

De som har visat en stor respekt och sett på det som något värdefullt har i väldigt stor utsträckning varit människor med icke-svensk bakgrund. Allt från danskar, som utan att vara pålästa ofta haft en instinktiv respekt för det, till amerikaner som varit ungefär så klyschiga man hade kunnat tänka sig och till och med rabatterat en fortkörningsbot. Men kanske framförallt från människor med bakgrund i både Afghanistan men även andra oroshärdar, där jag med viss fördomsfullhet varit rädd för att de ska ogilla dem som haft med USA att göra. Men även i de fall vi kunnat konstatera att vi inte nödvändigtvis delar uppfattning om insatserna jag deltagit i har jag upplevt något mått av respekt för att jag har varit där. Det har funnits en uppskattning för att jag faktiskt har tagit ett beslut att bidra, jag har tagit en risk och en bekvämlighet för att göra något. Jag har upplevt att det ofta respekterats att jag i deras ögon löpt linan ut, jag har inte bara haft åsikter eller analyser som inte kostat mig något, jag har faktiskt varit villig att backa upp mina tankar med en väldigt konkret handling.

Men nu när jag skriver detta kommer jag på ett tillfälle då jag känner mig stolt. Och det är faktiskt den 29:e maj. Jag har varit skeptisk till Veterandagen. Dels på grund av datumet, då det för mig alltid kommer vara dominerat av Nilecity, och dels för att det känts lite amerikanskt, och löjligt, men också som en tom politisk åtgärd som är en snygg signalerande åtgärd istället för att faktiskt ta tag i frågan ordentligt. Men den 29:e maj har faktiskt blivit en sorts egen högtid för mig, jag vet inte varför och jag pratar inte riktigt om det. Men att se bekanta som är veteraner byta profilbild på Facebook, att lite skämtsamt önska varandra ”grattis” över sms vilket också blir ett ”Hej kompis, jag tänker på dig” som man annars är alldeles för dålig på att komma med, det ger mig faktiskt något som jag nästan tycker känns pinsamt att erkänna.

Det och att jag en dag om året får skylta med min mytobild från Salangpasset.

Jag som ibland kallas veteran

av Lars-Åke Ståhl

Jag, som ibland kallas veteran av andra, har ett begränsat behov av att uppmärksammas av nationen och dess företrädare, att ta del av dess symboler för oss veteraner. Veteranutredningen och de senare årens handlingar för att ge mig och andra stolthet och värdera insatsen har helt enkelt begränsat värde. Jag uppskattar ambitionen men tar inte del. Kanske är det så att dessa dokument och symboler är viktigare för nationen och dess företrädare än för mig som veteran? Veteranutredningen presenterades först 2014 så Sverige får ännu anses vara nybörjare på området. Slutsatsen för egen del är att jag inte besökt ”Kotten”, jag har aldrig känt det behovet, men att den kanske är en viktig plats på sikt och förmodligen redan är det idag för dem som vill ha det så.

Jag har inte heller behövt särskilda ringar eller band. Däremot är jag barnsligt förtjust i de små ögonblickens symbolik och det har jag under mina utlandstjänstgöringar ofta känt behov av att ta del av och bidra till. Att stå nära kamrater och Sverige i stunden. Att känna mig stolt och nöjd. Det har tagit sig alla möjliga uttryck, jag och min parhäst i Sinai (Lars) har under många år avslutat våra julbrev med ”Slut, Stabschefen” (vår färgstarke stabschefs slutord vid alla högtalarutrop) eller att minnas samlingarna på Baluza (SwedBat HQ UNEF 2) med Fältartisterna och försvarsministern (och att minnena är starka märks ju då det är 40 år sedan).

Att få sjunga ”Hemåt det bär” med mina döttrar i bilen ger mig (och dem hoppas jag) tillräcklig självkänsla och känsla av tillhörighet, att vara veteran. Att kunna prata med Bert, som bor i andra änden av Sverige, då det gått flera år emellan och ändå ha omedelbar förståelse från oss båda (efter det som egentligen bara var några veckors positionstjänst på OP HIN våren 1978 i UNIFIL:s barndom).

Andra symboler som har betytt och betyder mycket för mig är till exempel maten och dryckens symbolik, där ett exempel som vi fortfarande relaterar till är att sitta med andra svenska familjer i Peshawar midsommarafton 1990 och ta en snaps i 42 graders värme. Eller kamratskapet och glädjen i att, som reservofficer, få och kunna delta i hemkomsten av P7:s bataljoner.

För att trots allt kontrastera det jag skrivit ovan så gillar jag offentlighetens uppmärksamhet, att få känna glädjen och stoltheten vid invigningen av Helsingborgs veteranplats och se den vördnad som visades veteranerna från Kongo.

”

Det pratar jag mycket om numera med mina veterankollegor. Att vi är de enda som förstår de nya svenskarna, vi har också sett krig medan resten av Sverige inte har sett krig på tvåhundra år.

”

Jag lärde mig tolerans

– intervju med ”Lena”

Lena arbetar inom Försvarsmakten. Hon är född i mitten på 1970-talet, hon har genomfört en mission på Balkan som samverkansofficer under 2000-talet.

Hur gick snacket i familjen inför själva missionen?

”Det var inte så jättemycket prat. Vi talade mest om kontraktets utformning. Eftersom jag var borta på utbildning inför själva insatsen så blev det också en period av utskolning från familjelivet. De tyckte väl egentligen precis innan man åkte att ’Det är lika bra du åker’, för mentalt sett så hade man redan försvunnit. Det var väl mer att bemöta andras åsikter. ’Men herregud, så där kan man inte göra, man kan inte lämna sin familj’, tyckte ju många utomstående. Men något som var väldigt bra var att man ju inte kan ha kontroll över sitt hem och allt praktiskt när man är borta, de andra tog det ansvaret och det tror jag faktiskt vi har haft nytta av, både för egen del och för familjen. Det har vi pratat om, att det nog har varit till gagn för dem, när det gäller att ta ansvar.

Om man har barn och åker iväg som mamma så är det klart att ens barn påverkas av att man är borta väldigt lång tid från sitt hem, ifrån dem. Och jag fick ju också precis i samma veva ett barnbarn och min son var väldigt ung. Det är klart att jag ibland tyckte det var jättejobbigt, för man längtade och så. Men det var nog efteråt snarare som jag funderade på ’Hur har de påverkats av att jag var borta?’ Men så blev det en kris i vår relation, mellan min man och mig, en ganska djup kris. Han ville att jag skulle avbryta och när jag inte gjorde det så blev det en kris att ta sig igenom, att hantera både då och efteråt.”

Kan du tycka själv, när du ser tillbaka, att du skulle ha avbrutit då?

”Ja, det kanske jag skulle ha gjort. Det är ju svårt att veta, jag tror inte att det hade gjort skillnad för situationen så mycket, men ja, för att visa hur man prioriterar. Det tror jag hade gjort skillnad, men det är svårt att veta om man skulle ha gjort på något annat sätt.”

Kan du själv känna stolthet över att vara veteran, att du har varit på insats?

”Ja, ibland så kommer det, glimrar till, faktiskt. En känsla. Det är väl framförallt dagar när det uppmärksammas och så. Och ibland när man är i

sammanhang, som på jobbet, där det kanske inte är så många som har den erfarenheten och det faktiskt är folk som värderar det.”

Tänker du mycket på dig själv som veteran, att det är något alldeles speciellt, eller har det någonstans i det stora hela blivit en intressant fas i jobbet?

”Ja, det är nog snarare så. Det är ju inte det jag är i första hand, att det blir en del av min identitet eller så, utan det är en del i min yrkeskarriär, mera.

Veteraner ser ut på väldigt många olika sätt och har haft väldigt olika funktioner. Det är inte bara de här äldre herrarna med gråskägg och blå basker, vi är fler. Det finns ju veteraner i andra myndigheter, vilket vi många gånger glömmer bort.”

Hur är veteranens ställning inom Försvarmakten, har du någon uppfattning om det?

”Jag tror att det är lite likgiltigt, faktiskt, i det stora, det är några som försvinner iväg och sedan kommer tillbaka igen. Jag tror inte att man relaterar till det som en del av någon kärnverksamhet.”

Vad tar du med dig för erfarenhet från din internationella tjänstgöring?

”Kulturell förståelse, kanske. En tolerans för de kulturer vi mötte, hur de fungerar och kanske också hur de skulle kunna fungera även i andra sammanhang. Vi jobbade mycket med minoriteter och försökte förmedla den kunskapen till folk; hur har dessa minoriteter det, hur det är för dem och vad innebär det för dem att, så att säga, befinna sig allra längst ner i samhällshierarkin? Och när man förstår lite mer hur bakgrunden ser ut, ja, då får man kanske lite mer respekt för de människor som sitter här hemma och tigger vid affärerna.”

”När jag var i Afghanistan och skulle åka till Europa för att delta i något möte så fastnade jag på en flygbas, satt och väntade i tre dagar på ett flygplan som aldrig kom. Det var ju lite besvärligt, för när du kommer till en bas så där så finns det inga övernattningsmöjligheter utan du får hitta någon soffa. Då har de amerikanska veteranorganisationerna byggt något som ser ut som en liten enplansvilla med en bardisk och ett litet bibliotek som de sköter, där soldaterna kan gå in och få en kopp kaffe och så vidare. Jag hade ingenstans att ta vägen så jag ockuperade det där stället för att få tak över huvudet och drack upp deras kaffe. Till slut så frågade jag damen bakom disken ’jag är ju svensk, gör det något om jag är här?’ Då tittade hon på mig och sa ’no, no, you’re one of us.’”

Behöver inte acceptera allting

– intervju med "Ulf"

Ulf är född i mitten på 1950-talet. Han är anställd inom Försvarsmakten sedan 1970-talet och har arbetat på olika militära högkvarter runtom i världen.

Tänker du på dig själv som "veteran"?

"Jag tänker inte på det till vardags men alla andra säger det. Jag ska i är-lighetens namn säga att det första jag såg framför mig var jättegamla människor som har slutat, gärna med någon problembild. Så första gången någon sa 'veteran' om mig så reagerade jag med att 'nej, det är inte jag'. Men efter att ha bott i USA har jag fått en annan syn på saken för där är ju samhället helt annorlunda, där kommer de fram och tackar dig, även som svensk, för dina tjänster."

Har du användning av dina erfarenheter?

"Det är nog så här att kaka söker maka. Det finns ingen plan utan när det dyker upp saker som jag känner att 'det här är ju mitt bord', så exploderar jag det. Det handlar då inte om att göra karriär utan om att det är ett intressant område och jag ser att det är viktigt och att jag kan bidra med någonting. Men det är min egen idé, det är ingen annan som har gjort någon djupanalys och tycker att honom ska vi ha, utan det bara blir. Personaltjänsten handlar om lucktätning hela tiden, man tar vad man har och slänger in det så är det problemet borta och man kan fokusera på nästa problem."

Kan du ge ett konkret exempel på något du har nytta av?

"Jag har större tålamod och kanske större respekt för andra människor och olikheter. Man vet att det kommer att ordna sig, vi kommer att lösa ut det och ju tålmodigare jag är desto större är chansen att det faktiskt kommer att lösa sig."

När har du känt dig respekterad som veteran?

"I USA. Jag har varit med om det en gång på tåget här hemma också. Jag satt i fältuniform och det kom fram folk och tackade för mina tjänster. Vilket jag inte var beredd på, det kan jag säga, jag trodde först det var något skämt, men det var seriöst faktiskt. Men i övrigt inte."

Sedan kan man diskutera vad man egentligen menar med 'respekt'. Är det att man ska knäböja så fort de kommer eller att man ser upp till dem för

att de har varit med om någonting? Jag vet inte riktigt, jag kan inte riktigt definiera det själv.

Jag tror övningen Aurora kommer vara lite som en vattendelare, kanske inte för veteraner men allmänt. Försvarsmakten har väl kanske inte rosat marknaden och varit så framträdande, men under Aurora var ju media-marknaden fullständigt mättad med militär verksamhet. Dessutom gick övningen bra och man hittade en massa solskenshistorier om hur man hjälpte andra människor. Så just nu i alla fall finns det en helt annan uppfattning om Försvarsmakten och nyttan därav och man är beredd att satsa mer pengar. Vad gäller veteraner så tror jag de seglar i ett alldeles eget spår vid sidan av och påverkas inte av detta, utan det är ett gäng som träffas nere vid Sjöfartsmuseet. Vi svenskar har inte riktigt förstått det där för vi har ingen tradition. När jag jobbade nere på kontinenten åkte jag med en kollega till en stad som blev jämnad med marken under andra världskriget. Nu genomförs varje år en parad det datumet eldupphöret skedde. Och så vårdar man alla krigsgravar och uppmärksammar det som hänt. Att inte delta i de här aktiviteterna i de länder som har varit utsatta är mycket illa, du förväntas att på något sätt visa respekt. Men i Sverige har vi inte den historien och det innebär att 'veteran' inte riktigt får samma betydelse här som det får i de länder som de facto har varit i krig. Även om det är på väg att ändras nu."

Vad tänker dina anhöriga om veteraner?

"De ser inte något veteranperspektiv, utan mina barn konstaterar att de har en galen pappa som gör en massa för dem häftiga saker. Mitt ex var däremot väldigt upprörd när jag drog till Afghanistan för det hade hänt rätt mycket där nere."

När känner du stolthet för din utlandstjänst?

"Jag är jätteglad att jag har gjort det, jag har lärt mig en massa på vägen och det är liksom det. Jag vill påstå att jag är en bättre yrkesman, det är jag stolt över, men det är inte knutet enbart till utlandstjänsten.

Begreppet 'veteraner' är inte lanserat, om man ska uttrycka det så. Det finns en definition men det är ingen som har förstått den. För egentligen, om man ska hårdra det, så är om inte alla så väldigt många som har tjänstgjort i Försvarsmakten eller i statsförvaltningen på olika sätt veteraner. Det kanske blir lite för brett, det går inte att ta till sig."

"Jag tycker också att de erfarenheter man tar hem från utlandstjänsten skulle kunna tas tillvara på ett mycket större sätt, särskilt i en så globaliserad värld så har ju vi med oss någonting, en upplevelse som inte alla har. Kan

man hantera det man har varit med om – då har man ju en enorm kompetens. I internationell tjänst lär man sig att prioritera. Det går inte att gå en kurs på högskolan i hur man blir veteran eller hur man får en erfarenhet av att lösa uppgifter, vårda folk och prioritera. Alla måste ju prioritera hela tiden. 'Vad ska jag göra, vad är fokus just nu, vad är viktigast nu?' Det är en enorm mängdträning i att fatta beslut, sekundschnabba eller mikrosekundschnabba beslut hela tiden. Det är ju en jättetalang att ha med sig och det tror jag inte samhället kan förstå riktigt. Om man nu har kommit hem och mår bra efter och känner att man har gjort någonting bra, då har man också utvecklat stresstolerans på ett annat sätt, tror jag. Det kan man inte förklara utan det måste man nästan uppleva. Det finns behov bland veteraner att få dela med sig av sina erfarenheter, att prata av sig och också få känna stolthet över det. Det är ju en svårighet att det inte finns plats i Sverige för att vara stolt över att ha tjänstgjort inom Försvarsmakten."

Del 6

Vad hände sedan?

I fredens tjänst – allt annat än glamoröst

av Jimmy Johansson

Veteran är ett laddat ord, ett ord som skapar förväntningar och mystik. Utifrån vilket land man lever i, ens historia, erfarenhet, omgivning tolkas begreppet veteran på vitt skilda sätt. Jag har träffat många olika människor med minst lika många sätt att se på en veteran. Jag får oftast positiva kommentarer och några frågor om olika insatser eller om mitt yrke, frågeställningarna och förväntningarna avspeglas i åldern på frågeställaren. Yngre personer är mest intresserade av om jag dödat någon medan äldre kan resonera. Jag berättar oftast inte att jag är veteran för ”nya” bekantskaper, det har även hänt att jag ljugit om mitt yrke för att inte behöva svara på frågor. Men det händer även att jag är stolt över mitt yrke och mina insatser, oftast i samband med bröllop eller liknande då jag har uniform med utmärkelser på mig.

För min del är inte veteran kopplat till mig som individ utan även till min familj. I mångas ögon är jag en hjälte, jag har fått höra det ett antal gånger, när personer tackat mig för mina insatser. Självklart tar jag tacksamt emot det, för jag vet att jag och mina kollegor gjort skillnad för människor runt om i världen. Mina barn har fått berättat för sig (min senaste tjänstgöring inföll samtidigt som FN-dagen) att deras pappa var en hjälte som hjälpte människor. Jag blev absolut rörd när de återberättade detta och blir så än idag.

Det är allt annat än glamoröst att jobba i ”fredens tjänst”. Det innebär risker och uppoffringar för min familj och mig, vetskapen att mina barn kan mista sin pappa är betydligt mer påkommen under en insats. Min fru och våra nära får ta ett stort arbete hemma, vi behöver stöd med barnvakt och

alla små saker som många tar för givet. Jag missar delar av mina barns uppväxt, att få vara en pappa och ett stöd när de behöver det. Då är jag inte där! Men det jag och min familj offrat och offrar får någon annan skörda frukten av. Andra människor som lever sina liv på samma planet men med helt olika förutsättningar, det är detta som tillsammans betyder något. Det är inte jag som är en hjälte, det är min fru, mina barn och alla i vår närhet som gör detta möjligt. För mig är det vad en veteran är.

Trafikolyckan

av Thomas Sörliden

Jag blir klar med jobbet och hoppar in i hytten, tittar på klockan och ser att hon hunnit bli 04:26. Jag slår på RAKELN och anmäler mig ”*up and running*”. Svaret från Trafik Stockholm blir inte det vanliga. Direkt får jag frågan var jag varit, och mitt svar blir naturligtvis att jag inte börjar mitt pass förrän 04:30. Då kommer uppdraget: ”Rulla mot Kungens kurva, trafikolycka, lastbil med släp vält, ligger i samtliga körfält, totalstopp i trafiken”. Det tar mig några sekunder att koppla vad jag fick till mig. Direkt skiftas fokus! Jag var ju endast en avfart bort, vad har hänt? Som vägassistans måste jag fram för att kontrollera eventuellt skadade, därefter måste jag tänka på trafiken. Vid det här laget snurrar mycket i huvudet. Under tiden jag rullar framåt så får jag uppgifter om att ambulans och räddningstjänst just anlänt, brandstationen ligger precis vid sidan om. Plötsligt hör jag min trafikledare på RAKELN: ”Det ser inte bra ut! Förbered dig för det värsta.” (Just den kommentaren har jag fått ett par gånger genom åren och den är fortfarande lika skrämmande.) När jag anländer så står det en ensam polisbil och försöker leda om trafiken förbi olycksplatsen. Jag stannar vid sidan om och fäller TMA och ”pilar” om trafiken.¹

När detta är gjort börjar jag med att överblicka läget. Jag ringer min arbetsledare omgående och talar om för honom att han skall hålla kvar all nattpersonal samt samla dagpersonalen för genomgång. ”Jag återkommer!” avslutar jag samtalet. Plötsligt har jag börjat agera utifrån ett tänk som sitter i ryggraden. Att en arbetare talar om för en arbetsledare vad han skall göra hör inte till min vardag. Samtidigt håller ambulanspersonal och

1 TMA står för *Truck Mounted Attenuator*, även kallat ”TMA-bil” och är ett påkörningskydd som används vid trafikolyckor och vägarbeten.

räddningstjänst på att göra ett urtag av lastbilschauffören. Tyvärr avlider föraren. Just det momentet görs under en kuslig tystnad som plötsligt infin-
ner sig på platsen.

Men det som förvånar mig är att jag själv, som är väldigt tagen av situa-
tionen efter att föraren avtransporterats, ”switchar” om till min uppgift igen
utan problem. Jag meddelar min arbetsledare att det är totalstopp på E4:an
i båda riktningarna, och att mittbarriären är helt förstörd över en längre
sträcka, elstolpar med ledning totalförstörda. Dragbilen ligger på mittbar-
riären i norrgående riktning, släpet ligger över de södergående körfälten.
Min arbetsledare kommer till platsen och tillsammans går vi igenom kom-
mande behov och resurser som kan behövas. Jag minns efteråt att jag tän-
ker: ”Herregud! Hur gör vi med trafiken?” För den som inte vet så rullar det
mellan 120 000 och 140 000 fordon förbi Kungens kurva varje dygn, och
morgonrusningen skulle nu snart komma igång.

Tack vare de snabba åtgärderna att kvarhålla nattpersonal samt kalla in
all dagpersonal kan arbetet med att rensa upp, sanera och bygga upp E4:an
påbörjas så snart räddningsarbetet är över. Under arbetet är jag i ständig
kontakt med Trafik Stockholm (Trafikverket) och rapporterar fortlöpande
om vad som sker på platsen. Till saken hör nu att ingen ”driftstation” har
material förberett för en eventuell olyckshändelse i den här omfattningen.

Inriktningen från början var att rensa upp i norrgående riktning för att kunna öppna upp trafiken snarast. Därefter skulle vi rikta in oss på södergående. Diskussionen om att få dit tillfälliga betongblock för att dela upp norrgående från södergående trafik pågick då jag ”tänkte utanför ramarna”. Tre kilometer från Kungens kurva finns ett upplag av originalblock som egentligen var avsedda för andra byggen. Jag lade fram ett förslag om att vi tar dem så vi kan arbeta framåt lite snabbare, sedan fick vi väl ersätta de blocken med nya. Detta gick hem!

Ju längre tiden gick desto fler människor kom för att titta på. Just det här med att de var nyfikna är ju inte så farligt. Polis är på plats och håller folk på behörigt avstånd. Ett tag. Men plötsligt börjar människor trampa rakt ut på E4 för att fota, ber oss att flytta på oss för att de ska filma. Pappor sätter sina barn på axlarna för att de ska se bättre. Som om inte detta vore nog kommer plötsligt en man cyklande ute på E4 och hävdar sin ”rätt” att kolla läget och fota!? Polisen blir helt vansinnig och hotar med att bötfälla honom för ett stort antal brister på cykeln och för att mannen befinner sig på E4 med cykel. Detta eskalerar så till den milda grad att polisen dagen efter gick ut i TV-nyheterna och ”fördömde” folks beteende. I dessa lägen är det väldigt svårt att hålla sig professionell. Jag kan säga att ALLA som jobbade på plats var märkbart påverkade av att det var en olycksplats med dödlig utgång som vi jobbade på. Själv fick jag vid ett flertal tillfällen ”ta täten” för att vissa saker skulle bli utförda. Att börja sanera runt lastbilshytten var ett sådant tillfälle.

Tankarna som rör sig i huvudet när man upptäcker att det är personliga tillhörigheter man plockar ihop och som ligger bland last, sjukvårdsmateriel, blod och olika kroppssubstanser gör vem som helst tårögd. Jag tar dit en polis som får ta hand om tillhörigheterna. Plötsligt när jag står där på knä så tittar jag rakt in i en kameralins! Där står en av Sveriges största nyhetskanaler och filmar rakt ner i tillhörigheter, salladshuvud och blod! *Varför?*

Under arbetet går viss utrustning itu och behov av ny blir väldigt akut. Återigen är det dags att ”tänka utanför boxen”. Jag tar kontakt med ett byggföretag som jobbar precis vid sidan om olycksplatsen och frågar om det finns en möjlighet att vi kan få låna en kompressor av dem (deras enda). Självklart ställer de upp! Vi kommer igång igen efter ett avbrott på en halvtimme. Företaget som lånar ut sin utrustning skickar hem sin personal för resten av dagen. Denna typ av samverkan är till stor nytta i samhället och jag önskar att fler kan se fördelarna. Klockan 14:55 på eftermiddagen rapporterar jag till Trafik Stockholm att E4 åter är öppen i båda riktningarna.

Vid denna olycka så fick jag personligen jobba mycket med att hålla tillbaka tårarna. Till en början kom tårarna med hänsyn till den avlidna föraren, därefter kom faktiskt tårarna fram på grund av rent raseri mot folk som inte känner empati, förståelse för sörjande eller inser att deras handlande kan få oanade konsekvenser. (I det här fallet gick det ut på Facebook innan polis hann meddela familjen.) Det värsta var att vi i efterhand kunde se hela händelsen på film. När olyckan har skett och lastbilen ligger på sidan samtidigt som hela platsen omgärdas av ett enormt dammoln stannar två bilar till i höjd med lastbilshytten, ingen kliver ur bilarna och efter 20–30 sekunder så rullar de vidare som om inget hänt. I det läget ligger det en avliden förare precis framför dem. *Varför!?*

Min bakgrund i försvarsmakten och mina missioner på räddnings- och sjukvårdspluton hjälpte mig här. Alla övningar, förberedelser, upplevelser i Kosovo och Afghanistan. Att ha fått ta del av andras kunskap och erfarenhet har gett mig så kolossalt mycket. Att ha övat så mycket att man utvecklat ett ”ryggmärgsbeteende” i akuta situationer och även i strid. ”Uppgiften framför allt” har hjälpt mig under min ”civila karriär”. Om jag inte haft denna möjlighet så skulle jag mycket väl ha kunnat vara en av dem som stod och fotade, eller i värsta fall kört förbi...

Den militära erfarenheten i ett civilt arbetsliv

av 793

Veteranbegreppet var inte något som jag överhuvudtaget hade reflekterat djupare över innan jag kom till vår första träff vid KTH. För mig personligen är det ju nu många år sedan jag aktivt var ute i FN-tjänst så när begreppet veteran introducerades för några år sedan passade det väl in också på mig – även om jag inte direkt tänkte på det. ”Veteran” upplever jag närmast som ett mer historiskt begrepp men också en beteckning på en äldre (över 50 år) eller invalidiserad eller psykiskt skadad person snarare än den gängse definition som försvaret använder. Veteran har också i mina öron en markant snärt av ”krigsveteran”.

Hemvärnsveteran har en särskild fristående definition. När jag var hemvärnsungdom (HvU) – och det är många år sedan – var en hemvärnsveteran normalt en hemvärnsman som fyllt 70 år. Numera är kravet två samtidiga rekvisit; dels att man har varit aktiv hemvärnsman i 10 år och dels att

man fyllt 50 år (jfr Handbok Hemvärn 2016, s. 73). Definitionen avviker alltså väsentlig från försvarets generella veterandefinition.

”Yxa” är en beteckning på en FN-soldat, så den omfattar ju allena en avgränsad del av utsända som i sin tur väl utgör en mindre del av (tidigare) anställda vid försvaret. Det är en helt inofficiell benämning som inte direkt kan användas i andra sammanhang.

”Senior” är en beteckning som har olika valör lite beroende på under vilka omständigheter och i vilket sammanhang den används. Motsatsen till ”senior” är normalt ”junior”. Senior är inom fotbollsvärlden en person som fyllt, eller under kalenderåret fyller, 20 år, men i övrigt så används det ofta för en pensionär eller person som lämnat arbetslivet. På engelska används det också för en överordnad eller mera kvalificerad och erfaren.

Nu handlar militär erfarenhet inte bara om ledarskap utan i hög grad också om det som på modern svenska kallas ”teamwork” och som kan vara avgörande för att jobbet flyter – i en god positiv betydelse. Att kunna umgås både ”hög och låg” ser jag som värdefullt i ett värnpliktsförsvaret, och det tangerar också teamworkeffekten.

Att kunna fatta självständiga beslut – under ansvar – gäller väl både i ”hemmatjänst” som på missioner, möjligtvis med tillägget att förhållandet i utlandstjänst kan kräva mer av den enskilda. Förmågan att kunna bida sin tid och sysselsätta sig själv (kanske speciellt i ”downperioder”, det vill säga undersysselsättning) är en god erfarenhet i förhållande till flera olika jobb och arbetsuppgifter. Själv har jag haft stor nytta av det i mitt arbete som statist. I mångt och mycket liknar statistjobbet faktiskt det militära: Det mesta är väntan (spilltid?) för att kanske bli en audition och därefter förhoppningsvis en inspelning. Och sedan förmodligen flera inspelningar av samma moment, omtagningar från olika vinklar, för att övergå till ny väntan på nästa scen...

Tala eller tiga, vilket är den bästa lösningen? Det är korrekt att oavsett om man genomgår utlandstjänstgöring eller inte så blir man, i högre eller mindre grad, utsatt för kulturell påverkan från andra och främmande kulturer, genom bland annat litteratur, television, film och semesterresor. Det är dock förmodligen i huvudsak direkt tjänstgöring, och därmed längre vistelser, som dels ger en djupare kulturpåverkan och förhoppningsvis större kulturförståelse. Utlandstjänst ger insyn i en annan kultur som i motsvarande grad bara är upplevd och omedelbart känd av en försumbar minoritet. Speciellt om vi talar om händelser som involverar aktiv krigsverksamhet.

Den mest utbredda hållningen till att tala eller att tiga om sina upplevelser är idag att man skall tala om det man har upplevt. Traditionellt har många inte talat om – eller bagatelliserat – tidigare stridserfarenheter och andra djupgående upplevelser. Kanske för att det är svårt att tala om det, eller kanske just för att det är svårt för andra att förstå.

Soldater anpassar sig

av Liridona Dauti

Soldater anpassar sig. De anpassar sig snabbt och väl. Jag anpassar mig. Jag åkte med en inställning, och anpassade mig därefter sen. Jag anpassar mig till krigets konsekvenser och fattigdomens misär. Efter ett tag stör det mig inte. Rättning. Efter ett tag stör det inte mig lika mycket längre. Det hände en mängd tankvärda saker, och jag ställde många frågor. Främst till mig själv. Men till slut fick de mig att inse: ”Det är krig, det är så här det är.” Vi kan inte lösa allt. Det fastnade: *Det är krig, det är så här det är*, och efter ett tag tog jag det till mig.

Det här är krig, det är så här det är.

Soldater har en fantastisk anpassningsförmåga.

Sextioett år – det är ju ingen ålder

av Lars-Åke Ståhl

Sextioett år, det är ju ingen ålder. Men arbetslivet närmar sig sitt slut. Ansikten (de flesta leende), platser (de flesta vackra), händelser (de flesta positiva) från olika uppdrag virvlar förbi. Drivkraften och nyfikenheten finns kvar. Vad var avgörande för hur det blev och för hur det kommer att bli?

En av de viktigaste anledningarna till att jag fått många valmöjligheter i mitt arbetsliv är beslutet att ansöka om utlandstjänstgöring i UNEF 2. GU-året hade gått bra och Svedalagrabben hade fått bra feedback på sitt arbete i pansarskytteplutonen på P7. Jag fick förfrågan om jag ville fortsätta officersbanan men valde att avstå, kasernlivet verkade väldigt trist.

Väl i Sinai gick soldatlivet sin gilla gång med patrulltjänst och vakthållning. President Sadat hade varit i Knesset bara några dagar innan vi ryckte in för missionsutbildningen. Men så kom nästa motivationshöjande steg. Som en blix genomförde PLO ett par terrordåd i Israel och FN ville i mars 1978 snabbt ha upp trupper som kunde gå in mellan *Israel Defense Forces* (IDF) och palestinska fraktioner i södra Libanon. I området fanns redan *South Lebanese army* (SLA) med frontfiguren Mj Haddad. Nästa beslut som kan definieras som avgörande var därför när jag anmälde mig som frivillig att utgöra en del av det som skulle bli 68ML, början till Unifil.

Arbetet i Libanon var *helt* annorlunda än patrulltjänsten i öknen, med stridskontakt, högre tempo, bättre ledarskap. Mina kunskaper i franska gjorde att jag blev en av få som fick tjänstgöra som *liaison officer* med fransmännen i Tyr. För övrigt var Iran den tredje styrkan som kom på plats snabbt eftersom de hade trupp på Golanhöjderna. Jag läser i min dagbok att en av de svenska observatörerna i området egentligen ville jobba i Damaskus, ”det är mer ordning där”. Med dagens utrikespolitiska situation tror man knappt att det är sant!

Motivationen ökade och min militära ”karriär” (jag var ju bara furir) gjorde några snabba steg, plötsligt var jag gruppchef. Mot slutet av missionen blev jag utsedd att ta över en av de observationsposter som militära observatörer övergav, OP HIN. Samarbetet med andra utländska förband gick bra och jag kände att förtroendet för mig växte. Jag var bättre än när jag gick på Heden.

En annan av de påverkande faktorerna bakom den motivationsökning som sedan fått effekt under resten av mitt arbetsliv var när jag regelbundet såg IDF-förband och SLA bete sig riktigt illa i missionsområdet. (Det värsta jag såg var att man med pansarfordon körde rakt igenom en muslimsk

begravningsplats.) Att de betedde sig dåligt mot FN-styrkorna får man på något vis acceptera, vi var del i en konflikt, men ”man betar sig inte hur som helst”!

Väl hemma och med lärarhögskolestudier på gång beslöt jag mig alltså för att ta reda på mer om orsakerna till konflikten. Jag studerade mellanösternkunskap på Lunds universitet. Jag läste arabiska på både studieförbund och universitet. Detta pågick på deltid i många år och avslutades med en studie av maraboutisk sufism i Nordafrika.

Jag fick också förnyat intresse för hur soldater, under vissa omständigheter, bidrar till en bättre situation för befolkningen. Ur dagboken, 1978-05-17: ”Rektorn för skolan kommer fram och tackar oss innan vi lämnar SRIFA i six-by-sixen.” Därför beslöt jag också att ta upp den avbrutna reservofficersutbildningen. Motivationen att bli ett bättre befäl och ”den blodade tanden” innebar (det gick ju bra att leda även i dessa sammanhang) att jag fick nytt intresse för världens bästa kombinationssystem, reservofficer.

För min civila karriär skulle utlandstjänstgöringens effekter dock komma att dröja längre (under tiden bildade jag och Christina familj). Men så fick jag, 1989, ögon på ett arbete som *Education officer* vid UNHCR i Pakistan. Den viktigaste faktorn att jag/vi sökte var att jag blivit nyfiken (några skulle säga orädd) av erfarenheterna från FN-tjänstgöringen. Utbildningssektorn hade jag lärt mig. Arbetsspråken, engelska och franska, behärskade jag. Vägvalet med familjen, en 3-årig dotter och en 7-månaders baby diskuterades igenom hemma och vi kom överens om att försöka tillsammans. Vad kunde gå fel?

På den vägen är det. Jag är helt övertygad om att senare beslut baseras på nyfikenhet, och uthållighet förenad med stresstålighet och en sund dos självtvivel (svedalagrabben) gett mig stöd och referenser när det behövts. Det är med andra ord inte en ren slump när jag och chauffören Cipolla 1994 fick i uppdrag att, som första internationella team, köra vägen mellan Tete och Mutarrara i Moçambique (gränspost mot Malawi) precis *efter* att sydafrikanska deminingstyrkor minröjt vägen. Det var symboliskt viktigt att FN använde den inrikesvägen istället för att köra via Malawi. Vad kunde gå fel? Varför ville inte andra? (Att det trots allt var dumdristigt visade sig när vi var tillbaka i Tete och norska civila minröjare hittat ytterligare två av RENAMO utlagda stridsvagnsminor längs vägen.)

Det är inte en ren slump när jag, lite manligt bitter efter att ha blivit bortvald i rekryteringsprocess 2004, såg möjligheten i ett arbete i OSSE i Bosnien. Vad kunde gå fel när jag blev erbjuden arbetet att samordna det internationella samfundets alla utbildnings- och utvecklingsinsatser i ett krigshärjat land på Balkan? Det visade sig bli mitt livs finaste jobb.

Det är inte en ren slump att jag sagt ”ja tack” snarare än ”nej tack” när jag fått erbjudanden om att bli stadsdelschef i omdiskuterade delar av Malmö och så småningom kommundirektör. Citat ur dagboken visar på konkreta händelser och faktiskt uttalanden som jag själv känner stark påverkan av än idag. Jag kommer till en slutsats att veteranbegreppet för mig handlar om drivkrafter och förståelse. Jag har gjort något, jag har fått ny insikt, jag vill lära mig mer.

Denna röda tråd som baseras på veteranskapet kan summeras: insikten om att kommunicera mycket och väl för att säkerställa bra resultat, viljan att lära mer när man inte förstår – kunskapsuppbyggnad, anpassningsbarhet (att gräva där man står), irritation över sånt som är fel, teambyggnad, självkänsla *och* självkritik, nyfikenhet, förmåga att prestera under stress. Den röda trådens inre kärna är, för mig, en familj som backat mina/våra beslut. Den troligtvis mest påverkade delen av veteranen Lars-Åke Ståhl är en stadig tilltro till humanismen som värdegrund, demokratin som bästa styrelseskick och en positiv människosyn.

Det är arbetslivet som närmar sig sitt slut. Inte livet. Ansiktena, platserna, händelserna och kamratskapet kommer att fortsätta att spela roll.

Det känns bra.

Verkligheten funkade inte som modellen

– intervju med ”Albin”

Albin är född i mitten på 1980-talet. Han har tidigare arbetat inom Försvarsmakten och gjort mission i Afrika.

”Jag har efter min mission en viss nedsatt stresstålighet, eftersom jag var en av dem som finns i statistiken på de som kom hem och mådde dåligt på ett eller annat sätt. Och det är väl bra att veta när jag känner att det är tråkigt så kanske jag inte tål lika mycket stryk som andra på jobbet.

Men för att vara helt ärlig; hade jag vetat det jag vet idag hade jag aldrig åkt på den där missionen. Det tror jag är väldigt många som tänker – jag tror att det är få veteraner som skulle erkänna det, men jag tror att merparten faktiskt egentligen tycker det. För det var ju bara skit, liksom, det har mestadels bara förstört mig som person.”

På vilket sätt?

”Jag fick som sagt en PTS.¹ Den har inget ’D’ som i Disorder. Jag hade extrema nivåer av kumulativ stress som ledde till panikångestattacker och jag fick problem som inte kan uttryckas på något annat sätt än PTS. Om man jämför med många andra är väl min PTS mild för jag har ändå klarat mig väldigt bra och nyckeln till det är väl att jag stannade kvar i Försvaret. Det första som försvann var självdisciplinen, hela ens självbild rasade och att då vara kvar i en organisation som har en hierarkisk struktur och som tog hand om mig och sa ’du ska träna, du ska göra på det här sättet’ var en framgångsfaktor. Men annars så, det jag tar med mig som positivt från min soldattid är nog snarare lumpen – lumpen var mer revolutionerande för mig än missionen. Lumpen gjorde mig till människa, det tog snorungen ur en och man lärde sig lyda order, man fick en törn på egot och lärde sig stå med båda fötterna på jorden och att samarbeta även med sin värsta fiende. Samtidigt var lumpen en förutsättning för att jag gjorde bra ifrån mig på missionen.”

Vad har din erfarenhet av utlandstjänst betytt i efterhand? Nytt?

”Det var en stor uppdelning på skolan i min kull för vi hade många gamla rävar, varav jag var en, som var lite äldre när man började läsa. Där blev det två garden, där sextio procent av vår kurs hade varit på mission och

¹ PTS, *Post Traumatic Stress*.

var över tjugofyra år och sedan resten hade egentligen bara gått direkt från värnplikten, tiomånaders eller elvamånaders och var tjugo eller tjugoeft år. Fan, nu hjälpte du mig för det här är faktiskt sant; tack vare att man hade vart ute så hade man på ett väldigt tydligt sätt under lite stress och press ändå fått se ganska många av grundmodellerna och det gjorde att när man satt till exempel på taktikutbildningen så kunde man tolka bättre. Typ 'okej, men syftet med den här teorin är att ge mig ett stöd i en beslutsprocess, det är inte lag och det är inte så här det nödvändigtvis går till'. Medan de som kom från värnplikten var mer att 'det här är så man gör, punkt slut', men så 'jaha, men motståndaren gjorde så här' och då 'men, men, men, modellen ska ju funka så här', 'ja, men verkligheten funkar inte som modellen.'"

Har de upplevelser som gör att du har mått och mår dåligt medfört en annan inställning och ett annat bemötande gentemot dina arbetskamrater?

"Det är en extremt bra fråga. Nu har jag gjort en lång resa, från flaskan till rännstenen till nykterist och hela vägen. För mig har det hänt mycket på många olika plan, för mig som verkligen fått se mig i spegeln och erkänna att jag inte gillar eller ens känner igen den person jag är på grund av missionen. I början var jag bitter, bitter på den nivån att det finns inte. Jag kände mig inte som en del av samhället, jag kände mig utmobbad, utfryst, ingen förstod mig, jag var instabil, jag mårde inte bra.

Det tog många år för mig att bearbeta det där och många av de åren hade jag panikångestattacker flera gånger i veckan, det var dock under min skoltid och jag höll masken. Det tar många år att komma tillbaka och jag är fortfarande fan inte tillbaka, det ska sägas, men jag har åtminstone kommit så långt att jag kan reflektera över det och jag kan styra mig. Och jag har kunnat vända det till någonting positivt, men det är först de sista två-tre åren. Jag hade fem år som var jävligt kärva. Sedan när jag väl hade gått igenom skärselden, i alla fall halvvägs och började se ljuset på andra sidan, då började jag våga prata om det och jag fick stöd när jag bad om stöd. För det är också en grej, vi eller i varje fall jag ville inte ta hjälp först.

När jag var på första övningen med min pluton fick jag beröm av chefen för att jag har ett moget och anpassat ledarskap, att jag ser andra eftersom jag gått igenom så mycket själv. Men efter sommaren, när jag gick förbi första barriären och var ganska nära att gå in i väggen, då regredierar jag. Då går jag tillbaks och blir samma jävla dåliga person som jag var för några år sedan, då faller jag tillbaks och blir nog bara en belastning. De senaste månaderna har egentligen bara gått ut på att jag sätter tvångsströja på mig själv och försöker överleva."

Kan du kort säga varför det över huvud taget utvecklades till PTS – var det fråga om ett antal konkreta situationer eller är det effekten av en långvarig exponering för kumulativ stress?

”Det var kumulativt. Och att jag är en person som är väldigt självkritisk och sätter hög press på mig själv och när jag var på en sådan pluton där alla var ’Adam-01-människor’, alltså väldigt, väldigt duktiga. Nu idag vet jag att jag faktiskt fick bäst betyg på hela plutonen men det är så med den här självbilden, man kämpar nästan ihjäl sig och inser inte att man har bäst betyg i plutonen. Jag hade gjort femton månaders värnplikt och gått in i beredskapsförband och alltså gjort sex månaders ytterligare värnplikt, alltså tjugoen månader värnplikt totalt och jag ville få examen, som att få ett examensbevis från Uppsala universitet – jag har lagt ner hela den här tiden, gjort alla tentorna och vårt militära examensbevis var på den tiden framförallt att åka på mission. Min psykiska profil gjorde att jag var en väldigt bra soldat, men jag tror samtidigt att det gör att jag också var väldigt mottaglig, att jag var mer känslig på vissa sätt. Och det är inget dåligt, det är något jag fått erkänna för mig själv och inse att det inte är en svaghet egentligen. Och jag tror att kan man identifiera det här och förebygga saker innan så kan man sedan ta hand om det efteråt på ett bättre sätt.”

Kan du ge exempel på situationer där du har mött respekt som veteran?

”Oj, det är sällan. De flesta som jag känner som har vart på mission brukar säga att man undviker för det första att säga att man är militär över huvud taget när man är på sociala tillställningar som inte är med de allra närmsta och det här med mission kan vara väldigt känsligt. Jag har fått drin- kar i ansiktet och blivit skriken ’mördare’ åt på nattklubbar minst ett dussin- tal gånger. En kväll sa jag att ’nej, ikväll säger jag som det är’ och gick fram till en tjej och presenterade mig och hon tyckte att det där var väl trevligt och så stod vi där och jag frågade henne lite saker och hon stod och pratade om sig själv. Så frågade hon mig ’vad gör du?’ och jag sa ’jag pluggar’, ’till vad?’ – ’till officer’, ’vad är det?’ – ’militär’ – ’har vi ens militär i Sverige?’. Jag skämtar inte, det där är väldigt vanligt, de vet inte att militären finns, i stort sett. Det jag och många av mina vapenbröder har varit med om är ganska hemskt, vi är oerhört trakasserade och utsatta i samhället. Man är hatad och får ta det, men det känns rätt tråkigt när man försvarar deras rätt att hata en.”

Jag uppfattar att det har mer med officersrollen och militäryrket att göra, snarare än att man är veteran?

”Jo, alltså de värsta grejerna är väldigt mycket kopplade till att jag var ve- teran.

Hur uppfattar du att dina närstående ser på att du är veteran?

”Jag tror väl de är stolta. De har själva varit ute på mission. Det var en familjemission så mina föräldrar har sprungit hand i hand över fält där det har slagit ner granater när staden de bott i intogs.”

Kan du känna stolthet över vad du har gjort?

”Ja, det gör jag. Det är väldigt stort för mig, jag var ju rätt ung och visste egentligen ingenting om livet och blev väl vuxen väldigt snabbt med både värnplikt och mission och jag är extremt stolt. Faktiskt. Jag har ju kunskaper som gör att jag kan tolka situationer och människor på ett annat sätt än jag tror de flesta kan.

Men att ha varit på mission i områden med svält, där det bara var misär, när man kommer till en *checkpoint* där det står en pätänd man och man inte vet om det är en rebell eller en soldat som står med en pistol och riktar mot ens huvud och är hög på qat eller heroin – att ha sett det där spektrumet, som jag tror att även poliser och väktare i utsatta områden faktiskt får uppleva – att få se det, som inte merparten av samhället får se, det gör på något sätt att du har en referens, du har en erfarenhet som gör att du kan se tendenser. Till exempel när någon får en trigger och är full och man ser då på något sätt, vilket de andra runt omkring inte gör, att ’shit, här finns en risk att den här killen kommer flippa’. Det kan inte folk här hemma, men det kan jag. Det tror jag är en stor skillnad och det är jag stolt över. Det väger ju inte riktigt upp allt lidande och all skit man har varit med om men det är ju någonting unikt som kommer från lidandet och de här upplevelserna och jag måste lära mig att älska mig själv och använda mig av de erfarenheter jag fått på något sätt. Och jag letar efter Exit när jag går in på en restaurang, jag tänker inte ens på det. Min partner brukar nästan göra ett spel av det, vi sitter och äter middag ute och så bara ’var är närmsta nödutgång?’, ’där’ pekar jag. Jag har inte ens tänkt på det men det sitter så stenhårt och det kommer inte från att jag är militär utan specifikt från att jag har varit på mission. Man har varit på helspänn – fan, man kunde ju sova sig igenom en eldfest med granatkastare.”

Har du även fått någon sorts kulturell förståelse på köpet?

”Ja, jag brukar skämta om det. Nuförtiden när det kommer flyktingar så brukar jag säga att jag och mina veterankompisar är de enda svenskar som kan förstå de här människorna. Vi har varit i deras områden, vi har sett samma skit som de har sett och vi bär på samma men som de. Även om ingen erfarenhet går att jämföra på det sättet så är det liknande ändå och vi är väl de enda som med empati kan sätta oss in i deras situation och veta

vad man behöver då. De behöver samma sak som jag behövde när jag kom hem; ordning och disciplin, och det kan man inte åstadkomma själv utan det måste någon ge en och då blir det uppåt väggarna med det svenska mottagandet – 'Vad vill du göra?' Det är något som jag reflekterat över, att det sitter folk som inte har koll på de här människornas verklighet och tror saker medan vi som faktiskt har varit där, vi vet. Det är någonting jag pratar väldigt mycket om numera med mina veterankollegor, att vi är de enda som förstår de nya svenskarna, vi har också sett krig medan resten av Sverige inte har sett krig på tvåhundra år. Det kanske reflekterar en självgod attityd att säga så, men i min bekantskapskrets finns en familj som tog emot två ensamkommande pojkar. När dessa pojkar tittar i mina ögon och jag i deras säger en av dem till mig, 'du förstår'. Det är bara jag som har fått den kommentaren och jag tar det som ett bevis för det jag säger. Punkt slut. Ni andra kan tro men vi vet och det är någonting jag tycker vi borde utnyttja, vi har tusentals veteraner och vissa av dem har haft det skittufft själva och kanske söker jobb – skicka dem till Migrationsverket, direkt alltså!"

Är det avslutningsvis någonting du själv skulle vilja ta upp eller fråga?

"Det vi känner är att ingen i Sverige som inte bär uniform vill lyssna på veteranernas berättelse. Det är just därför vi känner oss utanför. Alltså, du vet, vartenda år har de ett evenemang vid vårt veteranmonument, utöver Veterandagen. De har en konsert vid veteranmonumentet och varje gång, trots att vi veteraner via de olika förbunden har skrivit hur mycket som helst om det här, så placeras bajamajorna precis bredvid vårt monument, har gjort så nu fem-sex år i rad. Det här säger allt, tycker jag!

Och det här att man ska ha två veckors obligatorisk undervisning om Försvaret och försvarsförmågan i samhällskunskapen i nian, och läser man saminriktning ska man ha ytterligare tre veckor inom ramen för Samhällskunskap A på gymnasiet. Men de flesta lärare i Sverige svarar [i en enkät] att de struntar i det. Den tog sådan spinn den här enkäten att man valde att göra en ny enkät om just det här ämnet, 'varför struntade ni i det här?' och svaren var antingen 'jag har en politisk åsikt som gör att jag inte tycker om Försvarsmakten, därför vill jag inte utbilda i det' eller 'jag vet ingenting om det och tycker det är ointressant'. Om vår lärarutbildning och de som utbildar våra barn har den attityden till kunskap om Försvarsmakten så blir det ju så att det blir bakbundet. Jag känner mig hjälplös, jag vet inte vad vi ska göra åt det. Vi håller på att fostra en hel generation som har en åsikt som inte grundar sig på kunskap och de har den åsikten på grund av att de hålls ifrån den kunskapen, och det medvetet. Det är fan i mig som en folkrörelse emot oss."

Jag är stolt över vad vi stod upp för

– intervju med "Claes"

Claes är läkare och chef och har tjänstgjort på flera missioner i Afrika och Asien, både civilt och militärt.

"Jag är läkare och var tidigt intresserad av Försvarsmakten, för jag gillar struktur och ordning och planer för vad man ska göra. Jag fick redan under läkarstudierna möjlighet att gå ett antal specialistutbildningar som var inriktade mot militär sjukvård. Jag hade också tjänstgjort utomlands på uppdrag av SIDA och WHO och vistats i tropisk miljö ganska mycket. Den kompetensen tillsammans med att jag var en god skytt gjorde att jag fick chansen att åka. Jag hade jobbat som medicinskt ledningsansvarig för en mottagning redan innan, det tror jag bidrog till att jag blev intressant.

Jag skulle väl säga att jag är van att vistas i akuta miljöer och fatta beslut under tidspress redan i mitt civila yrke och det har jag förstås glädje av i det militära – och tvärtom. Jag har verkligen fått med mig otroligt mycket, jag har blivit en betydligt bättre läkare efter jag kom hem från tjänstgöringen också. Det är vad jag får höra också från mina arbetskamrater, jag är så mycket tryggare och lugnare inne på akutrummet.

Det är en sak att vårda dåliga patienter på en akutmottagning i Sverige med tillgång till alla resurser, jämfört med att vara bara några militära sjukvårdare som man själv har åkt ner med och ska arbeta ihop med under beskjutning. Det är en helt annan osäkerhetssituation. Och när jag sedan kom hem kände jag mig helt trygg i att fokusera på min sak. När det var riktigt, riktigt stökigt så fick jag ju pressa min egen gräns till att nå högre och det visade sig att jag hade en högre kapacitet än vad jag trodde. Det gör att jag har hittat ett annat lugn i att jobba, det är i alla fall ingen som skjuter på mig när jag står på operation i Sverige.

Att döma av de kommentarer jag har fått från kollegor här hemma, har det verkligen varit tydligt att jag uppfattas som tryggare även som chef och ledare. Jag är nog tydligare i mina kommandon, tror jag. Eller, kommandon och kommandon, men det är ju en form av ordergivning att stå inne på akutrummet under hög stress, det är det."

När du var iväg på insats – hur såg en dag på jobbet därnere ut?

"Halv åtta hade vi mottagning i sjukvårdstältet. Där vi tog det här vanliga som öron, lungor och skoskav och jag vet inte allt som militär personal kan råka ut för. Mottagningen innefattade även personal från andra länder.

Vi hade en sjuksköterska som var jätligt bra, otroligt duktig, en bra skytt också, operativ hela vägen fram – det var viktigt för mig – och sedan fanns det också med ytterligare ett par läkare.

Vi hade olika typer ofta av operativa befattningar, någon som var med lite längre fram och någon som var längre bak, mer erfaren sådär. I den dagliga sjukvården hade vi all form av hygien, allt från att se till att folk åt malariamediciner på olika dagar, med påminnelser om detta på samlingsmötena. Det fanns en stående punkt där som vi ansvarade för, om det var något särskilt man behövde informera om, om det var något hygieniskt som behövde åtgärdas. Eller någonting som om vi ska bygga ett nytt dass eller bränna ut pissrör. Sönt ansvarade vi för, men jag gjorde inte precis allt utan man kunde delegera till andra, men ja, se till att såna här basala saker som sanitet funkade. Information om att man ska ta sina malariamediciner olika dagar för att inte alla skulle bli psykotiska samtidigt såna saker till att man faktiskt spritar händerna innan och efter man gör si och så. Det är banala saker men det måste inskräpas för att alla har ju olika fokus och uppgifter att lösa. Men ligger vi där i magsjuka hela gänget så har vi inte så mycket kapacitet att lösa någonting. Och det kände jag, att det mandatet fick vi verkligen från högsta befälet, jag upplevde ett otroligt starkt förtroende för min kompetens. Jag var aldrig ifrågasatt om mitt medicinska kompetensvärde, däremot kunde det ju vara så här att 'Jag hör vad du säger, men det här kan vi inte prioritera utifrån de här förutsättningarna' och då kunde jag varje gång förstå att vi tog medvetna risker ur ett medicinskt hänseende, för att den militära bedömningen var att vi behövde det. Och ibland kunde det bli tvärtom, precis tvärtom. 'Ja, då ändrar vi på det här för vi måste', ja, för att få en hållbarhet som vi..."

Ni gjorde en riskanalys på förbandsnivå helt enkelt?

"Absolut, det skedde hela tiden, från varje form av vinkel, vi försökte förutse många alternativ. Det kunde vara en kartrek. Visste man att man ska planera en insats i något område så hade vi med oss några som kartrekade för medicinsk evakuering, var vi skulle ha medicinsk uppsamlingsplats eller motsvarande, vilken vårdnivå, var i vårdkedjan kamrathjälp övergår till vår avancerade sjukvård till hur vi får ut vederbörande ur ett stridsområde. Och, i sin tur, vilken instans vi ska ha i närområdet, är det fältsjukhus eller ska vi skicka personer med helikopter eller flyg ännu längre bort, kanske till närliggande andra länder? Det innefattade hela den kedjan och det var jag ansvarig för. Och det tar mer tid än man tror, att hålla sig à jour med vad vi har för transportkapacitet och annat.

Vi löste verkligen många olika uppgifter, och ingen kan säga att vi bara

tar hand om vår egen personal, för när du har någon framför dig som håller på att dö då är det svårt att inte ingripa. Jag tyckte vi hittade en bra balans i det vi gjorde under insatsen, räddade de liv vi kunde rädda och vi transporterade sårade bakåt där andra resurser kunde möta upp. Så jag kan känna mig stolt över det, men samtidigt också säga att vi inte riktigt var förberedda på allt vi behövde hantera. Hur man hanterar barnsoldater till exempel. Vi lärde oss ju snabbt men det var ju verkligen en överraskning. Jag fick också ägna mig mycket åt att hålla debriefing med våra soldater och det var jag väl inte heller helt förberedd på. Framförallt de yngre som inte var lika mogna, men även äldre som kanske hade egna barn. Det kräver ett speciellt *mental mindset* och inte minst bearbetning direkt efteråt för att snabbt kunna bli operativ igen. Och det måste hanteras direkt på plats, det kan inte vänta tills vi kommer hem till Sverige.”

”Det är också en del av tilliten, att soldaterna inte bara ser mig som läkare och därför ett skyddsobjekt. De ska ju känna sig trygga med att jag kan ta hand om mig själv och verka när det behövs. Ibland har jag valt att inte tjänstgöra med en bindel som ger mig visst skydd enligt Genèvekonventionen, det skulle vara att sälja ut sig, skulle jag hävda, i den miljön. När det var lugna dagar så kunde jag absolut bära Röda kors-bindeln på armen. Men i skarpa situationer så tar vi alltid av den, för det är ingen på andra sidan som förstår vad den står för, vilket skyddsvärde den har, istället blir man bara ännu mer intressant att skjuta på. Sådana saker upplever jag liten förståelse för i Sverige, generellt. Man kan kritisera vad man ska göra och inte göra när man är där nere och hävda det svenska förhållningssättet – som jag tycker om, förvisso – men Genèvekonventionen och allt annat förutsätter ju att motstridande part också känner till det. Annars är det som att gå med reflexer på sig, det går inte. Det blir en stor diskrepans mellan vad som är juridiskt rätt ibland kanske, eller fel uttryckt, men ’paragrafrätt’ till att vad som är överlevnadsmässigt möjligt på plats. Man måste bli lite pragmatisk för att kunna lösa uppgiften.

Det är också viktigt att de som man är nedsänd med vet om vilken kompetens jag har för att lösa det medicinska. Jag är en som är förberedd och har man förberett sig på det värsta så har man skapat sig ett handlingsutrymme. När skiten väl träffar fläkten ska jag kunna växla mellan att vara stridande till att så fort man fått skadeutfall eller någonting annat bli vårdande. Jag har inga problem med att snabbt mentalt ställa om från det ena till det andra, utan fram tills vi har ett skadeutfall eller annat så är jag ju stridande kombattant. Sedan har jag varit noga med – och det tycker jag att även stridande vänner i Försvarmakten i Sverige är duktiga på – att vi

verkligen också har vårdat även motparten. De är ju inte fiender, utan vi är nere i en miljö för att hjälpa till med att lösa konflikter mellan olika grupperingar. Även när de strider på olika sätt mot varandra, så är de inte våra fiender och även om de vore det så när de väl har oskadliggjorts så ska de vårdas likväl. Men med tanke på hur det är med infektionsrisken i sådana länder så är det svårare, betydligt svårare, att vårda någon som är misstänkt till exempel HIV-patient med granatsplitter och annat.”

Upplever du att det finns förståelse för utlandsveteranen och för utlandsinsatser i Sverige?

”Det svåraste är att Sverige har befunnit sig i fred så otroligt många år så att allting som har med stridande och lidande att göra är så främmande för de flesta svenskar över huvud taget. Jag menar, det ser man inte minst i vågen med invandrarfientlighet och Sverigedemokraternas framväxt i Sverige, hur de har så svårt att se att folk faktiskt flyr från något fasansfullt. De tror att man bara söker sociala fördelar och förmåner i Sverige. Har man sett hur det verkligen är i krig, så förstår man att alla vill därifrån. Jag skulle vara beredd att skicka mitt barn med post, om jag hade chansen, därifrån.

Det är väldigt svårt för folk att relatera till det man inte har riktig kännedom om, som krig, fattigdom och misär. Det blir för svårt. Så jag kan inte säga att jag tycker att mediebilden eller uppfattningen hos gemene man är negativ egentligen, men den är okunnig och oinformerad.”

Innebär det här också att ”Veteran” är ett begrepp som du själv då inte fullt ut hörsammar och identifierar dig med?

”Alltså, jag identifierar mig med att vara en ’krigsveteran’, för jag har varit i strid, jag har varit med. Jag är stolt över vad vi stod upp för och försvarade, de värderingar, de människor som vi faktiskt räddade livet på – det var ju ändå tusentals människor som jag skulle säga inte skulle ha levt om vi inte varit där. Vi har gjort skillnad. Så på så sätt är jag stolt över att vara veteran, men det ingick ju i det uppdrag vi hade. Däremot vill jag inte glamorisera det eller att försöka lyfta det till att vi är hjältar, det blir så lätt för andra att säga att ’Jaha, du tror att du är någon hjälte för att du har varit ute?’. Och inte så att jag inte liksom identifierar mig med att vara veteran, men det är ett främmande begrepp, jag skulle kanske inte använda det begreppet själv.

Jag var mer van i min roll som läkare att både se döende och döda och att hantera svårt skadade människor och det tror jag var en tillgång mentalt, det jag kände var att jag fick stöd i att backa upp dem som var mindre erfarna att se sådant. Det var folk som var äldre än jag men de var inte vana att se döda eller döende och det är klart att jag kände mig ganska trygg med

det. Jag är glad att jag har hanterat lik och annat innan man hamnar i en situation där man måste göra det första gången, om man säger så. Och barn, inte minst, och övergrepp på civilbefolkning som man också fick bevittna ganska mycket av. Jag hade inte förberett mig på att få stå och göra gynundersökningar på lokala kvinnor för att se att de var brutalt våldtagna. Det var inte sådant som ingick i vare sig utbildningen eller någonting annat, utan måste hanteras på plats. Och det är klart att det färgar en, det lämnar ingen oberörd. Jag blir fortfarande berörd när jag tänker på det. Från början så såg jag kanske det mer som en svaghet, eller tyckte det var jobbigt att vissa saker berörde en mycket. Men idag tycker jag faktiskt, att kunna ha kontakt med och att känna de känslorna, det gör att jag fortfarande är människa och inte bara en robot.”

Vad tar du med dig från din tid i internationell tjänst? Hur har du påverkats?

”Jag bangar inte för att ta en diskussion, jag argumenterar om det behövs, jag är inte konflikträdd, jag vågar stå för min sak och vad jag tror på. Det finns många som snackar men aldrig vågar göra någonting och jag tycker att jag har i alla fall vågat agera i den riktning jag tror på. Det kan vara vid en middag, men jag väljer att inte göra det när folk är på fyllan, det är ingen mening att ta några meningslösa diskussioner bara för att bli oense, utan det får man välja när man gör. Som chef tar jag alltid värdegrundsdiskussionerna. Det är jätteviktigt. Man hör någonting, någon som gör någon olämplig kommentar på något sätt och då har jag inte tvekat en sekund att ta tag i det; ’Säg en gång till vad du sa där.’”

Är det något du vill lägga till, som vi inte har talat om?

”Jag vet flera som har varit i utlandstjänst som har en enorm framgång i sina civila yrken idag, allt från poliser till ledande chefer på många positioner. Varför inte göra en reklamfilm, som den här danska reklamfilmen för att stävja främlingsfientlighet, ’Alla är vi danskar’. Skulle man kunna göra en sådan reklamfilm med en massa veteraner, olika yrken och typer och så ’Vad är det som är gemensamt för den här gruppen?’, ’Jo, vi är alla svenska Försvarmaktens veteraner’. Vi bidrar till samhället, på något sätt. Eller har gjort.

Jag tror man ska tona ner det här ’att tjäna sitt land’. Även om jag är jättestolt över att göra det, så har det fått en negativ klang med amerikanska mått. Man ska nog passa sig för att fastna i det klichéartade amerikanska veteranepitetet, ’Serve your country’-stuket. Jag tror att man verkligen ska tänka att vi med våra svenska värderingar och våra svenska ideal, det är vad

vi står upp för när vi åker utomlands. Humanism, det är vad vi ska kännetecknas av.

Jag kan säga att det som verkligen utmärker de människorna som jag tänker på, det är att de har en otroligt god självkänedom. Och prestigelöshet. Jag har inga problem med att ta direktiv eller synpunkter från någon underordnad om det gynnar vårt förband, jag har ingen personlig prestige i det, vem som ska fatta besluten eller vem som är mest lämpad, utan det ska vara vad som gynnar oss allihop. Det blir väldigt uppenbart i utlandstjänst, att man är så himla beroende av varandra. Vi kan inte hålla på och tjafsa om små skitsaker utan vi måste lösa uppgiften. Man måste utmana sina egna fördomar hela tiden och framförallt inse att man har fördomar. Det är det första steget och det är ju det svåraste.”

Del 7

Reflektioner kring veteranernas texter

Erfarenhetsforum veteran avslutades med en inbjudan till dialog med en vidare krets av intresserade. Syftet med ett avslutande öppet seminarium i denna form är att låta de texter, reflektioner och frågor som utarbetats inom ramarna för dialogseminarieserien uttryckas och prövas mot andras, utomstående, perspektiv och frågor (se bilaga 1 och 4). Texter och reflektioner som utarbetats inom veterangruppen fick tjäna som utgångspunkt för ett samtal med representanter för den omvärld som på olika sätt påverkar eller arbetar med veteranfrågor. De som inbjöds att vara med fick i förväg tillsänt sig ett urval av texter och intervjuer som producerats inom ramarna för Erfarenhetsforum Veteran betitlat ”Exempeltexter ur Veteran i Sverige”. Precis som veteranerna förberett sig inför varje skrivseminarium genom att skriva en egen text uppmanades de som inbjöds till avslutningsseminariet att förbereda ett skriftligt bidrag. Tre av de inbjudna svarade på veteranernas texter genom att skriva egna reflektioner vilka publiceras här. Dessa texter lästes upp av respektive författare vid det avslutande seminariet den 23 januari 2019 på Kungliga Tekniska högskolan.

Reflektion

av Louise Weibull

John och jag planterade äppelträd tillsammans i kvarterets gemensamma trädgård. Han bar alltid en keps med lagerkransar och texten *Vietnamvet* i stort guldtryck på brättet. ”Jag jobbar här för att jag vill göra något meningsfullt”, sa han när vi träffades första gången. ”Du då?” ”Jag längtar hem.

Till Sverige. Saknar naturen”, förtydligade jag. Båda visade vi därmed lite av vår bakgrund, han med sin keps och jag genom att nämna Sverige. Och en antydning om vad detta betydde. Jag hade av förklarliga skäl aldrig min favoritband-t-shirt *My life is shit but I'm funky* på mig där. Det var uppenbart. Mitt liv var inte skit, och jämfört med de flesta i mina kvarter var jag heller inte särskilt funky. I den del av Manhattan där vi bodde huserade multimiljonärer i nya bostadsrätter vägg i vägg med loppiga hyreshus där människor kämpade för sin överlevnad. Jämfört med krigs- och konfliktområden handlade det inte så mycket om fattigdom som om missbruk. Och kanske något av samma kontrast i levnadsförhållanden som när soldater jämför livet på campen med misären strax utanför.

Flera av era texter antyder hur budskapet anpassas. För att överbrygga glappet, eller ska jag säga glappen. Humorn finns väldokumenterat alltid nära till hands bland militär personal. ”Sandigt” blir svaret på jobbintervjuarens fråga om Afghanistan. En annan destillerar den komplexa verkligheten till ett ”skrivbordsjobb”. Texterna låter oss förstå att många civila uppenbart vill väl, men är valhända i sitt närmande. Nyfikna på fel saker. Samtidigt, som någon också lyfter fram, om man bara talar med dem som redan vet, vad händer då med andras kunskap? In- och utsidan. Alla som gjort utlandstjänst vet vad den åtskillnaden handlar om. Anhöriga, civila, arbetsgivare och vänner får också olika budskap. Utan att dra några som helst paralleller till era erfarenheter i övrigt känner jag igen detta med att möta människors föreställningar. På frågan om hur det var att bo i New York svarar jag ofta: ”Jodå.” Jag säger inget om de ständiga dieselångorna, raderna av tiggande ungdomar på trottoaren i opiatkrisens spår, och samtal man helst velat ha ohörda. Hur påfallande eftersatt allt underhåll av stadens bostäder var, för att inte tala om de människor som gjorde staden möjlig, för ett fåtal privilegierade. Inte som i en krigszon, men slående för att vara en ”fungerande”, demokratisk, rättsstat. Tvinga mig helst inte att utveckla det resonemanget.

Två år i ett New York på högvarv väckte också många tankar om tillhörighet. Om det känslomässigt dubbla i att samtidigt vilja bli accepterad i gemenskaper jag inte kände någon större samhörighet med. Det tog ett år att hitta min flock. Jag tänker på det när jag läser. Många veteraners önskan om erkännande. Högst rimligt. Ännu rimligare vore att civila avstår från nedläggande ord och tillmälen. Jag har hört grönkädda utan omsvep tillstå att de ser ner på civila. I vissa hänseenden. Menat som skämt. Med litet inslag av allvar. Det upplevda glappet hemma beror på en rad saker. Men det säger sig självt att när en grupp som upplevt dagligt beroende, tillit och prövningar, skingras så uppstår en vilshenhet som det tar tid att överbrygga.

Förskolepersonalen återger min 4-årings bild av vad jag gör. ”Om en militär är ledsen kan de ringa min mamma. Om de har sett någon som är död.” Den oskyldiga kommentaren leder tankarna till ett nytt forskningsfält. I det underlag vi har fått talas aldrig om våld direkt, men väl indirekt. Att kunna utföra sitt uppdrag ”trots en inre strid av förtvivlan”. De flesta klarar också att hårbärgera dessa upplevelser utan påtagliga men. För andra kommer reaktionerna först i efterhand. Ett nytt begrepp som fått stor spridning i forskning kring psykisk hälsa bland amerikanska Afghanistan- och Irakveteraner, är *moraliska skador*. Skadorna beskrivs ofta som ett sår i själen, genom att personliga övertygelser om vad som ”är rätt” överskridits. Flera ledande forskare menar att den minst studerade dimensionen av moraliska skador är de som uppkommer efter att ha befunnit sig i en krigszon. ”Bara” att ha varit där, och exponerats för allt mänskligt armod, kan utlösa ett livslångt lidande, ofta kopplat till känslor som skuld och skam, för vad man gjorde, men också för vad man inte gjorde, hur mycket man än intalar sig att man gjorde rätt i termer av att ha följt mandat och restriktioner.

Vad kan veteraner som andra inte kan? Någon pratar om förmågan att stänga ute. Kunna göra det bästa av inget eller mycket lite. Under leda och/eller stress. Stå kvar. När det trycker på. När det är dags att åka hem syns sällan någon ljusning i konflikten, men för individen är det ofta den tiden som förändrat dem mest vid en återblick. Att veteraner sammankopplas med krigsvilja i bred mening antyds i materialet. Ibland verkar också den del av allmänheten som saknar koppling till försvaret leva i tron att svenska soldater aldrig utsätts för traumatiserande erfarenheter och i princip är främmande för att använda sitt vapen. Jag tycker mig se sådana tendenser. En gruppchef som var med när en svensk soldat skadades beskrev efteråt sina känslor kring händelsen: ”Lätt att leva med att beslut jag tagit i förlängningen kostat liv på motståndarsidan. Hade önskat fler!” Jag nämnde exemplet i en föreläsning jag höll om moraliska skador. En av deltagarna kommenterade efteråt: ”Det är så det känns. Som den där gruppchefen sa. Men det kan man bara prata om i den inre cirkeln. Du gjorde vår cirkel lite större genom att nämna det. Det kändes bra.” Att vända sig inåt är ofta en utväg. Till den inre cirkeln. Till sig själv. En annan deltagare, soldathemsföreståndare till vardags, reflekterade: ”Den där listan du visade med vad vi säkert vet att svenska soldater mött i utlandstjänst. Jag har ett ansikte för varje sak.”

Under min senaste jourperiod ringer en orolig flickvän två gånger. Slutligen ringer veteranen själv. Hon är uppenbart den drivande, men han tillstår i vårt korta samtal att han behöver hjälp. Jag söker i vårt nätverk efter terapeuter och hittar en kontakt i hans stad som jag vet lever med en försvarsmaktsanställd man med egen insatserfarenhet. Jag nämner det och hör hur

veteranen slappnar av. ”Det blir bra”, säger han. Ska veteraner ges mer erkänsla än andra yrkesgrupper? Jag bär den frågan med mig utan att kunna ge ett bra svar. Vi begär mycket av er. Man kan inte begära mer. På något sätt tror jag att det är det här med vad vi begär som ger gungbrädet slagsida. Några av er gör kopplingen mellan erkänsla och meningsskapande. Ja, så måste det vara. Sökandet efter erkänsla måste sammanhålla med meningskapande. Men erfarenheter behöver sedan vara levda för att kännas. Det finns en förståelse för det hos er, som går åt båda håll. Respekt för kollegors frustration över avsaknad av respekt och erkännande, parat med lakonisk insikt kring vad som är möjligt i ett land som vårt.

Till sist något om veteranbegreppet och identitet. En vågad fråga i detta sammanhang är kanske vad som är en lagom stark veteranidentitet? Några som söker stöd hos oss skulle nog må bättre av att öppna upp för alternativ. Det är helt självklart att veteraner ska erkännas på en rad olika sätt. Man ska inte behöva hymla med sin arbetsplats och sina erfarenheter. Att bära keps med guldlagerblad och texten Afghanistanveteran är kanske inte det svenska sättet att låta sina erfarenheter ta plats i det offentliga rummet. Nya minnesdagar och ceremonier upplevs positivt av många. Men att parallellt med identiteter som soldat och veteran också arbeta aktivt för att bygga upp andra, starka civila identiteter inom områden man finner meningsfulla är ett annat viktigt perspektiv.

Jag vill avsluta med att läsa en dikt skriven av en anonym veteran och publicerad i den amerikanska tidskriften *Harper's Magazine* 1946.

There's a kind of emptiness inside me that tells me that I've still got something coming. It's not a pension that I'm looking for. What I paid out wasn't money; it was part of myself. I want to be paid back in kind, in something human.

Vad händer efter insats?

av Peter Tillberg

Vad händer om man ger veteraner möjlighet att träffas och prata med varandra om sina erfarenheter? Vad sker om man ges utrymme att skriva om det man varit med om och som påverkat en i sitt arbete och liv. När jag läser ”Exempeltexter ur Veteran i Sverige” dyker det upp många olika teman som

jag tycker att det skulle vara värt att utforska närmare. Allt har jag inte möjlighet att ta upp men här kommer några korta reflektioner från mig.

Åskådaren skulle tro att det enda jag lär mig var att ta isär och plocka ihop vapnet eller att patrullera några småbyar och tala med samma gamla gubbar varje dag.

I texterna är det uppenbart att det ständigt sker ett slags metalärande som sträcker sig långt bortom de enskilda detaljerna. Man lär sig alltid något mer än det som står i veckoprogram eller i utbildningsplanen. När man till exempel sätter ihop och tar isär ett vapen, ger eller tar emot en order eller då människor löser en uppgift tillsammans pågår många olika sorters lärande på en och samma gång. Mycket av det vi lär oss är på sätt och viss osynligt. Kunskaper som omvandlas till traditioner och vanor utan att vi lägger märke till det. Kan vi uppmärksamma den här typen av lärande på ett mer effektivt sätt än vad som sker idag? Tänk om det många gånger osynliga lärande som sker kanske till och med är mer värdefullt att förstå än det som står i målen för en verksamhet.

Arbetet är ginen och omständigheterna är vermouthen och oliven.

Metaforer och analogier är närvarande i berättelserna. Där finns "statisten" som under en filminspelning eller teaterföreställning måste lära sig "våntan" samtidigt som han behöver träna sig och vara förberedd när det verkligen gäller. Då regissören säger "tagning" eller ridån går upp på teatern och man möter publiken från scen måste allt fungera. Då finns det inte tid till mer förberedelser. Då är det premiär. Det är inte samma sak som de situationer som veteraner möter men det finns nog något här att lära sig av varandra.

Jag tycker det är svårt att definiera stolthet och måla upp en bild av det.

Många av de ord och begrepp som vi använder oss av i språket känns torftiga när de används utan koppling till något konkret. Vad innebär det till exempel att känna sig stolt? Kanske ska man först måla upp en bild av vad man gjort, tänkt, känt och sedan pröva sig på att definiera?

Lyssna alla! Han har jobbat i Kosovo, respekt!

Kanske är det så att handlingar endast kan göras begripliga och talbara i ett språk där berättelser och exempel ges ett stort utrymme. De texter som jag har fått ta del av visar att handlingar är unika till sin karaktär och det man kan göra är att tillsammans utforska likheter, skillnader och kanske då finna mönster som efterhand växer fram. Men exemplen visar att den enskilda handlingen inte kan tas som garanti för att man ska göra exakt samma sak nästa gång man står inför en liknande situation. Ändå sätter vi stor tilltro till formella regelverk och instruktioner. Hur kan man förstå detta på ett djupare sätt? Är det man lär sig snarare att se som en sorts tumregler som man kan utgå ifrån? Filosofen Ludwig Wittgensteins devis för språket är ”jag ska lära er se skillnader”. Jag tror att han är något på spåren.

Någon skriver i en text att det finns två olika sorters veteraner. Den som ställer sig upp i en fullsatt buss och erbjuder sin plats och den som sitter kvar. Jag tänker att det nog stämmer men också att det finns många andra sorters veteraner. Fler än vad man själv kanske från början kan tänka sig. Det finns också de som uppmanar någon annan att ställa sig upp, de som börjar möblera om i bussen så att det finns plats för fler personer på varje säte. De som säger till att någon ska ställa ner sin väska på golvet så att fler får plats eller ser till att flytta på den där barnvagnen som står i vägen. Eller kanske säger till alla att gå längre bak i bussen för att skapa mer utrymme. I det språk som vi har för att beskriva situationer och handlingar behöver vi vara uppmärksamma på ”det uteslutna tredje”. När man säger ”antingen gäller A eller så gäller B”. Denna uppmärksamhet kan man framförallt öva upp tillsammans med andra i ett samtal där man reflekterar över sina för-givet-tagna föreställningar. Någon i texterna kallade det för ”doxa”, en sorts gemensamma föreställningar om världen som finns där utan att man kanske alltid är medveten om dem. Varje veteran vet innerst inne att det ofta finns många fler alternativ till lösningar än vad som först dyker upp i ens tanke. Detta är ett kreativt arbete.

Begreppet veteran är lite lurigt eftersom det pekar på något generellt men det är endast i det konkreta som man kan hitta de olika svaren på vad en veteran är. En veteran är ett slags samlingsbegrepp och så fort man börjar intressera sig för de enskilda detaljerna så kommer man se alla de olika skillnader som finns mellan veteraner. Både i vilka uppdrag man genomfört men också skillnader i utifrån varför man deltagit i en insats. Det finns inget enkelt svar på vad en veteran är.

En del veteraner har mött våld under sina uppdrag andra har behövt hantera helt andra utmaningar. Alla veteraner är inte krigsveteraner. Det finns många uppgifter som behöver lösas under ett uppdrag. Någon skriver att ”Jag har svårt att förstå hur vi kan se veteraner som något statistiskt.”

Det är mina erfarenheter och hur jag beter mig som gör mig till en veteran. Att vara en veteran är att vara en erfaren människa. Att ha lärt sig från och om andra människor. Deras livsöden och om olika kulturer. Samarbete kan växa fram i mötet mellan de olika parterna i ett konfliktområde genom att man som någon skriver ”lär sig så mycket man hinner om språk, kultur, psykologi och spelteori”. Våldsanvändning är endast en del av en militär praktik. Man behöver ofta kunna göra både och. Och samtidigt. Detta är något som alla veteraner känner till men omgivningen har av många skäl svårare att förstå att det förhåller sig så.

Jag vill avsluta med ett kort citat från en av texterna. Jag vet inte riktigt varför men jag tycker det är vackert och tänkvärt. ”... att ha hittat mig själv, att vi i familjen hittat varandra och att vi alltid hittar hem.”

Ord är luft, text bevarar

av Anders Karlsson

Personligen har jag från första stund ogillat ordet veteran. Jag kan inte identifiera mig som sådan. Det känns inte svenskt utan mer snabbspontanimporterat från ett stort land västerut. I samband med detta kan man ju fundera på varför vi i så många sammanhang underkänner vårt eget språk? Ökar värdet av ett ord proportionellt om det har ”internationell” klang, eller är vi bara för lata för att klura ut ett eget? Är det ett tecken på något, en osäkerhet att våra egna ord inte beskriver något tillräckligt bra, att de inte duger?

Jag känner mig glatt överraskad över att andra också har tänkt till. Vilka reflektioner och eventuella slutsatser man drar varierar, de kommer att skilja sig beroende på om de är institutionella eller personliga, men *att* man reflekterar är bra. Men hur mycket reflekterar jag, du, vi och samhället nu-förtiden? Eller ... låter vi bara allt hända?

Jag är och har alltid varit nyfiken, jag tycker om att ställa frågor och att avsluta meningar och frågeställningar med ett frågetecken. Då utmanar man läsaren att ifrågasätta, att tänka själv, att dra sina egna slutsatser och i bästa fall visa att det kanske inte finns några enkla svar, en svartvit verklighet eller ett 100-procentigt korrekt sätt att handla. Det är alltför lätt att fastställa och förenkla, det blir lätt ännu en historieförfalskning.

Ord, hur visa och värdefulla de än är, är som luft. De blåser bort med

vinden och lämnar få eller inga spår. Text, i all form, dålig eller bra, förblir och går att bevara. Texter går att återvända till, att resonera om, omdefiniera, utvärdera och dra lärdom av.

*Mina händer minns geväret ... upplevelser som skapar minnen blir erfarenheter ...
Strider som ägt rum utan att börja ...*

Att umgås med sig själv och inse vem man under stress och dödshot verkligen är ... Vilka val man medvetet eller omedvetet gjort, vad man är beredd att offra, det gör mig stolt, men kunde lika gärna gjort mig bedrövad om jag visat mig vara någon eller något jag inte ville vara ...

Bekräftelse är ett universellt behov för oss människor. Jag behöver inte tvivla, mina kamrater och jag har gjort skillnad, det räcker för mig, men kanske är jag kortsynt och egoistisk?

Jag har fått nya synsätt, dels beroende på erfarenheter men också åldern, jag är än mer nyfiken, har ännu lägre trösklar för att närma mig människor och ta kontakt. Jag har inga problem med att öppna mig, att visa vem jag är och gillar att beröra andra, det känns värdefullt, är oftast avväpnande och leder till framgång eftersom folk har svårt att värja sig, kan identifiera sig och sänka garden ...

Många händelser har blivit mindre dramatiska genom att jag genomlevde dem igen i slowmotion när min egen bok blev till. Jag fick och tog mig tid att reflektera över det jag varit med om. Så här skriver Maria Hammarén i *Skriva – en metod för reflektion* (2005):

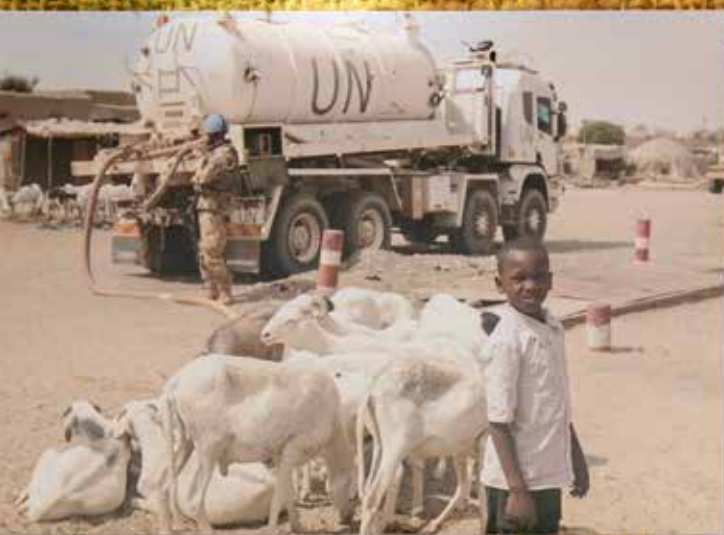
Språket styr hur vi uppfattar oss själva och världen – men kan också öppna oss för den kritiska tanken. Och detta sker först när vi griper språkets svindlande andra möjligheter – att iaktta oss själva utifrån. Då först sker ett möte med oss själva...

I skrivandet uppstod möjligheten att artikulera, strukturera och minnas sådant som vi tidigare inte gett ett språk. Därmed erbjöd skrivandet möjligheten att reflektera över den egna erfarenheten, göra den mer användbar och kanske framför allt mer stridbar...

Att minnas är således att återkalla berättelser. Att skriva ned sina berättelser är att koncentrera sin uppmärksamhet på ett möte med sig själv. Att läsa berättelsen för andra skapar den nödvändiga distansen för att kunna reflektera över sin egen erfarenhet...

Min egen erfarenhet i just detta sammanhang är att alltför många underkänner sina jagberättelser. Det är ”finare” (och därmed tryggare) att dra slutsatser och resonera i generella termer. Att berätta en berättelse tvingar oss att ta egen plats, att hävda att mitt perspektiv är giltigt. Det har förvånat mig att människor är så ömtåliga, att detta jag som vi alla bär förefaller så hotfullt – åtminstone ses det över axeln...

Därför handlar inte etik om att träna konformitet i förhållande till en uppsättning regler. Istället handlar etik om att träna den sortens uppmärksamhet som uppfattar verklighetens komplexitet. Och därför är etik en fråga om yrkeskunnande...

Öfver Nyheter Maria Sundin Jönsson
Bild chef Gunnar Frykholm
Nyhetschef Tobias Brandel, Peter
 Forslund, Mikael Larsson
Uttillsredaktör Jesper Sundin
Printredaktör Matti S. Avel

• **Stabs- och underrättelse-**
 kompaniet: (Cirka 100 perso-
 ner) Består bland annat av
 reparationsgrupp, under-
 samlingsgrupp och en sjuk-
 vårdspluton med förmåga till
 kirurgi och intensivvård.

• **Staben:** består av 40 perso-
 ner som leder förbandets
 operationer och samman-
 ställer och analyserar de un-
 derrättelser som spanings-
 kompaniet hämtat in.

...när på
 ...när ur hans
 ...medan skynningen snabbt
 ...vänligt mot människorna han
 ...möt. Men kroppsspråket färgas
 ...även av något annat. Anspän-
 ...ningen är stor.
 ...Det var på en gata här i Tim-
 ...buktu som en självmordsbom-
 ...svensk patrull. Då var styrkan
 ...från P7 i Sikane bara en felande
 ...sprängladdning från ett katastro-
 ...falt scenario - att någon av de
 ...egna skulle fogas till listan över
 ...dödade och skadade FN-soldater
 ...i Mali.

Runt om André fortsätter butiks-
 innehavare lugnt att plocka ihop
 sina varor. Som om det långa le-
 det av svenska soldater med
 tunga skyddsutrustningar och
 klar del av stadsbilden som de
 opplysta sandiga gatorna. Bar-
 vuxen vinkar, var och varannan
 terna.

• **Ca va bien. Et vous?**
 Mörkret tätnar. I det utsträck-
 ta ledet förvandlas soldaterna till
 mörka skuggor. På avstånd hörs
 moskéers böneutrop som bland-
 das med sorlet av lokalproducer-
 rad elektromusik från en öppen
 dörr. En soldat faller ned sin mör-
 kerikare över ena ögat. Han pe-
 kar mot konturen av en person
 på ett av de låga hustaken ett
 hundratat meter bort. Informa-
 tionen förmedlas på radion och
 tagna.

Vid sista vaktturen
 ...när mot FN-kollega
 ...kina Faso och
 ...Nobel bakom s
 ...styrkans bas e
 ...plata. Förstor
 ...den 13 jan
 ...explosio
 ...ning lju
 ...stress
 ...skyd
 ...In
 ...fe

Del 8

Den svenska veteranen

En kompetent resurs i arbetsliv och samhälle

av Lotta Victor Tillberg

En slutsats i den internationella forskningsöversikten *Military Veteran Re-integration*, som omfattar och analyserar veteranforskning och veteraners status från olika delar av världen, är: "The vast majority of military personnel transition successfully back to civilian life, going on to become productive members of society [min kursivering]" (Castro, Dursun 2019, s. 9). Vad innebär det i ett svenskt sammanhang att bli en "produktiv samhällsmedborgare"? Ett tema som veteranerna i projektet har utforskat – vad kan veteraner som inte andra kan – låter kanske tillspetsat men ligger i linje med projektets idé att särskilt undersöka och beskriva veteraners erfarenheter ur perspektivet veteranen som kompetent resurs i arbetsliv och samhälle.¹ Det är en fylig och mångfacetterad bild av ett svenskt militärt veteranskap som växer fram när intervjuer och berättelser presenteras tillsammans.

I bokens texter har veteraner med egna ord beskrivit upplevelser av hemkomst och livet efter mission. Detta avslutande kapitel är en reflektion kring vad som är möjligt att utläsa i bokens berättelser, intervjuer och exempel. När, efter insats, spelar veteranerfarenheter roll och på vilket sätt?

Perspektivet är kunskapsteoretiskt med fokus på hur kunskap och erfarenhet upparbetad i ett visst sammanhang, eller på en plats i världen, kan förflyttas och ta form på en annan plats och i ett annat sammanhang. Hur och på vilket sätt kan det en person lärt sig på ett ställe komma till bruk på ett annat? Hur ser den processen ut? Kan veteraner, i kraft av sina

¹ Ansatsen i detta kapitel, att fokusera på veteranen som kompetent resurs i samhället, utesluter naturligtvis inte att det också finns veteraner som tagit skada av utlandstjänst.

erfarenheter rentav något som andra inte kan? Finns i veteranerfarenheten aspekter av yrkeskunnande som också kan komma arbetsliv och samhälle till nytta?² Hur ser ett sådant kunnande i så fall ut? Dessa frågor tjänar som utgångspunkt för följande reflektioner.

Vad har du haft nytta av?

En av frågorna som ställts till veteranerna i den här undersökningen är om de i sitt efterföljande arbetsliv har nytta av sina erfarenheter från utlandstjänsten. I denna reflektion över de insamlade berättelserna har sökljuset riktats mot konkreta exempel på situationer där erfarenhet gjort skillnad, eller spelat roll. En av de intervjuade, som efter mission arbetat i ledande befattningar inom sjukvården, berättar om hur mötet med flyktingar kom att påverka hans efterföljande arbetsliv.

Jag blev väldigt, inte fascinerad men betagen av de flyktingläger som jag besökte och det armod jag såg där. Det här var -63 och de har suttit där sedan -48, och det där gjorde att jag fick nåt slags tanke som så småningom mognade till att jag i mitt civila liv har gjort en hel del saker för invandrade människor. [...] Det tror jag inte jag hade gjort om jag inte hade varit på mission, i de kontakter jag fick med lokalbefolkningen och flyktingarna insåg jag att de var helt vanliga människor. I huvudsak har jag arbetat inom vården med framförallt administration och utbildning av läkare. Jag såg rätt snabbt till att göra kurser för AT- och ST-läkare och kulturmöten inom vården. Så småningom såg jag ett stort nationellt genomslag, många tog efter och våra flyktingar som var läkare fick en stor möjlighet att komma in. Det tror jag inte jag hade gjort om jag inte hade varit på mission. (veteranintervju)

Ett genomgående tema i insamlat material handlar om hur mötet med andra människor påverkat en och kommit att få betydelse. En veteran reflekterar över vad som är specifikt och särskiljande för just en militär utlandstjänstgöring:

2 Detta angreppssätt ansluter till en fenomenologisk idétradition med fokus på att söka förstå världen såsom den upplevs och erfars ur ett subjekts perspektiv, det som ibland kallas den upplevda erfarenhetsvärlden (Thomassen 2007, s. 91). Se också Grimell (2017) som utforskar veteranidentitet med hjälp av narrativ metod.

Att utsatta människor satte sin tillit till en fullständig främling för att de inte har några bättre alternativ. Att tålamod ibland når mycket längre än bristen på tolerans. Att aggressivt uppträdande ibland är en nödvändighet för att kunna skydda de utsatta och för att få saker och ting gjorda. Att planering, alternativ planering och beredskap för det oväntade är en nödvändighet. Att vaksamhet och varseblivning är en billig livförsäkring. Dessutom erfarenheter som handlar om hur människor fungerar i påfrestande situationer, vad språkförbistringar kan innebära, hur olika kulturer utövar inflytande på beslutsfattandet, hur jag själv fungerar i en kritisk situation, till exempel då man är beskjuten eller när man besvarar eldgivning. Vad man innerst inne känner när man rör sig bland döda och lemlästade människor. (ur veterantext)

Citatet är representativt bland annat för att det inledningsvis fokuserar på den andre och de omständigheter som råder på platsen – för att sedan riktas tillbaka på en själv. Kulturförståelse och uppmärksamhet är återkommande teman i flera utsagor, ett annat är förmågan till tålamod. En intervjuad, med erfarenhet från flera missioner på Balkan, talar om ett särskilt slags tålamod som en lärdom från utlandstjänsten. Då handlade uppdragen på Balkan om att hålla isär folkgrupper som inte kunde leva med varandra. I sitt senare arbete som civil chef på en statlig institution, där människor från olika delar av världen i varierande grad av frivillighet delar husrum, kommer tålamodet till användning. Veteranen beskriver hur det finns en sorts outtalad rangordning bland de människor han idag möter i sitt arbete. En påverkande informell hierarki. Utlandstjänsten har skapat en medvetenhet om skillnader mellan människor. Han konstaterar att ”människor är olika men olikheten kan överbryggas” och fortsätter med följande observation:

Jag är välutbildad, jag har pengar, jag är vit, jag är man och det finns en hierarki, goda och dåliga människor, rika och fattiga, välutbildade och utbildade. De jag möter idag ligger långt ner på den skalan. Är du en svart, fattig kvinna då är du ju längst ner. Och jag måste ha tålamodet, har inte jag tålamodet blir de helt chanslösa... Så när jag möter kvinnor i arbetet som jag har idag, så är det bara att stanna upp. Om jag inte tar mig den tiden, då blir det ingenting. De kommer ju aldrig att hävda sitt utrymme. Den kulturförståelsen måste man ha. De kommer aldrig någonsin få plats om inte jag hjälper till att skapa den. Och då skapar vi det med tålamod och

tid. Det har jag fått med mig från missionerna. Jag har inget vapen idag men jag har fortfarande makten. (veteranintervju)

Trots att kulturförståelse borde vara en självklar effekt av utlandstjänstgöring är det få veteraner som självmant nämner det bland vunna kunskaper. Flera av dem som tillfrågats om att delta i undersökningen har varit positiva till att medverka och har sagt ja till att bli intervjuade med reservationer som att "idag gör jag något helt annat" och de har också inledningsvis sagt att "jag har egentligen inte någon särskild nytta av utlandserfarenheten".³ Men under intervjun har sedan svaren på frågorna uppenbarat att erfarenheter från utlandstjänsten visst används i det dagliga arbetet. Flera veteraner har gett uttryck för att de först under intervjun satt ord på sina erfarenheters natur och vilken roll de spelar och spelat i såväl yrkeslivet som socialt och privat. Processen att behöva formulera sig, muntligt eller skriftligt, när någon ställer frågor har betydelse.

Utlandstjänst som kondenserad livserfarenhet

Veteranerna i den här undersökningen beskriver hur en förhållandevis kort tid på insats ger en sorts intensiv och koncentrerad livserfarenhet. Att kunna orientera sig och läsa av situationer i en helt ny omgivning, i ett främmande land som präglas av oförutsägbarhet, är en förutsättning i internationella missioner. I bästa fall korresponderar förberedande träning och utbildning med uppgifter och krav som ställs i missionsområdet. Tidigare och väl dokumenterade vittnesmål från internationella insatser visar dock att detta sällan räcker.⁴ Den egna och andras erfarenhet får betydelse och kan – under vissa omständigheter – vara det enda att förlita sig på. "Erfarenhet är inte en ålder" säger en veteran i undersökningen:

Du får aldrig tro att du inte kan lära dig av någon som är yngre än du, har lägre grad än du eller på grund av någon annan irrelevant anledning. En av de viktigaste sakerna jag lärt mig i utlandsstyrkan är att det finns mängder av sätt att vara erfaren på och att lyssna på

3 I en Kantar Sifo-undersökning genomförd senhösten 2019 uppger 58 procent av numera civilt anställda veteraner att de har nytta av utlandstjänsten på arbetet eller annat professionellt sammanhang. Motsvarande siffra för veteraner anställda i Försvarsmakten är 81 procent. Kantar Sifo (2020) s. 17.

4 Se *Uppdrag Utland*, 2007, *Uppdrag Chef*, 2011, *Uppdrag Afghanistan*, 2016.

andras erfarenheter så att vi tillsammans kan dra nytta av våra gemensamma upplevelser. (veterantext)

Svensk internationell tjänstgöring omfattar vanligtvis sex månaders insats i annat land. Det är ofta sex intensiva månader med långa arbetsdagar i främmande miljö avlägsen från svensk vardag och familjeliv. Soldater bor och arbetar tillsammans under speciella omständigheter. Olika personligheter och erfarenhetsbakgrunder ska samsas, fungera ihop och lösa en uppgift på en ny och sannolikt okänd plats. De delar arbetsuppgifter, umbäranden och föreskrifter men är på samma gång olika människor med skilda förutsättningar och ambitioner.⁵ Tillsammans möter de problem och utmaningar som de för det mesta inte behövt hantera tidigare. I denna speciella kontext uppstår särskilda beroendeförhållanden. Ens liv kan hänga på att arbetskamrater både förstår och läser situationer och trots motstånd och friktion dessutom löser sin uppgift. Speciella relationer skapas till de människor på platsen som uppdraget kräver samverkan med. I denna krets av människor ingår inte enbart svenskar utan relationer uppstår också till andra nationers personal, lokalanställda eller andra på platsen. En veteran som beskriver sig själv som ”inte så där jätteödmjuk innan” berättar om mötet med en yngre chef:

Min första chef i Kosovo var tjugotvå och då tänkte jag att ”Det här kommer aldrig att gå.” Men det gick! Och jag fick lära mig att det inte har inte med ålder att göra. Han kunde mer än jag. Och det tog jag med mig, att när du leder, var ödmjuk och ta in omgivningen, är de bättre på någonting – låt dem göra det istället. På min arbetsplats idag har jag inga problem att göra på det viset. (idéprotokoll)

En annan veteran, idag i chefsposition inom verkstadsindustrin, berättar att när ledningen på hans arbetsplats presenterar ett problem öppnar de andra cheferna ett exceldokument och börjar räkna på olika lösningar. ”Jag går ner på golvet och pratar med folket istället, jag försöker förstå hur problemet uppstått. Här tänker jag på ett annat sätt än mina kollegor. Ofta löser min grupp problemen snabbare. Det uppskattas i organisationen.”

Många av veteranerna vittnar om hur skolning i militär uppdragstaktik uppskattas på civila arbetsplatser. Uppdragstaktik kännetecknas av

5 Dessa förhållanden skildas utförligt i biografierna *Alfa Sierra* (2004) av Lars A Karlsson och *Ett halvt år, ett helt liv* (2019) av Magnus Ernström, båda veteraner med erfarenhet från Balkan.

förtroende mellan chef och underställd där den underställda har handlingsutrymme att agera självständigt för att lösa uppgiften. Andra kännetecken är god disciplin, självständighet och handlingskraft (Försvarsmakten 2013). En veteran, idag verksam inom hälso- och sjukvård, beskriver:

Min chef säger att jag är väldigt lösningsinriktad, jag har de här grunderna att man alltid tänker två steg fram. Man utför planering, genomför det jobb man ska göra och så rapporterar man av. [...] Och även i mitt yrke kan jag väl märka att när det gäller lite större projekt och någon ska väljas att ta täten så blir det ofta jag. Man löser sin uppgift, man är trogen och det finns inga problem och ser man problem så trampar man förbi dem eller går över dem eller skjuter dem i sank. (veteranintervju)

En tolkning av citaten ovan är att de visar prov på en sorts upparbetad organisatorisk förmåga, en inställning till uppgiften som kanske följer av konfrontationen av intryck, möten och andra kulturer. Flera veteraner talar om att de i sitt civila arbetsliv upplever en större stresstålighet än andra. Kanske medför erfarenheten av att ha prövats i skarpa och stressfulla situationer utomlands en tålighet att hantera organisatorisk eller arbetsplatsrelaterad stress. Uttalanden som ”jag har blivit ärligare/modigare/mer tolerant/mer ödmjuk” är vanliga beskrivningar av veteraner som svar på frågan om vad de tar med sig från utlandstjänsten. Utsagor som ”jag står på mig” eller ”jag är inte rädd för att säga min mening” på arbetsplatsen förekommer också.

Den upparbetade kondenserade erfarenheten – de många ställningstaganden som behövt göras under utlandstjänst – medför kanske att den med veteranerfarenhet redan haft anledning att tänka igenom vem man är och vad man står för.

När man lär sig lär man sig också något annat

I Christopher Johanssons text finns ett exempel på lärande som börjar med att ta isär och sätta ihop en Ak 5 på hemmaplan:

Men det är inte det viktigaste som jag lärde mig, där i det kalla garaget och på skjutbanans bakomstation. Självklart finns det goda skäl att lära sig att plocka isär sitt vapen, kanske till och med på

blott några sekunder. Men det fanns också ett högre syfte. Jag lärde mig att fokusera på det jag kunde kontrollera, att trots omgivning ta befälet över mig själv.⁶

Johanssons text beskriver ett intrikat samspel mellan olika kunskapsformer. Handens möte med vapnets tyngd och kunskap om hur de olika delarna förhåller sig till varandra uppmärksammar den kroppsliga teknik som krävs. Att kunna ta isär och sätta ihop ett vapen snabbt och i mörker förutsätter både kroppslig och mental förtrogenhet med mekanik och konstruktion. Men det kort återgivna exemplet uppmärksammar också något mer. Johansson skriver att han lärde sig ”att fokusera på det jag kunde kontrollera, att trots omgivning ta befälet över mig själv”. När texten fortsätter ringar Johansson in fler dimensioner av kunskap. Han ställer sig utanför sig själv och betraktar sitt handlande med den utomstående blick:

Åskådaren skulle tro att det enda jag lär mig var att ta isär och plocka ihop vapnet eller att patrullera några småbyar och tala med samma gamla gubbar varje dag. Men det är svårt att förklara hur utlandserfarenheterna förändrat mig. Därför svarar jag ”sandidt”, och ler lite slugt, på frågan om hur det var i Afghanistan under jobbintervjun. Jag vet att frågeställaren vill ha ett annat svar. Men den historia han vill höra, det är inte den jag har. Den berättelse som finns på lager är han inte intresserad av. Den handlar om självinsikt och tristess. Den handlar också om val och självrannsakan. Då det handlar mest om mig själv och inte världen utanför.

I texten får läsaren följa både ett förberedande utbildningsförlopp men också det efterföljande patrullerandet i Afghanistan. Mötet med samma byar och dess invånare, dag ut och dag in. Utlandserfarenheten har förändrat mig, skriver Johansson – men har svårt att förklara på vilket sätt. Sedan tar texten ytterligare ett språng i tiden och gestaltar mötet med omvärlden genom jobbsökarsituationen: ”Den historia han vill höra, är inte den jag har.” När texten lästes upp under dialogseminariet kommenterades den av de andra veteranerna i gruppen:

- Igår kväll satt jag och skrev mitt cv och tänkte precis samma sak, jag tog bort mina två vändor i Afghanistan för jag pallar inte diskussionen.

6 Christopher Johanssons text återfinns på s. 35.

- Du sa att du tog bort två vändor i Afghanistan ur ditt cv – fick något vara kvar?
- Ja, jag tog med de vändor när jag har varit i chefsposition, de när jag var i väg som soldat tog jag inte med.
- Hela det där med jobbintervjun och att frågaren söker ett annat svar känner jag igen. De vill höra om ”sköt du någon, blev du beskjuten, tränade du mycket, hur var afghanerna?”
- Tristessen är det som har format mig mest. Men det känns inte som de vill höra det. Den största förtjänst jag upplever att jag har fått är att jag kan arbeta intensivt i en tajt liten grupp och bita ihop och jobba på även när allt känns skit.
- Jag har kallat mig själv diskare och allt möjligt för att slippa de där skitdiskussionerna, nattportier på hotell är perfekt för det är så tråkigt att ingen vill prata om det.
- Om man har en värdefull erfarenhet gäller det också att kunna förmedla den. Det räcker inte med att säga ”jag är jävligt bra på att ha tråkigt”. (idéprotokoll)

Johanssons text och veteranernas efterföljande dialog visar svårigheten att formulera sig om vad utlandserfarenheten innebär. Veteranerna beskriver ofta att de har kunskaper som inte direkt låter sig på förhand definieras, men som märks när de används och behövs. Thomas Sörlidens text om trafikolyckan är ett sådant exempel.⁷ Han beskriver en situation där han måste ”tänka utanför boxen” och agera omedelbart med den information och lägesuppfattning han har, där och då. Veteranerna berättar om en förtrogenhetskunskap och en handlingsförmåga som kännetecknas av att den kommer till uttryck i situationer som inte till fullo kan beskrivas och ramas in på förhand, i situationer där regler behöver undantag.

Spontant icke organiserat lärande?

I ett kunskapsteoretiskt perspektiv gestaltar exemplet med att sätta ihop och ta isär Ak 5 en form av kunskap som går utöver vad som låter sig formuleras i ord. Det är en sak att *säga* att man kan ta isär och sätta ihop ett vapen, eller att bita ihop och jobba på i motstånd och tristess. Men om man faktiskt *kan* det visar sig först i handling. Sett ur ett perspektiv kan beskrivningen ovan passa in på det som ibland kallas informellt lärande. Något som fås på

⁷ Se sidan 150.

köpet när man tränar något annat. Denna form av lärande underskattas eller missförstås ofta. Försvarsmaktens Reglemente Utbildning definierar, till exempel, informellt lärande så här:

Icke organiserat lärande som uppstår spontant i vardagen och arbetslivet, exempelvis genom fackligt engagemang, aktivt deltagande i ideella organisationer, eget företagande och arbetslivserfarenhet, som t.ex. utlandstjänst (Försvarsmakten 2019, s. 57).

I *Svenska Akademiens ordlista* är definitionen av ordet informell ”ett minimum av yttre former” och ”ledig”. Andra förekommande beskrivningar är ”okonventionell” eller ”personlig”. I Försvarsmaktens ovan citerade reglemente kan noteras att i uppräknningen av aktiviteter som exemplifierar informellt lärande omnämns utlandstjänst först på fjärde plats och efter andra civila åtaganden. Ordet ”utlandstjänst” förekommer endast två gånger i reglementet, båda gångerna i relation till informellt lärande.

I ett kunskapsteoretiskt perspektiv är det kunnande veteranerna beskriver i denna bok en betydligt mer avancerad kunskapsprocess än ett icke organiserat spontant lärande. I många konkreta exempel på verkliga händelser är snarare ”de yttre formerna” i form av föreskrifter och regelverk så begränsande att de som ska lösa situationen på plats måste uppfinna ett handlingsutrymme.⁸ De beskriver att de i sin tjänstgöring behövt bedöma, besluta och agera i situationer som både ramar in av regler – men också krävt improvisation och personliga ställningstaganden. De har verkat i en komplicerad yrkespraktik som krävt reflektion och inneburit ett personligt ansvarstagande som gått utöver att enbart tillämpa regler. Mycket av detta går att beskriva med ord – men inte allt. Donald Schön, filosof och författare till *The reflective practitioner – how professionals think in action* (1983) beskriver ett slags kunnande som innefattar mer än vad vi kan säga:

Every competent practitioner can recognize phenomena – families of symptoms associated with a particular disease, peculiarities of a certain kind of building site, irregularities of materials or structures – for which he cannot give a reasonably accurate or complete description (Schön 1983, s. 49).

8 De tidigare publicerade Uppdrag-böckerna innehåller flera exempel, se exempelvis intervjun med Martin Liander, *Uppdrag Afghanistan* (2016) s. 191–216 eller Johan Liljegrens text i *Uppdrag Utland* (2007) ”Säkl framför det osäkra” s. 28.

I veteranernas beskrivningar finns återkommande exempel på det som i litteraturen benämns som praktisk kunskap. Den engelske filosofen Gilbert Ryle – känd för att ha pekat ut att det är en väsentlig skillnad mellan att *veta att* och att *veta hur* – beskriver skicklighet som en form av uppmärksamhet:

To be intelligent is not merely to satisfy criteria, but to apply them; to regulate one's actions and not merely to be well-regulated. A person's performance is described as careful or skillful, if in his operations he is ready to detect and correct lapses, to repeat and improve upon success, to profit from the examples of others and so forth (Ryle 1949, s. 28–29).

Veteranerna i den här undersökningen beskriver det som att de kommer hem med en sorts förstärkt praktisk kunskap inom fler områden än dem de på förhand tränade för. Många gånger har de lärt sig att hantera helt andra saker. Men hur använda ett kunnande som andra (arbetsgivare, rekryterare, arbetskamrater) inte känner till eller vet hur de ska fråga om? I veteranintervjuerna och texterna i boken märks en uppfinningsrikedom – om andra inte efterfrågar mitt kunnande så får jag i handling visa dem. Flera berättar om att kollegor, inte initialt men efter hand, uppmärksammar eller ställer frågor om utlandserfarenhet.

Veteran – en privatsak?

Flera av bokens texter beskriver veteranerfarenheten som en sorts privatsak, något man väljer att tala om endast om tillfället passar. Veteranidentiteten är inte alltid en självklar del av ens självpresentation. En förklaring till detta återfinns i upplevelsen av att möta en oinformerad omvärld. En veteran i undersökningen säger: ”Jag vet inte, folk är inte särskilt intresserade, kan jag uppleva.” En ambition med den här boken är därför att adressera den kunskapslucka som kan sägas finnas mellan å ena sidan samhällets (i vid bemärkelse) uppfattning och förväntningar på veteraner och veteraners uppfattning och förväntningar på samhället.

Det finns en spännvidd i vilken innebörd veteraner själva lägger i ordet veteran. I den här undersökningen finns i ena ytterkanten uttalanden som ”varje gång ni kastar veteranordet på mig vill jag skaka det av mig, låt dem som behöver begreppet ha det men lämna mig utanför” till de som ger uttryck för att veteranidentiteten är en viktig del av vardagen, ”jag har

veterankortet i plånboken”. Att veteraner inom gruppen känner gemenskap med varandra råder inget tvivel om. Det är snarare i mötet med omvärlden som begreppet veteran problematiseras. På frågan ”I vilken utsträckning identifierar du dig som veteran?” svarar 46 procent av de tillfrågade veteranerna ”mycket hög utsträckning” eller ”ganska hög utsträckning”. Mer än hälften av de tillfrågade anser att de i låg utsträckning identifierar sig som veteraner.⁹ Detta förhållande är inte unikt för Sverige. I England fann forskare att:

Overall, only half of all veterans in the ex-Service group described themselves as ‘veterans’. Definitions salient to the general public do not seem to be aligned with those used by ex-Service personnel themselves (Dandeker et al, 2012, s. 757).

De medverkande i den här undersökningen uttrycker att de möter uppfattningar från omvärlden som inte stämmer överens med deras egen bild av sina erfarenheter från internationell tjänst. En sådan bild handlar om vad det är man egentligen har varit med om utomlands. De intervjuade berättar till exempel: ”Det finns en vulgärbild av att har man varit ute så har ju kulorna vinit hela tiden, men för många som var ute så var det leda som var den stora stressen och det är svårt att förmedla det när man kommer hem.” En annan återkommande bild handlar om veteranen som svag och hjälpbehövande: ”det finns ju ett epitett runt veteraner; sjuk, det vill jag inte identifiera mig med, före detta, det vill jag inte identifiera mig med”. Olika orsaker anges som skäl till allmänhetens låga intresse eller okunskap om veteraner:

Att allmänheten vet så lite om svenskar i utlandstjänst tror jag beror mer på våra folkvaldas ointresse att ge verksamheten uppmärksamhet och att tredje statsmakten helst endast rapporterar eller gör reportage när något sensationellt har hänt. (veteranintervju)

De beskriver också hur de påverkas av medias bild av veteraner: ”Det är klart att det alltid kommer vara mer attraktivt att skriva om veteranen som har förlorat ett ben och är alkoholiserad än att skriva om mig.” Veteranerna som medverkat i undersökningen uppskattar de allt mer systematiska insatser som görs, bland annat av Försvarsmaktens Veterancentrum, men formulerar också hur media har ett slags informationsövertag:

⁹ Uppgifter från Kantar Sifo (2020).

Kampen är inte vad Veterancentrum kan förmedla utan vad media vill förmedla – och det finns inget som helst intresse att förmedla den bilden. Är det en som har blivit illa behandlad eller illa bemött så är det den som får utrymmet och det är svårt att rå på det. (veteranintervju)

Möjligen pågår ett trendbrott. Kantar Sifo-undersökningen ”Veteraners nytta av utlandstjänstgöring” (2020) sammanfattar: ”Veteraner uppfattar i större utsträckning nu att allmänheten har en positiv inställning till utlandstjänstgöring och att utlandstjänstgöring rapporteras objektivt och korrekt i media, jämfört med 2015.” Samtidigt uppges att det fortfarande är omkring sex av tio veteraner ”som inte instämmer att utlandstjänstgöringar ges tillräckligt med uppmärksamhet i media eller motiveras och uppmärksammas av politiker” (Kantar Sifo 2020, s. 3). Betydelsen av denna fråga ringas även in i Veteranutredningen som efterlyser en breddad och fördjupad kunskap i samhället om internationella insatser för att öka omvärldens förståelse:

När syftet med olika internationella insatser och verksamheter är förankrad hos befolkningen blir insatserna och verksamheten en angelägenhet som på ett positivt sätt engagerar och berör. Då kan den utsända personalen känna det stöd för uppgiften som är nödvändigt (SOU 2014, s. 30).

Det är inte säkert att en ökad förståelse för utsänd personals verklighet omedelbart leder till folkförankring och engagemang, processen är sannolikt mer komplicerad än så. 77 procent av Sveriges befolkning anser att det är viktigt att Sverige har ett starkt försvar, men samtidigt åtnjuter försvaret betydligt mindre förtroende hos befolkningen än till exempel polisen, en annan aktör i statens kärnverksamhet.¹⁰ Att den utsändande statsmakten tar på sig ett ansvar för att informera statens övriga medborgare om varför insatser görs är positivt och nödvändigt. Veteranerna i den här undersökningen efterfrågar mer av den sortens aktiviteter.

10 Uppgifter från SOM-undersökning redovisade i *En ny gryning för försvaret*, se Berndtsson m. fl. (2018). Resonemanget ovan kan också kopplas till frågan om det finns en relation mellan hur veteraner framställs/uppfattas och försvarets legitimitetsgrund i Sverige.

Ett nytt forskningsfält växer fram

Berättelser och exempel i denna bok visar att det är ett komplicerat orienteringsarbete att bygga ihop en veteranidentitet. Den enskilde veteranens uppfattning om och förståelse för vem man är och önskar vara i olika situationer står i förbindelse med den utsändande organisationen, Försvarsmaktens, ageranden och beslut. Och vise versa – den utsändande organisationen påverkas och är beroende av vad veteraner säger, gör och önskar även efter att den formella relationen mellan arbetsgivare och arbetstagare avslutats. Den enskilde veteranen har att förhålla sig till vad det där ”jobbet som jag hade en period” ska få betyda fortsättningsvis, i arbete, socialt och privat.

En möjlig tolkning av bokens innehåll är att veteraner kan sägas befinna sig i ett slags gränsland mellan en (stark) professionell yrkesidentitet som soldat, officer, utsänd av Sverige som efter avslutad insats i ett civilt arbetsliv ska övergå till något annat. Det som tidigare konstituerat en professionell identitet, till exempel en medvetenhet om vilka kunskaper, egenskaper och handlingar som hör till yrkesrollen, behöver nu omformuleras och hitta nya uttryck i andra organisationskulturer än den militära. Flera texter i boken beskriver detta som ett transformeringsarbete veteranen många gånger gör på egen hand.¹¹

De utmaningar svensk försvarsmakt har att förhålla sig till är framledes inte begränsade till att ske inom landets gränser. Svensk militär medverkan i internationella operationer är fortfarande en lika viktig del av Försvarsmaktens verksamhet som försvaret av Sverige. Nationen Sverige fortsätter sända soldater till olika delar av världen. De kommer i sin tur att återvända hem och många av dem övergår till ett civilt arbetsliv. De kommer att medföra en värdefull veteranerfarenhet som behöver förstås och användas av fler än de redan invigda. Lägg till detta säkerhetsläget och samhällsutvecklingen i och kring Sverige. I den högt prioriterade uppbyggnaden av totalförsvaret måste ”det militära försvaret [...] verka tillsammans med övriga samhället för att klara utmaningarna under fred, kris, höjd beredskap och krig” (Militärstrategisk doktrin 2016, s. 45). I denna utveckling utgör veteraner en väsentlig kompetensresurs. En av veteranerna i undersökningen efterlyser:

Jag hoppas på en respektfull debatt i det offentliga rummet som

11 Om yrkesidentitet se till exempel Ulfdotter Eriksson & Flisbäck 2011. En intressant diskussion om professionell identitet och svensk internationell militärtjänst finns i *Att hålla handen: svenska officerars professionella autonomi under ISAF-insatsen i Afghanistan* i Trulsson 2016.

inte enbart fokuserar på dem som inte mår bra utan istället tar ett helhetsgrepp och även inkluderar dem som mår utmärkt. En diskussion som lyfter fram veteranernas olika erfarenheter och hur de kan komma samhället till nytta.¹²

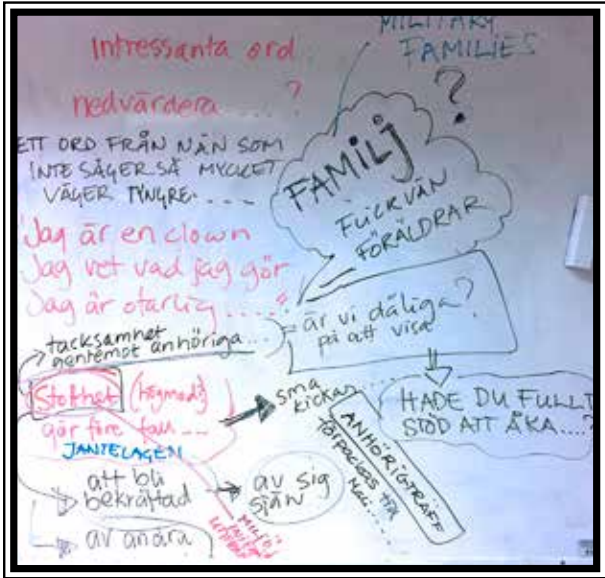
Den här boken är ett första steg i att beskriva och utforska veteranen som kompetent resurs i samhället. Veteranernas egna berättelser banar väg och bryter ny mark kring en forskningstradition som tidigare mestadels fokuserat på veteranskapets negativa sidor. Dessa finns, måste erkännas och omhändertas men en diskussion om vad veteraner också kan bidra med i samhället måste även omfamna och undersöka det positiva en veteranerfarenhet kan medföra. Här finns flera intressanta frågor att fortsätta utforska. Arbetet har bara börjat.

¹² Ur text av C G Schultz.

”

Ord, hur visa och värdefulla de än är, är som luft. De blåser bort med vinden och lämnar få eller inga spår. Text, i all form, dålig eller bra, förblir och går att bevara.

”

Jala eller tiga

VETERANIDENTITET

- Jag mår dåligt / jag har inte prestat / lyckligt?
- HOPKOK AV OLIGA BITAR...

KLICKA

HUR SER DU PÅ DETT "VETERANSKAP" ROLL

ÄR DET FEL PÅ MIG FÖR ATT JAG INTE MÅR DÄLIGT... BORDE JAG MÅ ANNA SÄMRE...

MAGNATION FACTS

VERKLIGHETEN SOM MASKIN

TRÄNAD FÖR EN SAK → OCH SEDAN MÖTER MAN NÅGOT ANNAT

⇒ SVEK

VAD GÖR VI MED VÅRA ERFARENHETER OCH VAD GÖR DE MED OSS?

"Ett problem försvinner inte för att man blundar" (GS d.ä. framt man talat om det...)

50% överlevnad beror på om man VILL...

Medverkande

Kristofer Benjaminsson. Insatser: FS16 Afghanistan 2008–2009, FS21 Afghanistan 2011. Arbetar idag som kommunal handläggare gällande serveringstillstånd, försöker återuppnå mitt missionsbästa i marklyft. Tycker om långa promenader och ost.

Liridona Dauti. Major, Högre Officersprogrammet (HOP 18–20) på Försvarshögskolan, tidigare kompanichef på Blekinge Flygflottilj, F 17. Liridona Dauti har tjänstgjort som stridsledningsofficer på 1. Skyttekompaniet, QL på FS21 i Afghanistan.

Fredrik Dauti. Gift med officer och vi har två barn tillsammans. Arbetar som narkosläkare och genomför specialistutbildning på Blekingesjukhuset i Karlskrona.

Christer Flor. Yrkesofficer, jobbar med veteran- och anhörigfrågor i Skövde Garnison. Insatser BA01 1993–1994, BA02 1994, UNMOGIP 2003–2004, FS 15 2008.

Christopher Johansson. Är reservofficer och marknadschef på Military Work som erbjuder tjänster för ett starkare samhälle. Där jobbar han bland annat med att lyfta fram de kunskaper och erfarenheter som individer med en militär bakgrund har nytta av i näringslivet. Tjänstgjort i Försvarsmakten sedan 2001, bland annat på KS15, KS21 och FS21.

Jimmy Johansson. F.d. specialistofficer och numera reservofficer. Arbetar till vardags som områdeschef på Samhall. Insatser: MMTM UA – 2015, Mali 06 – 2017, Mali 07 – 2018.

Anders Karlsson. BA01, Bosnien-Hercegovina, 1993–94. Författare till Boken *Alfa Sierra*, konsult marin, segling och dykeri, mek kärnkraft, surfski-försäljning, vilande kommersiellt helikoptercertifikat.

Henri Kinnunen. Officer på Södermanlands regemente, P10 i Strängnäs från 1990. BA01, Bosnien-Hercegovina 1993–94. Efter studier på Fackprogrammet Ledarskap, FHS, lärare på MHS-Karlberg 2005–10. Därefter chef för en utbildningsenhet inom räddningstjänsten, sedan 2014 arbetat med verksamhetsutveckling inom Securitas Brand & Räddning.

Petter Markman. Född och uppvuxen i Sollentuna. Arbetat ett antal år inom Försvarsmakten. FN-uppdrag i Bosnien 1997–98. BA09. Numera projektledare inom it. Bor nära havet med familjen.

Ursula Naeve-Bucher. Fil. dr. i tyska (litteraturvetenskap), har undervisat i tyska på Södertörns högskola, Stockholms universitet och Försvarshögskolan. Som lektor på Centrum för praktisk kunskap har hon under många år även undervisat inom lärarutbildningen samt magisterutbildningen i praktisk kunskap.

Bo Rahmström. Insatser KS18–19, Kosovo, 2008–2009, FS20, Afghanistan, 2010–2011, Malio2, Mali, 2015.

Lars-Åke Ståhl. Kommundirektör i Burlövs kommun och reservofficer (major) i Försvarsmakten. Erfarenhet från utlandstjänstgöring i Sinai 68 M och Libanon 68 ML (77–78), Pakistan UNHCR (89–91), Moçambique UNHCR (94) och Bosnien-Hercegovina HIFAB (97), OSSE (04–05).

C G Schultz. Officer och sektionschef vid HKV. Har bland annat tjänstgjort vid EU Operation Concordia 2003, ISAF VIII/IX (FS10/11) 2006 och UN HQ DPKO Office of Operations 2008–2011.

Joakim Svartheden. Adjungerad forskningsassistent vid Centrum för studier av militär och samhälle, har varit redaktör och medredaktör för ett antal publikationer kring militär profession. Därutöver har större delen av karriären ägnats åt ledarskapsutbildning och pedagogikutveckling, på förbandsnivå såväl som inom militär och civil högskola. Idag pedagogisk utvecklare på läkarprogrammet vid Uppsala universitet och reservofficer vid Högkvarteret.

Bodil Sörliden. Mor till Thomas Sörliden.

Thomas Sörliden. Jobbar idag med vägdrift och trafiksäkerhet. Kårchef Stockholm Bilkår, Ledningsgrupp MTE Mälardalen. Tjänstgöringar NBGo8, KS14, KS18, FS19.

793, men civilt heter jag Carl Johan. Genomfört 66M [UNEFII – Sinai] 1977, 47B [Beredskapsbataljon] 1979 och 76C [UNFICYP – Cypern] 1980. Uttagen till 72M, UNEFII –Sinai men min funktion utgick ur befattningsschemat innan utsändning och förberedd som avlösare på 74C, men det hittades

en annan lösning. Idag fulltidspensionär, men arbetar fortfarande som statist i film och reklam, som vakt, och som Traffic Official samt med *safety* bland annat vid Roskildefestivalen, Arena i København och Folkemødet på Bornholm. Därutöver frivilligt olönat arbete i bland annat Röda korset och andra ideella organisationer samt undervisar i första hjälpen.

Peter Tillberg är föreståndare vid Centrum för Studier av Militär och Samhälle (www.csms.se) sedan 2011. Han är kapten och har tidigare arbetat med soldat och officersutbildning, bland annat på Arméns Centrum för Ledarskap, Försvarets Centrum för Ledarskap och Förvarshögskolans Ledarskapsinstitution. Intresserad av frågor som berör militär praktik och professionalism där det militära yrkeskunnandet prövas i komplexa situationer. Peter är doktorand vid Kungliga Tekniska högskolan.

Lotta Victor Tillberg. Forskningsledare vid Centrum för studier av militär och samhälle, har forskat om militärt yrkeskunnande och professionellt omdöme sedan mitten på 1990-talet. Hon är filosofie doktor i yrkeskunnande och teknologi, samt docent i den praktiska kunskapens teori. Lektor vid Södertörns högskola där hon undervisar i praktisk kunskap och ledarskap, bland annat vid polisutbildningen och lärarutbildningen.

Louise Weibull arbetar vid Svenska Soldathemsförbundet (SSHF), med psykosocialt stöd, forsknings- och utbildningsfrågor. År 2012 dispute-rade hon på en avhandling i arbetsvetenskap med titeln, *Emotion matters – Emotion management in Swedish Peace Support Operations*. Avhandlingen fokuserar på hur soldater, på ytan och djupet, hanterar känslor och känslouttryck för att möta krav i arbetet.

Bilder och fotografier i boken Uppdrag Veteran

Ett stort tack riktas till alla de som bidragit med fotografier från både Sverige och utlandsuppdrag till boken *Uppdrag Veteran*. Utan er hjälp hade detta forskningsprojekt inte kunnat genomföras.

Omslagsbild: Afghanistan, fotograf: José Puntigliano Sandell

- 22–23 Fotografier från både innan och under uppdraget i Libanon. Fotograf: Lars-Åke Ståhl
- 24–25 Bilder från innan, under och efter tjänstgöring i Mali. Fotografer: Veronica Johansson, Fredrik Boethius, Özcan Aytuglu
- 26 Bild på Bo och Mustafa i Afghanistan. Foto: Bo Rahmström
- 27 Hemma igen efter genomfört uppdrag i Afghanistan. Fotograf: Joel Thungren Combat Camera Försvarsmakten
- 28–29 Anders på återbesök i byn Bakovici, Bosnien 14 år efter att ha tjänstgjort på BA01. Fotograf: Peter Tillberg
- 30 Liridona på uppdrag i Afghanistan. Fotograf: Anders Eckerberg
- 31 Bröllop i Sverige. Hemma igen från Afghanistan. Fotograf: Joel Thungren Combat Camera Försvarsmakten
- 32–33 2013 hade det gått 20 år sedan den första svenska bataljonen BA01 var i Bosnien 1993–94. Detta uppmärksammades genom att man anordnade en återträff i samband med den internationella Veterandagen. Fotograf: Anton Thorstensson, Combat Camera Försvarsmakten
- 34 Fotokollage med bilder från Bo Lenngren som tjänstgjorde i Kongo mellan 1960 och 1962. Fotografierna publiceras med tillstånd från Anders Karlsson som träffat och samtalat med Bo om hans erfarenheter som soldat. Foto: Bo Lenngren
- 54 Fotokollage med bilder från Raul Leppälä som tjänstgjorde i Libanon 1987. Foto: Raul Leppälä
- 70 Fotokollage med bild på plutonchefen Jan och byn Stupni Do i Bosnien. Fotografierna publiceras med tillstånd från Ulf Henricsson som tjänstgjorde som bataljonschef på BA01.
- 89–93 Kongo. Fotografierna publiceras med tillstånd från Anders Karlsson som träffat och pratat med Bo om hans erfarenheter som soldat. Fotograf: Bo Lenngren
- 95–99 Bilder från Libanon 1987. Fotograf: Raul Leppälä
- 101–105 Fotografierna kommer från Anders Karlsson som tjänstgjorde i Bosnien som gruppchef 1993–94. Bilderna finns även publicerade i

- boken *Alfa Sierra* (2004) som Anders skrev efter att ha kommit hem från sin tjänstgöring.
- 107–108, 110–111 Bilderna visar svenska soldater och kravallerna som startade i Kosovo våren 2004 strax norr om den serbiska byn Caglavica. Fotografierna publiceras med tillstånd från Hans Håkansson som tjänstgjorde som stabschef och ställföreträdande bataljonschef i Kosovo. De är tidigare publicerade i boken *Uppdrag Chef* från 2011.
- 109 Bilden visar på hur hus systematiskt bränns ned i Caglavica under upplöppen. Fotograf: Sandra Polasek
- 113–118 Fotografierna är tagna under ett pågående uppdrag i Afghanistan. Fotografierna publiceras med tillstånd från Bo Rahmström. Bilderna är tidigare publicerade i boken *Uppdrag Afghanistan* från 2016.
- 121–123 Fotografierna visar hur svensk militär genomför förberedelser på NATO-basen Sigonella, Sicilien. FN-insatsen ska ske i Libyen med personal ur förbandet FLo1. Fotograf: Johan Lundahl Combat Camera Försvarsmakten
- 125–129 Fotografierna kommer från den svenska insatsen MALI 01 2015. Fotograf: Jonas Svensson Försvarsmakten
- 131–132 Bilderna är tagna under Operation ATALANTA i Somalia 2009. Fotograf: Johan Lundahl Combat Camera Försvarsmakten
- 133 Svenska stridsbåtar 90 som patrullerar utanför Somalias kust 2009. Fotograf: Johan de Witt
- 134 Fotokollage från byn Bakovici i Bosnien 1993 och 2007. Fotografer: Anders Karlsson och Peter Tillberg
- 148 Fotokollage från kravallerna i Kosovo 2004. Fotografer: Hans Håkansson och Sandra Polasek
- 151 Bilden visar den trafikolycka vid Kungens kurva i Stockholm som Thomas skriver om i sin berättelse. Fotograf: Thomas Sörliden
- 170 Fotokollage med bilder från Afghanistan. Fotograf: Joel Thungren Combat Camera Försvarsmakten
- 180 Fotokollage med bilder från Mali. Fotograf: Jonas Svensson Försvarsmakten
- 196–197 Fotokollage med bilder från CSMS Dialogseminarier, Erfarenhetsforum och konferenser. Fotografier: Jörgen Hildebrandt, Lotta Victor Tillberg, Peter Tillberg
- 206–207 Fotokollage med fotografier från Veterandagen som varje år genomförs på Gärdet i Stockholm den 29:e maj. Fotografer: Peter Tillberg och Lotta Victor Tillberg

- 208 Militärövning i Luleå. Fotograf: Mats Carlsson Försvarsmakten
- 209 (Överst till vänster) Totalförsvarskonferens i Visby. Seminarium om kris, krig och propaganda. Talare var bland andra Försvarsmaktens insatschef amiral Jan Thörnqvist. Foto: Combat Camera Försvarsmakten
- 209 (Överst till höger) En stor skogsbrand har brutit ut i Västmanland och räddningstjänsten får stöd från bland annat Försvarsmakten. Fotograf: Marcus Åhlén Combat Camera Försvarsmakten
- 209 (Nederst) Sjöstridsskolan genomför en kurs i sjösäkerhet där blivande sjömän får lära sig bland annat brandförsvar ombord på fartyg, sjukvårdstjänst samt marin överlevnad och stridsmiljö. Foto: Combat Camera Försvarsmakten
- 210 (Överst till vänster) Totalförsvarets Skyddscentrum Sverige (SkyddC) står som värd för den internationella övningen RECCEX (Nordic CBRN Reconnaissance Exercise). Fotograf: Niklas Ehlén Försvarsmakten
- 210 (Överst till höger) Överbefälhavaren är på plats när LV6 ska göra en operativ transport från Oskarshamn till Gotland. Under besöket samverkar ÖB med civila myndigheter och hemvärn. Foto: Combat Camera Försvarsmakten
- 210 (Nederst) SkyddC från Umeå deltar i en stor multinationell CBRN-övning (kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära stridsmedel) i Finland. Fotograf: Mattias Nurmela Försvarsmakten
- 211 (Överst) Militärövning Våreld 2017. Fotograf: Joel Thungren Combat Camera Försvarsmakten
- 211 (Nederst till vänster) På morgonen gick larmet på Norrbottens regemente. Beredskapsövningen Arken var igång och tillgänglig personal ur 191:a mekaniserade bataljonen fick många uppgifter att lösa. Fotograf: Mats Carlsson Försvarsmakten
- 211 (Nederst till höger) Kirurger under operationsövning. Fotograf: Bezav Mahmud Försvarsmakten
- 212 (Överst) Inom ramen för Aurora 17 genomfördes övning i Världlandsstöd (host nation support). Denna övning syftade till att utveckla samverkansformerna med civila och militära aktörer. Foto: Försvarsmakten
- 212 (Nederst till vänster) Den fjärde sjöstridsflottiljen genomför en gemensam brandövning med civilförsvaret. Medverkande var brandkåren, ambulans, polis, hemvärn och fjärde sjöstridsflottiljen. Fotograf: Astrid Amtén Skage Försvarsmakten
- 212 (Nederst till höger) Flygplatsräddningstjänst i Luleå. Fotograf: Alexander Gustavsson Combat Camera Försvarsmakten

213 Försvars- och Blåljusdag i Jönköping 2014. Fotograf: Robin Krüger Försvarsmakten

214 Jan på observationsuppdrag i Georgien. Fotograf: Jan Almgård

Fotokollagen på sidorna; 34, 54, 70, 134, 148, 170, 180 och 196–197 samt omslag har gjorts av Melina Grundel och Casper Hedberg

Tack

Denna bok är resultatet av flera samarbeten. Först och viktigast; ett varmt tack till de veteraner som medverkat i undersökningens olika faser. Tack till er som deltog i *Erfarenhetsforum veteran 2018–19*. Tack för att ni med mod och engagemang har skrivit, läst, formulerat, kritiserat och reflekterat kring era egna och andras erfarenheter. Ett hjärtligt tack också till de tjugo veteraner som ställt upp, bjudit på sin tid och låtit sig intervjuas. Tack för att ni tänkt efter och besvarat frågor, många gånger om sådant man till vardags inte talar med utomstående om. Allas er medverkan är avgörande för ett fortsatt konstruktivt samtal om veteraners status i svenskt civilsamhälle.

Forskning förutsätter samverkan men även fungerande infrastruktur. Centrum för studier av militär och samhälle vill därför tacka Forskningsstiftelsen IMIT Management of Innovation and Technology för effektivt och snabbfotat samarbete. Tack också till Försvarsmaktens Veterancentrum, som stött projektet med både expertis och ekonomiska resurser. Tack till Kungliga Tekniska högskolan för flerårigt konstruktivt samarbete. Ett särskilt tack till Svenskt Militärhistoriskt Biblioteks Förlag, Annette Lindmark och Luleå Grafiska AB, Ola Norén för professionell hantering av allt det där som behöver ske när ett word-dokument skall ges liv och omvandlas till en inbjudande och läsvänlig bok.

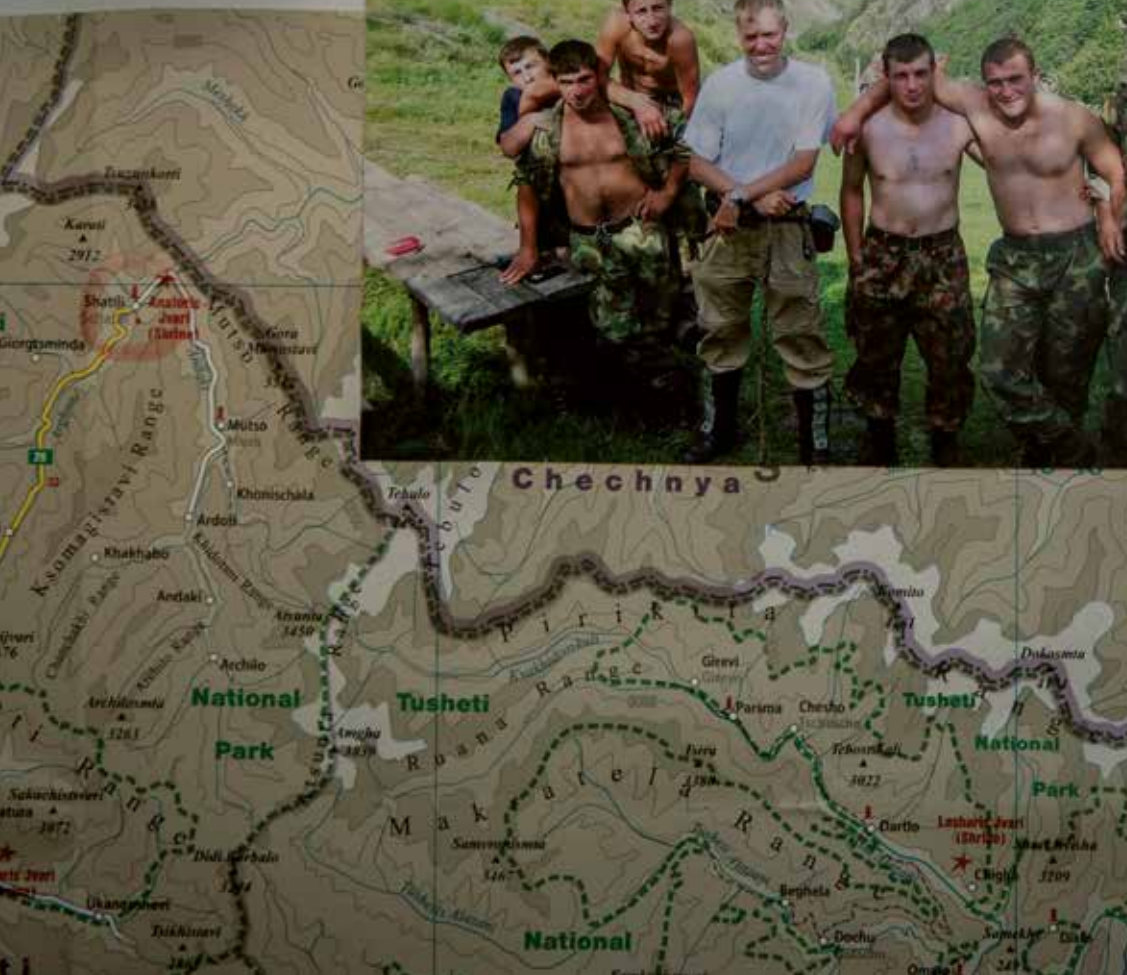

Bilagor

Bilaga 1. Om erfarenhetsforum och dialogseminariemetoden av Lotta Victor Tillberg och Peter Tillberg

Veteranernas texter i denna bok har tillkommit inom ramarna för ett så kallat erfarenhetsforum organiserat av Centrum för studier av militär och samhälle. Den här undersökningen och dess inriktning kan, förutom de skäl som tidigare redovisats, ses som en förlängning av tre tidigare genomförda forskningsprojekt med fokus på militärt yrkeskunnande. ”Erfarenhetsuppbyggnad internationell tjänst NBG 2008–2010”, ”Militärt yrkeskunnande och våldsutövning 2011–2013”, och ”Modern militär professionalism 2013–2018” tre överlappande forskningsprojekt som pågått sedan mitten på 2000-talet.¹ De olika projekten har avrapporterats i böckerna *Uppdrag Utland*, *Uppdrag Chef*, *Uppdrag Afghanistan* och *Uppdrag Militär* (för mer information se bilagor 5–8).

Det huvudsakliga syftet med de tre projekten har varit att låta militära praktiker själva beskriva sitt arbete och reflektera kring sin yrkespraktik. Genom att använda olika kvalitativa metoder – främst djupintervjuer och skrivseminarier (där yrkesverksamma själva skriver) – har ett omfattande primärt källmaterial samlats in. När projektet startade var en inledande och vägledande observation att det fanns få ”rena” och ”nära” beskrivningar av militär yrkespraktik författade av dem som själva var verksamma i praktiken. Och ännu färre beskrivningar fanns av svenska militära erfarenheter

¹ Beskrivna projekt har finansierats av Försvarsmaktens fond för Forskning och teknikutveckling, FoT: ”Erfarenhetsuppbyggnad internationell tjänst 2008–2010”, ”Militärt yrkeskunnande och våldsutövning 2011–2013”, Gothenburg Research Institute GRI/Kungliga Tekniska högskolan och ”Modern militär professionalism 2013–2018”, Kungliga Tekniska högskolan/Stiftelsen IMIT.

från internationell tjänst, varför den första undersökningen kom att riktas mot just detta. Genom att låta militära praktiker själva beskriva och med egna ord formulera sig kring sin praktik var ambitionen att öppna upp och tillgängliggöra den yrkespraktik som endast ett fåtal haft tillträde till. En överordnad drivkraft var att låta en mångfald av olika erfarenheter och perspektiv komma till tals, i form av så kallade fylliga beskrivningar.

De berättelser och exempel som återges i denna bok, och de tidigare, har tillkommit med hjälp av en speciell metod för skrivande, dialogseminariemetoden – ett systematiskt sätt att arbeta med erfarna yrkesutövare. I boken *Uppdrag Utland* (2007) återfinns en fördjupad beskrivning av dialogseminariemetodikens bakgrund och tillkomst författad av Bo Göransson och Maria Hammarén.² Metoden har ett praktisknära fokus och arbetssättet innebär att praktiker med djup förtrogenhet i en viss yrkespraktik, tillsammans med forskare utforskar ett fenomen av gemensamt intresse. Erfarenhetsforum veteran är den femte dialogseminarieserien som genomförs med svensk militär personal.

I det följande återges en kortfattad beskrivning av hur en dialogseminarieserie går till. Exempel på uppgifter eller instruktioner från de fem olika projekten som omfattat svensk militär personal används.

Arbetssättet innebär att en mindre grupp (åtta till femton personer) åtar sig att träffas kontinuerligt, med handledning av en samtalsledare, i skrivseminarier under en på förhand bestämd tidsperiod. Varje mötestillfälle följer en på förhand bestämd procedur för textbehandling och dialog. Här följer en kort översiktlig beskrivning av innehåll och tillvägagångssätt:

1. Varje mötestillfälle har ett på förhand bestämt tema eller en frågeställning som deltagare uppmanas förbereda sig på. De inbjudna läser som förberedelse, var för sig, en utvald kortare text (kallad impulstext) och uppmanas att se förbindelser mellan den lästa texten och egen erfarenhet.
2. Deltagarna skriver en text om sin reflektion kring tema/fråga. Texten ska bygga på en egen erfarenhet och gärna formuleras i form av ett konkret exempel, texten ska hållas kort, max två A4-sidor.
3. Gruppen samlas för ett så kallat skrivseminarium, oftast en heldag. En samtalsledare fungerar som ordförande med ansvar för att fördela talutrymme och ställa fördjupande frågor. En protokollförare medverkar också med uppgift att dokumentera samtalet.

2 Metoden har utvecklats vid Kungliga Tekniska högskolan vid avdelningen för yrkeskunande och teknologi. För fördjupad beskrivning av metoden och dess framväxt se till exempel Hammarén (1999, 2005, 2018) Göransson (2001, 2018) Ratkic (2006).

- 4 Efter varje uppläsning bereds alla närvarande möjlighet att kommentera den upplästa texten som också delats ut till de närvarande. Deltagarna lyssnar till högläsningen med ”pennan i hand” och antecknar under läsningens gång sina frågor eller reflektioner till uppläsaren.
5. Varje skrivseminarium inleds eller avslutas med att anteckningarna från föregående möte går igenom, vilka alla fått tillsänt sig i förväg.
6. När en serie skrivseminarier är genomförd redovisas arbetet i en skriftlig dokumentation, men också i ett öppet seminarium eller workhops dit andra intressenter inbjudits med möjligheten för andra att ta del av erfarenheter och diskussion.

Dialogseminariemetoden bygger således på några systematiskt upprepade aktiviteter; eget skrivande, individuell och gemensam reflektion samt dialog. Dessa kommer i följande avsnitt att utvecklas med hjälp av konkreta exempel på instruktioner och tillämpningar.

Fördjupad beskrivning av metodens olika moment

Innan projektet startar informeras deltagarna om syfte och förutsättningar. De som inbjuds att vara med behöver inte vara skickliga skribenter men de bör ha ett intresse av att vilja formulera sina erfarenheter i skrift (se bilaga 4). Vid ett initialt informationsmöte innan skrivseminarierna startar preciseras förväntningar och förutsättningar. Vidare beskrivs att detta är ett samarbetsprojekt där forskare och praktiker tillsammans utforskar en viss tematik eller yrkespraktik.

Impulstext

Metoden bygger på deltagarnas eget reflektionsarbete som startar genom läsningen av en kortare utvald impulstext. Idén med att reflektera med hjälp av en impulstext är ett sätt att stimulera deltagarna till en djupare reflektion. Meningen är inte att de ska svara på frågan ”vad tycker du om XX?” i största allmänhet, med en åsikt som de redan har – utan istället gå tillbaka till sina erfarenheter, och reflektera över situationer som i efterhand framstår som på ett eller annat sätt avgörande för yrkesutövningen. Exempel: I dialogseminarieserien som senare resulterade i boken *Uppdrag Utland* användes ett avsnitt ur Don Quijote som impulstext. Så här beskrev en av deltagarna sina associationer till texten:

När jag läste avsnittet i Don Quijote dök det upp en mängd exempel på situationer som jag drar mig till minnes och som handlar om internationella insatser. Det första som jag kom att tänka på var

hur man kan skapa en bild eller förväntning i sitt huvud. Det andra som dök upp var historier och rykten om internationella uppdrag. Det tredje var hur klimatet inom utlandsstyrkan är. Att alla måste ha ett hårt yttre, men vad är det som döljer sig inom varje person, vid skarpa och otäcka händelser och situationer? Det fjärde jag kom att tänka på handlade om hur religion och kultur påverkar oss.

Deltagarna kan också starta sitt reflektionsarbete genom att utifrån en egen erfarenhet reflektera över en viss fråga eller tematik. De som medverkar har även möjlighet att uppmärksamma eller tillföra frågor och teman till det som är på förhand bestämt.

Eget skrivande

Så här såg den första skrivinstruktionen till de deltagare som medverkade i Erfarenhetsforum veteran ut:

Vad roligt att just du vill vara med och utforska erfarenheter av att vara veteran. Här kommer några råd om skrivandet.

Ett dialogseminarium bygger på att var och en gör ett förberedelsearbete – det gäller både läsande och skrivande. Vi skiljer mellan *bakgrundstexter* och *impulstexter*. Bakgrundstexten är tänkt att ge en gemensam horisont och innebär ett mer extensivt läsande. Impulstexterna ligger till grund för ditt eget skrivande och innebär ett mer aktivt läsande. Vi brukar kalla det för att läsa med pennen i hand – tolka det bokstavligt – för att markera att det rör sig om ett ingripande läsande, ett långsamt läsande som hela tiden avbryts av ditt antecknande i marginalen. Det är dina reaktioner vi är ute efter här – dina personliga tankar och associationer som texten ger upphov till. Glöm därför allt vad skolplugg och läxförhör heter, försök istället att komma i samtal med den text du läser. Om texterna du läser känns främmande så är det helt OK. De är valda för att komma från ett annat håll. Dra ned på tempot när du läser och var rädd om dina anteckningar; de är det viktiga första utkastet till din text! Sammanställ dina marginalanteckningar och formulera en text på 1–2 A4 sidor. Tänk gärna på temat för nästa träff när du skriver – *vad kan veteraner som inte andra kan?* Försök att dela dina tankar med oss och skriv en personligt hållen text med utgångspunkt i din erfarenhet. Det viktiga är att försöka vara personlig och konkret. Till abstrakta tankar och funderingar brukar

vi mest nicka, här är det ett samtal vi vill få igång... Bakgrundstext till nästa gång: läs Maria Hammaréns kapitel i boken *Uppdrag Militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*: ”Det är något speciellt med exempel”. s. 87–100.

Om du har frågor eller funderingar – tveka inte att höra av dig till någon av oss!

Att skriva fram berättelser i den här kontexten handlar för deltagarna om att arbeta med minnesbilder från situationer som de tidigare upplevt. Detta förberedelsearbete görs individuellt och deltagarna skickar därefter in sin text till samtalsledaren innan skrivseminariet. Samtalsledaren bestämmer därefter i vilken ordning texterna ska behandlas vid skrivseminariet. Om flera texter handlar om liknande teman, kan dessa grupperas tillsammans.

Högläsning

När deltagarna sedan träffas och skrivseminariet startar delas den text ut som ska behandlas. Författaren till texten läser högt upp texten för de andra deltagarna som uppmanas att lyssna aktivt, och anteckna sina associationer under läsningens gång. Maria Hammarén, som utvecklat metoden tillsammans med Bo Göranson, beskriver detta förlopp såhär:

Att på nytt plocka fram sina berättelser och läsa dem för någon som lyssnar innebär att språkets dubbla funktion träder i kraft: Du tvingas lyssna på din berättelse med andras öron; det som var hemligt eller omedvetet går ut i rummet och möter andras föreställningsvärldar. Och då kan du också reflektera över din erfarenhet – och kanske fördjupa den, skriva en ny berättelse som länkar nya aspekter till de gamla. Metoden tvingar helt enkelt fram din uppmärksamhet. Och eftersom språket gör all tid samtidigt närvarande tillåter det en aktiv bearbetning av det vi kallar det förflutna. Självklart handlar det inte om att förvanska eller förbättra. Det handlar om att se (Hammarén 2005, s. 21).

När deltagarna läser sin text för andra och tillsammans reflekterar över det nyss upplästa sker en förvandling av den individuella erfarenheten. Med hjälp av frågor och andras kommentarer i rummet sker en kvalitativ utveckling av berättelsen. Vad var det som de andra inte förstod? Behöver jag lägga till information? Författaren till texten ges en möjlighet att såväl pröva sina argument som att precisera sig och utveckla berättelsen. Det som deltagaren har haft svårt att fånga i ord får man hjälp av andra att formulera.

Det är ett gemensamt arbete som sker och berättelsens precision och trovärdighet växer sig efterhand allt starkare.

Dialogseminariemetoden skiljer sig från annan forskning (enkäter, intervjuer, observationer) genom att teman och frågeställningar eller problemområden utvecklas och formuleras tillsammans med de yrkesverkssamma deltagarna utifrån deras behov. Den förtrogenhetskunskap som är central i militär yrkespraktik sätts i fokus och en nödvändig kunskapsuppbbyggnad möjliggörs.³

Dialog – erfarenhetsutbyte

Efter att en text lästs upp följer en dialog om den. Övriga deltagare erbjuds att kommentera och ställa följdfrågor. Alla har möjlighet att komma till tals. Uppmärksammar texten något nytt? Knyter den an till ett tidigare behandlat tema? Att i samtal reflektera över militära exempel öppnar upp för möjligheten att upptäcka sprickor i begreppen man använder och förgivettagna uppfattningar, en egen erfarenhet konfronteras med andras. Ens mentala kartor över det man kanske tagit för givet om ens yrkespraktik utmanas. Deltagarna erbjuds möjligheten att pröva sina förutfattade meningar och fördomar mot andras upplevelser av liknande situationer som man själv varit med om. Hur menar du nu? Jag förstår inte. Kan du utveckla? I dialogen är samtalsledarens roll att uppmärksamma vad som händer när man låter skärskåda sina begrepp i en dialog där man balanserar på gränsen mellan det som kan sägas med det språk man under många år tillägnat sig och det militära yrkeskunnande som främst visas i handling.

Under ett dialogseminarium har både forskare och deltagare möjlighet att pröva giltigheten i de argument som omger de berättelser deltagarna lyfter fram under samtalen. Det finns en sorts inbyggd kvalitetssäkring i metoden eftersom de som deltar har möjlighet att komma med frågor eller motexempel kring det som berättas. Motexemplen har inte som syfte att korrigera en berättelse utan är snarare till för att utveckla komplexitet och fördjupa paradoxer och dilemman i det som diskuteras. Syftet med proceduren är att fördjupa förståelsen kring det fenomen som är i fokus. Genom dialog och gemensam reflektion eftersöks giltiga beskrivningar av det som är viktigt/komplext/problematiskt. Det är samtalsledarens uppgift att sträva efter konkretion i samtalet, att undvika svävande och allmänna referenser vad man tror, tycker och uppfattar.

³ För fördjupning se kapitlet "Om att bli erfaren genom andras exempel" i *Uppdrag Chef* (2016) s. 197–213.

Idéprotokoll

Varje mötestillfälle dokumenteras i så kallade idéprotokoll. I genomförda projekt har en person (protokollförare) särskilt haft ansvar för att nedteckna vad som sägs under mötet. Protokollen har olika funktioner. De ska hålla fast gruppens samtal och fungera som ett slags ”kitt” eller ”röd tråd”. Deltagare som av någon anledning inte har haft möjlighet att vara med vid ett tillfälle ska också ha stöd av protokollen för att lättare komma in i samtalet igen när man återkommer. Det är viktigt att alla som har varit med under ett seminarium känner igen sig i protokollet. Inte så att det är en exakt återgivning av dialogen, utan snarare en utveckling och fördjupning av de samtal som förts och som man kan ställa sig bakom. I idéprotokollen uppmärksammas nya begrepp och kategorier. Det är med hjälp av dessa som man ska kunna tränga djupare in i det egna yrkeskunnandet och kanske till och med börja sätta ord på det som man tidigare inte haft ett språk för. Protokollet skickas i förväg till deltagarna innan nästkommande seminarium så att deltagarna kan vara väl förberedda vid genomgången. Protokollet ska varje gång prövas mot gruppen. Var och en av deltagarna har rätt att ändra sina utsagor i efterhand. Idéprotokollens funktion har således inte varit att dokumentera vad en viss person sa vid ett visst klockslag en viss dag. Idéprotokollens funktion har snarare varit att dokumentera innebörden i samtalet, genom att ge dem möjlighet att korrigera utsagor i efterhand var ambitionen att komma närmare vad deltagarna menade med det de sa.⁴

Öppet avslutande seminarium

Varje dialogseminarieserie som genomförts med militär personal har avslutats med en inbjudan till dialog med en vidare krets av intressenter. Syftet med denna form av öppet seminarium är att låta det som utarbetats inom ramarna för dialogseminarieserien uttryckas och prövas mot andras frågor och perspektiv. I Erfarenhetsforum veteran inbjöds avslutningsvis ett antal intressenter och aktörer som på olika sätt och nivåer arbetar med veteranfrågor. På seminariet fanns representanter från bland andra; Försvarsmaktens Högkvarter, forskare, Military Work samt Försvarsmaktens Veterancentrum. Ur inbjudan:

VÄLKOMMEN

Det är vår förhoppning att Du som får den här inbjudan kan tänka dig att medverka i ett konstruktivt samtal om hur veteraners erfarenheter och yrkeskunnande används efter insats. Under detta

4 För exempel på hur samtal återges i idéprotokoll se *Uppdrag Utland* (2007) s. 121–126.

seminarium, som hålls på KTH den 23 januari, kommer medverkande i projektet Erfarenhetsforum Veteran att beskriva sina erfarenheter av vad som har hänt efter insats med fokus i första hand på yrkesliv, såväl civilt som militärt. Den här inbjudan är riktad till personer som i kraft av kompetens, erfarenheter och/eller befattning på ett eller annat sätt kan bidra till att utveckla samhällets bild av veteraner. Inbjudan är personlig och deltagarantalet är begränsat.

BAKGRUND

Projektets syfte är att med utgångspunkt i veteraners egna erfarenheter ta fram ett kunskapsunderlag med fokus på veteranen som kompetent resurs i samhälle och arbetsliv. I en serie skrivseminarier har därför veteraner hösten 2018 träffats på KTH och reflekterat över vad som händer efter insats. En av målsättningarna med projektet är att med hjälp av konkreta exempel utforska och beskriva veteraners kunskande och vad de kan bidra med i såväl arbetsliv och samhälle. [...]

Vi kommer att skicka ut ett skriftligt underlag (ca 10 sidor) till er som medverkar efter den 10 januari där ni ges möjlighet att ta del av veteraners texter. Vi är intresserade av era reaktioner på deras berättelser och ser samtalet den 23 januari som ett sätt att få ta del av era kommentarer och erfarenheter.

Det skriftliga underlaget som utsändes var ett urval texter och citat från seminarieriet, godkända för spridning av deltagarna. De tre texter i denna boks del 7, *Reflektioner* av Louise Weibull, Anders Karlsson och Peter Tillberg, har tillkommit som en respons på denna inbjudan.

Efterarbete – betänketid

Efter en genomgången dialogseminarieserie får deltagarna ca en månad på sig att, om de vill, bearbeta och utveckla sina texter. De har också möjlighet att ändra och korrigera i idéprotokollet. De kan också, utan motivering, dra tillbaka en text eller utsaga om de så önskar. Därefter sammanställs insamlat material och som tidigare beskrivits har den insamlade empirin redovisats i rapporter och böcker.

Bilaga 2. Inbjudan intervju

Efteråt.

Vad hände sedan?

Kan du tänka dig att dela med dig av dina erfarenheter?

Får vi kontakta dig?

Namn:

E-postadress:

Telefonnummer:

Vilka missioner har du deltagit i:

Befattning:

Övrigt:

Vi är intresserade av om och hur din erfarenhet från internationell tjänst har kommit till användning i arbetsliv och samhälle. När har du haft nytta av erfarenheter du skaffat dig i internationella insatser? Vi är nyfikna!

Din medverkan i undersökningen är värdefull. Tack!

Bilaga 3. Intervjufrågor

Värde

- Hur upplever du att dina erfarenheter/kunskaper som veteran kommit till användning inom Försvarsmakten, i eventuellt civilt arbete respektive privat?
- Hur upplever du att dina erfarenheter/kunskaper som veteran varit efterfrågade inom Försvarsmakten, i eventuellt civilt arbete respektive privat?
- Kan du ge exempel på situationer där du upplevt att din utlandstjänstgöring uppfattas som en merit?

Respekt

- Kan du ge exempel på situationer när har du känt dig respekterad som veteran?
- Kan du ge exempel på motsatsen?
- Uppfattar du att veteraner allmänt respekteras för sin insats, av allmänheten, av (dina) närstående?

Synen på veteranen

- Hur upplever du över huvud taget synen på veteranen, allmänhetens respektive (dina) närståendes?
- Vad får du för frågor om din utlandstjänst av andra, privat respektive på jobbet?
- Har du någon gång aktivt tigit om att du är veteran, privat eller på jobbet?
- Hur uppfattar du att dina anhöriga gentemot sin omgivning förhåller sig till att du är veteran?

Stolthet

- När känner du stolthet för din utlandstjänst?
- Hur pass mycket identifierar du dig som veteran?
- Har du någon gång ångrat att du åkte iväg?

Övrigt

- Är det något du vill tillägga eller fråga om?

Bilaga 4. Inbjudan Erfarenhetsforum

Centrum för Studier av Militär & Samhälle inbjuder till ERFARENHETSFORUM VETERAN VAD HÄNDER EFTER INSATS?

”Många blir förvånade – är du veteran?! De tänker sig något annat.”

I en serie skrivseminarier erbjuds Du som är veteran att i skrift reflektera över – och dela med dig av – dina erfarenheter av vad som händer efter insats. Projektets syfte är att med utgångspunkt i veteraners egna erfarenheter ta fram ett kunskapsunderlag med fokus på veteranen som en kompetent resurs i samhälle och arbetsliv.

Begrepp som identitet, ledarskap, omdöme, respekt, mod och ansvar kommer att behandlas. Resultatet från skrivseminarierna kommer bland annat att presenteras i en kommande antologi; *Uppdrag veteran*. Att medverka innebär en möjlighet att vara med och påverka bilden av veteranen. En av målsättningarna med projektet är att med hjälp av konkreta exempel utforska och beskriva veteraners kunnande och vad de kan bidra med; i arbetsliv och samhälle.

Erfarenhetsforum Veteran genomförs med dialogseminariemetoden vilken förutsätter att deltagarna aktivt engagerar sig genom att i skrift reflektera över egna erfarenheter.

Varje samlingstillfälle består av två delar; en kort introduktionsföreläsning följt av skrivseminarium. Varje kurstillfälle startar kl. 9.00 och avslutas ca 17.30 med paus för en gemensam lunch.

Erfarenhetsforum genomförs som en serie dialogseminarier på Kungliga Tekniska Högskolan som ett samarbete mellan KTH, Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) och Försvarsmaktens Veterancentrum som finansierar projektet.

2018

19 september	<i>Introduktionsmöte – skriva en metod för reflektion</i>
10 oktober	<i>Vad kan veteraner som inte andra kan?</i>
7 november	<i>Erfarenhet, merit – karriär och ledarskap</i>
5 december	<i>Andras bilder av veteraner – och min erfarenhet</i>

2019

22–23 januari *Stolt, respekterad och värdefull* – förutom skrivseminarium öppet slutseminarium, ”examen” med inbjudna gäster

Medverkan/kostnader

Ansökan ska ske per mail med kontaktuppgifter, ålder, genomförda insatser samt en kort motivering av varför du vill vara med, senast den 15 augusti 2018. Deltagarantalet är begränsat (max 15). Vid många ansökningar kommer de som kan medverka vid alla tillfällen att prioriteras. Fler erfarenhetsforum kan ordnas om intresset är stort. Ansökan mailas till tillberg@kth.se.

Ingen kursavgift tas ut men deltagaren alt. arbetsstället förutsätts betala de kostnader som eventuellt är förenade med medverkan. Vi bjuder på fika och lunch och kan vid behov bekosta resor.

Om hur skrivseminarier går till:

Hammarén, Maria (1995) *Skriva – en metod för reflektion*. Stockholm, Brevskolan

Om du vill veta mer om hur ett dialogseminarium går till eller se exempel på tidigare antologier se nedanstående böcker kan laddas ned från hemsidan www.csms.se:

Uppdrag Afghanistan – bilder och berättelser från en internationell insats (2016) Tillberg, Peter, Lotta Victor Tillberg, Joakim Svartheden, Bo Rahmström, Jörgen Hildebrandt

Uppdrag Chef – åtta militära chefers erfarenheter från internationella operationer (2011) Victor Tillberg, Lotta & Tillberg, Peter Stockholm: CSMS

Uppdrag Utland – Militära exempel från internationella uppdrag (2007) Tillberg, Peter, Svartheden, Joakim, Engstedt, Danuta Stockholm, Försvarshögskolan

Har Du frågor är du varmt välkommen att kontakta

Lotta Victor Tillberg e-post: tillberg@kth.se eller

Joakim Svartheden e-post: joasva@kth.se

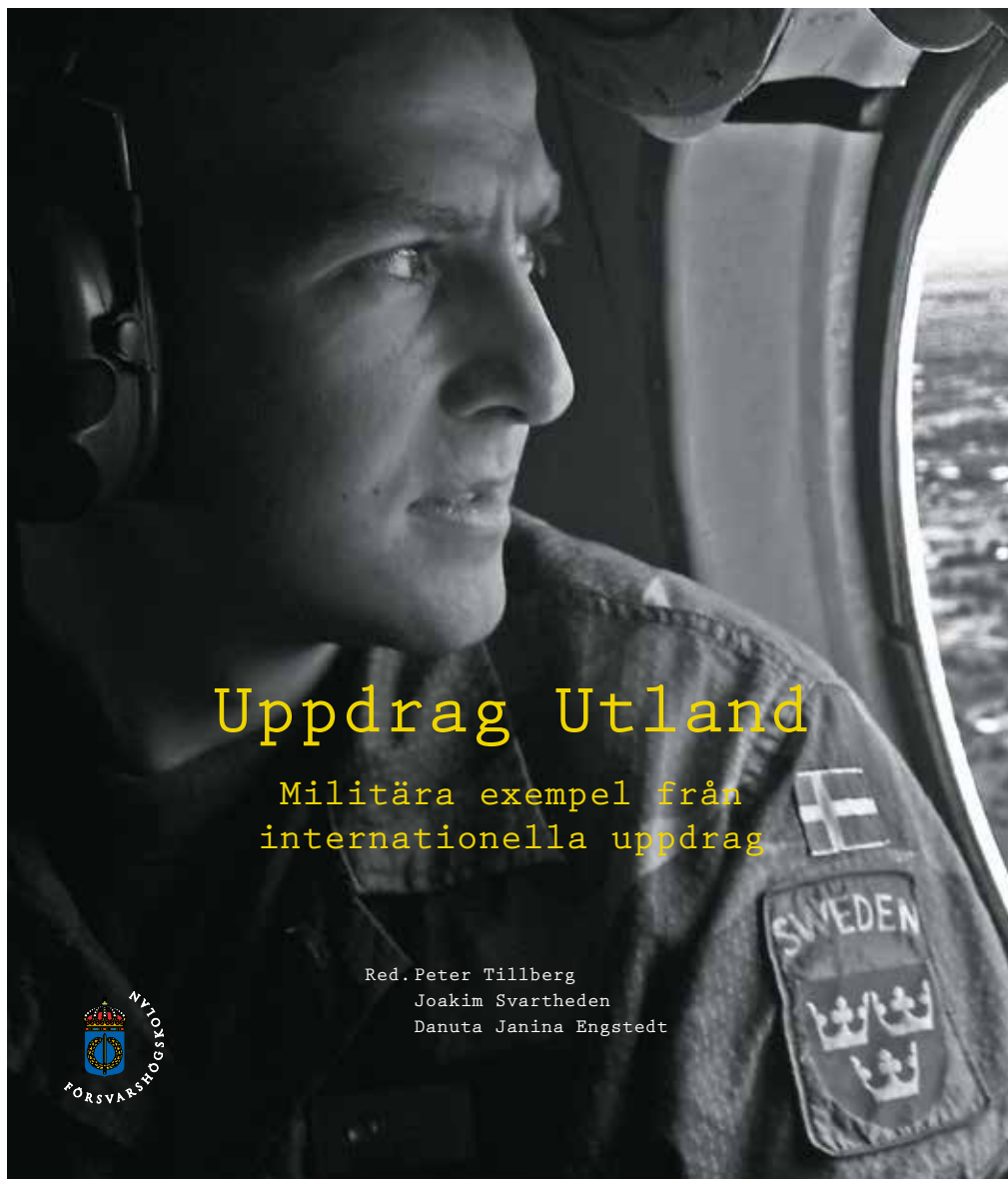
Vill du veta mer om CSMS se hemsidan: www.csms.se.

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

”

Jag identifierar mig ju inte som veteran, jag är mamma och officer i första hand. Det var en viktig grej där och då men nu är jag någon annanstans.

”

Uppdrag Utland

Militära exempel från
internationella uppdrag

Red. Peter Tillberg
Joakim Svartheden
Danuta Janina Engstedt

Denna bok beskriver på ett föredömligt sätt den komplexitet och absurditet som människor ställs inför vid påfrestande insatser och uppdrag utomlands. Läsaren inser snabbt att verkligheten kan vara väsensskild det vi normalt upplever hemma i det ombonade Sverige.

Uppdrag Utland belyser ett flertal viktiga faktorer för framgångsrikt mänskligt handlande vid farliga och pressade situationer, som behovet av automatiskt handlande, kreativitet, avvägd risktagning och professionellt militärt yrkeskunnande. Boken beskriver också goda exempel på hur en väl fungerande team-känsla ökar förutsättningarna för att med ringa förluster kunna lösa farliga uppdrag.

Jag vill varmt rekommendera alla som på något sätt har knytningar till internationella insatser att läsa och reflektera kring bokens personligt färgade berättelser. Berättelserna kan dessutom utgöra grund för övningsexempel vid utbildning av soldater och befäl i praktiskt ledarskap.

Jag kan bara starkt rekommendera boken till läsning och tacka dem som bidragit med sina erfarenheter.

*Mats Ström
Chef Institutionen för Ledarskap och
Management Försvarshögskolan*

Mats Ström har varit stf stabschef i Nordbat 2, (Bosnien), bataljonschef för snabbinsatsstyrkan Swerap (Swedish Rapid Reaction Unit) och stf bataljonschef för KS01, (Kosovo). Mats har också tjänstgjort som stf brigadchef i Kosovo och som chef för operationsavdelning J3 vid EU Operational HQ i Potsdam, Tyskland.

Försvarshögskolan
Box 27805
115 93 Stockholm
www.fhs.se

ISBN: 978-91-85401-71-0

Bilaga 5. Uppdrag Utland – militära exempel från internationella uppdrag

År 2007 utkom *Uppdrag Utland – militära exempel från internationella uppdrag*. Boken består av 41 texter författade av soldater och officerare med fokus på skarpa situationer och utmaningar de mött i bland annat Bosnien, Liberia, Kongo, Kosovo, Georgien, Angola. De skrivseminarier de deltog i genomfördes i en tid då invasionsförsvaret ominriktades mot internationella uppdrag. Samverkan med andra länder prioriterades och Sverige förberedde sig för att från och med den 1 januari 2008, på uppdrag av Europeiska unionen, ansvara för att organisera en snabbinsatsstyrka; Nordic Battle Group (NBG). Vilka uppgifter de svenska militärer som ingick i NBG skulle få var oklart – spektrumet innehöll allt från att stödja humanitära insatser till att genomföra regelrätt strid. Detta med kort varsel i ett okänt land. Hur förbereder man sig för den formen av oförutsägbarhet och komplexitet? Vilka tidigare erfarenheter fanns av internationella uppdrag och vad kunde läras av dem? Detta var utgångspunkten för projektet ”Erfarenhetsuppbyggnad internationell tjänst NBG” som resulterade i boken *Uppdrag Utland*.

Ur inledningen: ”Huvuddelen av de texter som nu följer är författade av personer som deltagit i internationella uppdrag. De har under sin tjänstgöring upplevt situationer som fler än de själva skulle kunna dra lärdomar ifrån. De har varit med om tillfällen där det militära yrkeskunnandet ställts på sin spets och där gränsen mellan rätt och fel, vad som är lämpligt och olämpligt, inte varit självklar. Ibland har man lyckats med något som man på förhand inte trott varit möjligt. I andra fall har man stött på problem där man minst anat det. Just konkreta exempel är viktigt att ta fasta på i ett arbete där erfarenheter från internationella uppdrag står i fokus. Konkreta exempel kännetecknas nämligen av att de tar vid där åsikter, generella uppfattningar och regler inte längre räcker till. Exempelen är nödvändiga för att den svenska Försvarsmakten kontinuerligt ska kunna fortsätta utveckla relevanta kunskaper om den egna praktiken” (*Uppdrag Utland* 2007, s. 19).

Texterna i *Uppdrag Utland* kom att grupperas efter några återkommande teman; ett handlade om soldatens möte med risktagande i en okänd miljö. Ett annat tema handlade om hur inre mentala bilder fungerar när den yttre tillvaron är osäker. Ytterligare ämnen som uppmärksammades handlade om hur man gör när målbilden är okänd, om att leva i skilda världar, på campen jämfört med hemma men också med befolkningen och deras livs-omständigheter i det land man tjänstgjort. Även temat om hur det är att arbeta och leva i dödens närhet beskrivs i några av texterna (*Uppdrag Militär* 2018, s. 13–14)

”

Vi har en samhällssituation där det kommer otroligt många människor från olika kulturer, varav ett vanligt land är Afghanistan. Det är klart att det är en vettig erfarenhet att folk som faktiskt har varit i landet ifråga sprider den kunskapen på något sätt.

”

Uppdrag Chef

- åtta militära chefers erfarenheter
från internationella operationer

av Lotta Victor Tillberg
& Peter Tillberg

CSMS
CENTRUM FÖR STUDIER AV
MILITÄR OCH SAMHÄLLE

En militär chef i utlandstjänst måste kunna agera och ta ansvar för händelseförlopp som man själv inte fullt ut kan kontrollera eller påverka. Samme chef behöver vara beredd på att kunna hantera svårbedömda situationer och verka i motsägelsefulla sammanhang. Ofta i lägen där inga lösningar är givna på förhand och där det gäller att kunna lita på sitt omdöme. I boken *Uppdrag Chef* beskriver åtta svenska militära chefer sina erfarenheter av prövande och moraliskt utmanande situationer. De intervjuade representerar befattningar från bataljonschef till *Force Commander*. Bokens fotografier är tagna av soldater och officerare under deras missioner i Bosnien, Kosovo, Kongo och Afghanistan. Syftet med boken *Uppdrag Chef* är att stimulera till samtal och reflektion om militärt yrkeskunnande i internationella insatser.

Lotta Victor Tillberg har intervjuat Hans Ilis-Alm, Anders Brännström, Ulf Henricsson, Olof Granander, Hans Håkansson, Jan-Gunnar Isberg, Mats Ström och Bo Wranger. Peter Tillberg är projektledare för forskningsprojektet *Väldsutövning och modern militär professionalism* där intervjuerna ingår samt är bildredaktör i boken *Uppdrag Chef*.

Boken är en del av ett pågående forskningsprojekt om modern militär profession och genomförs på uppdrag av Försvarsmakten. Detta arbete sker inom *Centrum för Studier av Militär och Samhälle, CSMS*. CSMS är ett forum för främjande och utbyte av universitetsbaserad forskning om militära organisationer och civil-militära relationer.

CSMS

CENTRUM FÖR STUDIER AV
MILITÄR OCH SAMHÄLLE

ISBN: 978-91-86837-06-8

Bilaga 6. Uppdrag Chef – åtta militära chefers erfarenheter från internationella operationer

År 2011 utkom den andra boken, *Uppdrag Chef – åtta militära chefers erfarenheter från internationella operationer*, en intervjubok som redovisar internationella erfarenheter från svenska officerare i nivå bataljonchef till Force Commander. Intervjustudien byggde vidare på de frågor som uppstått i arbetet med *Uppdrag Utland*. Hur skulle militära chefer, som tjänstgjort internationellt på högre befattningar, beskriva sina erfarenheter och möten med utmaningar i internationella sammanhang? Skulle deras dilemma vara av annan art än soldaterna och cheferna på lägre nivå och i så fall på vilket sätt? Varje intervju i boken började med uppmaningen ”beskriv en situation där ditt yrkeskunnande ställts på sin spets”. Vad var det som hände? Vad gjorde du? Och varför? Dessa frågor kom ur ett av bokens grundantaganden; att ett verkligt yrkeskunnande visar sig i handling och kan bäst förstås med hjälp av konkreta exempel. Ambitionen var att genom konkreta exempel på situationer utforska på vilket sätt den svenska militära chefen i internationell tjänst ”prövas”.

Så här beskrivs resultatet av undersökningen: ”Om man ska sammanfatta hur de åtta militära cheferna med erfarenhet från internationella operationer, beskriver situationer de ställts inför, kan deras svar fångas i [ett] antal påståenden: Man måste vara beredd att hantera svårbedömda situationer, man måste kunna ta beslut på osäkra underlag och man måste kunna verka i motsägelsefulla sammanhang. Den militäre chefen i utlandstjänst måste vara beredd att agera i och ta ansvar för händelseförlopp man själv inte fullt ut kontrollerar eller kan påverka. Man är samtidigt herre över sina handlingar – och offer för omständigheter. Man måste kunna lita till sitt omdöme i lägen där inga lösningar är givna på förhand. Militär yrkespraktik i internationella uppdrag kräver urskiljningsförmåga; vad är sant, vad är falskt? Vad är rätt? Och vem har rätt? Det handlar om att kunna förutse hur ett misstag kan se ut – och vilka dess konsekvenser kan bli?” (*Uppdrag Chef* 2016, s. 11).

”

Jag vill säga att det är väldigt bra att man tittar på och gör något för veteranerna, att förbättra ryktet, kanske ge oss något i ryggen när man ska på en anställningsintervju.

”

Uppdrag Afghanistan

Bilder och berättelser från
en internationell insats

Redaktörer:
Peter Tillberg, Lotta Victor Tillberg
Joakim Svartheden, Bo Rahmström
och Jörgen Hildebrandt

CSMS
CENTRUM FÖR STUDIER AV
MILITÄR OCH SAMHÄLLE

Boken *Uppdrag Afghanistan* är uppbyggd kring ett nav av berättelser i textens och bildens form. De berättar om hur det *faktiskt* kan vara att vistas i fientlig miljö, om uppdrag där man *faktiskt* inte vänjer sig eller vad det *faktiskt* betyder att lita – eller inte lita på – någon när det gäller. Och hur olika signalerna kan se ut.

Det vi får läsa är fragment av ett större skeende i ett uppdrag med övergripande mål. I boken skymtar uppdraget inifrån, nedbrutet till några av de tusen enskildheter som ständigt utspelar sig. Det är ögonvittnesskildringar, men i efterhand.

För i realtid handlade det inte om någon berättelse.

Då stod allt på spel, som det ju alltid gör i realtid.

I sitt förord skriver Peter Tillberg att vi med hjälp av berättelser från när det militära yrkeskunnandet provas kan utveckla vår "förståelse, fantasi och föreställningsförmåga". Militär utbildning och träning syftar ju bland annat till att öva upp en beredskap att möta det man inte känner till. Mycket måste sitta i kroppen, i gruppkänslan, i moralisk instinkt. Men kan man också reducera själva det okända – bli bättre orienterad, lära sig se mer? I det skarpa läget kommer ju ingen situation att träda fram och berätta för oss hur den ska uppfattas eller vilka krafter som jäser under ytan. Där är vi till sist bara hänvisade till vår egen förmåga att se, vårt omdöme.

Att utbilda sitt omdöme måste gå vägen över de konkreta erfarenheterna. Frågan är bara hur mycket vi kan lära av andras? En uppenbar förutsättning är förstås att de som har något att berätta – de kunniga, de erfarna – också berättar. Mindre uppenbart är kanske att den mindre erfarna måste ha förmågan att knyta något av det till sig.

Det är soldater med stor erfarenhet som har skrivit berättelserna i den här boken. Med rätt läsart kan de bli en guldgruva av arbetande exempel.

Maria Hammarén

Maria Hammarén är docent i Yrkeskunnande och teknologi vid KTH. Hon har under en följd av år följt arbetet med skrivande bland soldater och officerare som tjänstgjort i Afghanistan. Hon har bland annat skrivit böckerna *Skriva – en metod för reflektion och Språkfilosofi för personligt bruk*.

CSMS
CENTRUM FÖR STUDIER AV
MILITÄR OCH SAMHÄLLE

ISBN 978-91-88053-19-0

Bilaga 7. Uppdrag Afghanistan – bilder och berättelser från en internationell insats

År 2016 utkom den tredje antologin; *Uppdrag Afghanistan – bilder och berättelser från en internationell insats*. Här är fokus riktat mot svenska militära erfarenheter från ett av de längsta och mest kostsamma internationella militära åtaganden Sverige haft – Afghanistanmissionen som pågick 2002–2014. Berättelserna i boken är autentiska upplevelser beskrivna av svenska soldater som tjänstgjort i Afghanistan. Den initiala uppmaningen som gjordes var på samma tema som i tidigare böcker: Beskriv en situation där du prövats, där ditt omdöme utmanats! Soldaterna skildrar händelser som kräver ett ingripande, som förutsätter att den som hamnar i dem kan tolka tecken, ta in vad som händer och agera på ett rimligt och relevant sätt. Och hur lär man sig det? Hur gör man när det finns en regelbok men tvål, eller flera olika verkligheter? Ett annat övergripande tema som behandlades är hur man gör när de situationer som måste hanteras och bemästras inte fullt ut stämmer överens med det uppdrag man har, de instruktioner som getts, eller gällande regelverk? I boken bidrar även anhöriga till några av soldaterna, samt en präst som tjänstgjort i Afghanistan, med perspektiv på vad en insats kan innebära.

Många gånger upplevde soldaterna att de moraliska utmaningarna i uppdragen var svårare att hantera än de stridstekniska. Några förklarade att "strid är enkelt" eftersom handlandet sker med automatik och mängdträning innan missionen ger resultat. De medverkande återkom istället ofta till etiska överväganden de behövt hantera i uppdragen. "Innan jag åkte till Afghanistan fick jag veta hur jag skulle bete mig, men det visade sig inte alls funka." Många upplevde en kulturkrock: "När vi kommer dit är det att jämföra med att Star Troopers skulle komma på Kungsgatan. Teknikskillnaden är enorm." En annan röst: "Det skiljer 700 år i kultur och kunskap. Vad är det jag alls ser när jag ser en bonde pula på fältet där borta? Gapet mellan oss är enormt." Samtalen handlade om att göra personliga val i situationer man ställts inför men också om ansvar. "Att föreställa sig att man får hem invaliderade soldater var svårare att tänka sig än döden. Mina stridsfordonsskyttar som ser vapenverkan är inte alls lika intresserade att ta striden på för långt håll med osäkert underlag. Skyttarna ser allting tydligt, de kan beskriva hur de såg träffen i målet när sanden inte längre är brun utan röd." Mod, rädsla, risktagande, ledarskap, både på det individuella men också på det större organisatoriska planet var ämnen som behandlades i texter och samtal. Ett annat återkommande tema handlade om att förstå

och legitimera sin egen insats i relation till det större uppdraget. Varför var man i Afghanistan? Gjorde man skillnad? ”Jag menar att det är ett moraliskt problem och även ett ledarskapsproblem, för någonstans måste man ju få ihop det man ser därute med anledningen till att man alls åker dit.”

”

Jag går inte i fråga om det där, politiken är inte min sak. Jag ska som militär försvara demokratin men jag behöver inte lägga mig i den.

”

Uppdrag Militär

Perspektiv på militärt yrkeskunnande

Wilhelm Agrell, Eyal Ben-Ari, Torsten
Björkman, Bo Göranson, Maria Hammarén,
Jonna Hjertström Lappalainen, Jan Sigurd,
Don M. Snider, Louise Weibull,
Lars Ericson Wolke, Karl Ydén

Red. Lotta Victor Tillberg

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Svenska militärer - vad gör de egentligen? Få utomstående har insyn i militär verksamhet. Det är ett förhållande denna bok syftar till att ändra på. I de tre föregående Uppdragsböckerna har militärer med egna ord beskrivit vad de gör, när de gör det som de tränats för.

Vilka uppdrag ska hanteras? Vad möter dem, och vilka utmaningar ställs de inför? Hur ser det yrkeskunnande ut som härbärgerar både förmågan att bruka dödligt våld men också förmågan att skapa relationer, förtroende och samarbete?

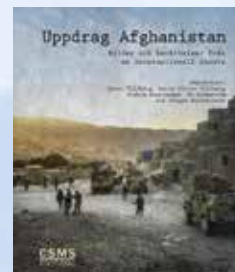
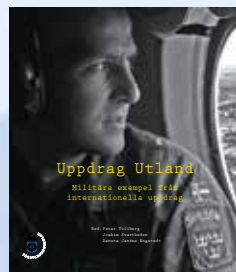
I den här boken bidrar elva olika forskare, utifrån skiftande perspektiv, med sina reflektioner över militär yrkespraktik, dess möjligheter och dess utmaningar.

www.csms.se

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

ISBN 978-91-88053-81-7

Bilaga 8. Uppdrag Militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande

Den fjärde boken i Uppdrag-serien utkom 2018 med titeln *Uppdrag Militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Syftet med boken var att låta forskare tillföra fler perspektiv på insamlat material och därmed, genom kommentarer, analys och reflektion vidga tolkningsmöjligheterna över de berättelser som publicerats i de tidigare Uppdrag-böckerna. Så här såg inbjudan ut:

Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) planerar för en vetenskaplig antologi med utgångspunkt i de tre antologierna *Uppdrag Utland* (2007), *Uppdrag Chef* (2011) och *Uppdrag Afghanistan* (2016) – vi vill därför bjuda in dig till att skriva ett av kapitlen. Sammanlagt innehåller de tre volymerna 62 kortare texter skrivna av soldater med erfarenhet av internationell tjänst och nio längre intervjuer. Utöver detta tillkommer soldaters och officerares egna fotografier som tillsammans utgör ett omfattande autentiskt bildmaterial. Volymerna innehåller också två tidigare publicerade reportage av journalister samt några kapitel av förklarande eller fördjupande karaktär.

Vi vill härmed bjuda in dig till vidare analys av materialet, i första hand de utsagor som soldater och officerare står för. Det är vårt önskemål att du läser igenom materialet, gärna med pennan i hand och antecknandes allt eftersom, dina reaktioner och associationer. Böckerna har avsiktligt breda marginaler för detta ändamål.

Genom att bjuda in forskare med bakgrund i olika vetenskapliga fält och med olika traditioner hoppas vi kunna få materialet belyst med en mångfald av vetenskapliga perspektiv.

Uppdrag militär innehåller elva olika forskares reflektioner kring soldaters och officerares texter i de tidigare böckerna. Kapitelförfattare är: Wilhelm Agrell, Eyal Ben-Ari, Torsten Björkman, Bo Göranson, Maria Hammarén, Jonna Hjertström Lappalainen, Jan Sigurd, Don M. Snider, Louise Weibull, Lars Ericson Wolke och Karl Ydén.

”

Jag är stolt, det är inte så att jag förnekar det eller skäms, men det finns sällan nåt skäl. Och folk är inte särskilt intresserade, kan jag uppleva.

”

Bilaga 9. Om Centrum för studier av militär och samhälle

Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) grundades 2011 som ett forum för främjande och utbyte av forskning och erfarenheter om militär organisation och profession. Vid bildandet av CSMS hade ett forskningsarbete med fokus på militärt yrkeskunnande pågått i flera år. Med utgångspunkt i dessa erfarenheter formulerades ett antal forskningsteman:

- Att undersöka och beskriva olika perspektiv på relationen mellan militär profession och organisation.
- Att undersöka aspekter av modern militär professionalism med fokus på legitimitet, kontroll, transparens, yrkeskunnande och ansvar.
- Att belysa hur struktur och maktförhållanden påverkar militär yrkespraktik med fokus på interna organisatoriska förhållanden, men också externa förhållanden som demokratisk kontroll och civil-militära relationer.
- Att utforska betydelsen av praktisk och erfarenhetsgrundad kunskap i kris- och konfliktmiljöer.
- Att undersöka militär erfarenhetsuppbyggnad och former för erfarenhetsutbyte inom militär yrkespraktik.
- Att utforska och beskriva erfarenheter av civil-militära relationer både i Sverige och i internationella sammanhang.

En bärande idé bakom bildandet av CSMS är att forskning om militära institutioner bäst bedrivs över universitets-, organisations- och disciplingränser samt i kontakt med det internationella forskarsamhället. CSMS ansluter sig därmed till den tradition som formats av Inter-University Seminar on Armed Forces and Society, som grundades 1960 av Morris Janowitz vid University of Chicago. Målsättningen för CSMS var och är att genom mångdisciplinär forskning skapa ny kunskap som är relevant för praktiker, forskare, myndigheter, organisationer och näringsliv om ovan nämnda forskningsteman.

Sex internationella konferenser om militärt yrkeskunnande har genomförts, information om dess innehåll finner du i bilagorna i denna bok. Artiklar, texter, böcker som publicerats av CSMS, eller i anslutning till genomförda konferenser och seminarier, finns tillgängliga för nedladdning på hemsidan www.csms.se.

CSMS samverkar bland annat med:

Scandinavian Military Studies (SMS) är ett nätverk av forskare och militärer som arbetar med frågeställningar som behandlar militär praktik och organisation. I nätverket samarbetar Centrum för Studier av Militär och Samhälle, Kungliga Danska Försvarshögskolan, Försvarshögskolan i Norge och Centrum för militära studier vid Köpenhamns universitet. SMS har en egen vetenskaplig tidskrift, *Scandinavian Journal of Military Studies* (SJMS). I SJMS publiceras artiklar och monografier med öppen åtkomst, se www.sjms.nu.

Nordic Association for Research on Military Profession är ett nätverk med forskare som intresserar sig för olika frågor om militär profession ur ett nordiskt perspektiv. Det första gemensamma projektet är att skriva en antologi tillsammans med titeln "Transformations of the military profession and professionalism in Scandinavia". Boken är planerad att publiceras 2021. Presenteras på CSMS internationella konferens Modern Military Professionalism i Stockholm 15–16 juni 2020.

Inter-University Seminar on Armed Forces and Society (IUS), grundades 1960 av Morris Janowitz vid University of Chicago. IUS är ett forum där forskare, militärer och studenter har möjligheter att träffas och utbyta forskningsresultat från militär praktik och civil-militära relationer. IUS har cirka 600 medlemmar från 35 länder. IUS publicerar sedan 1974 vetenskapliga artiklar i tidskriften *Armed Forces & Society*, se www.iusafs.org.

European Research Group on Military and Society (ERGOMAS) grundades 1986 som ett europeiskt nätverk för forskare som intresserar sig för olika aspekter och relationer mellan militär och samhälle. Idag kommer medlemmarna från hela världen. De träffas regelbundet i olika arbetsgrupper och genomför internationella konferenser vartannat år, se www.ergomas.ch.

SOM-institutet är en opartisk undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet där SOM står för Samhälle, Opinion och Medier. Sedan 1986 har SOM-institutet arbetat tillsammans med forskare inom en rad olika forskningsfält för att belysa opinioner och för att förstå svensk samhällsutveckling. SOM-institutet har från starten haft fokus på svenskars vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhälle, politik och medier. Den svenska befolkningens uppfattningar om försvars- och säkerhetspolitik undersöks och resultat publiceras i den årliga SOM-boken.

Bilaga 10. Konferensinbjudningar

Centrum för Studier av Militär & Samhälle inbjuder till

UPPDRAG AFGHANISTAN

erfarenhetsforum om militärt yrkeskunnande

Beskrivning

I en serie skrivseminarier erbjöds deltagarna att i skrift reflektera över –
sig av – erfarenheter från militära uppdrag i Afghanistan. Syftet är att ge
utgångspunkt i konkreta exempel från upplevda händelseförlopp utforska
beskriva vad som krävs av den som sätts att verka i internationella operat
Begrepp som tyst kummande, risktagande, ledarskap, omdöme, våldsanv
och ansvar kommer att behandlas. Resultatet från skrivseminarierna kom
presenteras i en särskild programpunkt på Uppdrag Utland konferensen i

Erfarenhetsforum Uppdrag Afghanistan genomförs med dialogseminarie vilken förutsätter att deltagarna aktivt engagerar sig genom att i skrift redovisat tidigare erfarenheter.

Centrum för Studier av Militär & Samhälle inbjuder till

Erfarenhetsforum om
MILITÄRT LEDARSKAP

Beskrivning

I en serie skrivseminarier erbjuds deltagarna att i skrift reflektera över – och dela med sig av – egna erfarenheter från militära uppdrag där militärt ledarskap satts på prov eller utmanats. Syftet är att med utgångspunkt i konkreta exempel från upplevda situationer beskriva vad som krävs av den som sätts att verka i ett internationellt, övergripande och utlandst. Begrepp som tyst kunnskap, ledarskap, våldsanvändning, mod och ansvar kommer att diskuteras. Skrivseminarierna kommer att presenteras i en särskild utgåva av Utland konferensen i januari 2015.

t Ledarskap genomförs med dialogseminariemetoden vilken aktivt engagerar sig genom att i skrift reflektera över egna jämsamlingstillfälle består av tre delar; en kort följt av skrivseminarium. Efter en gemensam middag följer n särskilt inbjuden gäst med egna erfarenheter från ledarskap kurstillfälle startar kl. 10.00 – och avslutas ca 20.30. ter är obligatorisk.

Uppdrag utland Mission Abroad

Centrum för Studier av Militär och Samhälle inbjuder tillsammans med Försvarsmakten till konferens:

MODERN MILITÄR PROFESSIONALISM ERFARENHETER, UTMANINGAR & MÖJLIGHETER

Kungliga Tekniska Högskolan
8 september 2015

CSMS
SWEDISH CENTRE FOR STUDIES
OF ARMED FORCES AND SOCIETY

PROGRAM

Datum
2008.08.24

FHS beteck
09/10/1

98618:1

Sida 1(6)

Försvarshögskolan inbjuder till konferens om
UPPDRAG UTLAND – MISSION ABROAD
Kungliga Dramatiska Teatern, Målarsalen, 13 oktober 2008

Program

Kl. 12.00 Inledningsanförande av rektor MATS ERICSON, Försvarshögskolan
STAFFAN RYDÉN, Dramaten och professor BO GÖRANZON, Kungliga
Tekniska Högskolan

K1. 12.15 Uppdrag utland – om militära exemplars betydelse
FORSKARE PETER TILLBERG, FÖRSVARSHÖGSKOLAN

K1. 12.45 *Inspel »Road side bomb« Marie Göransson, skådespelare*

K1. 12.55 On Military Competence in Conducting War Amongst the People
SENIOR RESEARCH FELLOW ALLAN JANIK, BRENNER ARKIV INNSBRUCK

K1. 13.30 Kaffepaus

K1. 13.50 *Insöel »På rutinsens brant« Marie Göransson, skådespelare*

K1 14.00 Om ett års chef i internationell tjänst

K1. 14.30 Blood, Sweat and Tears – Implementing an Medical Urgent Operational Requirement in 2 Theatres, Afghanistan and Iraq
COLONEL HEIDI DOUGHTY OF THE BRITISH TERRITORIAL ARMY

K1 15.00 Paus

K1 15 15 *Incipit vlt festinanda lande Maria Góscartou ekáðarnalaga*

K1.15.05	G. 1. 1. 12	2004	1. 1. 1. 6. 6. 1. 1.
----------	-------------	------	----------------------

K1.15.45 *Ethics in War – Examples from Rwanda and Serbia*

DR. PAOLO G. TRIPODI, D. BREN CHAIR OF ETHICS AND LEADERSHIP
MARINE CORPS UNIVERSITY USA

Kl. 16.15 Försvarsmakten, våldsuppgiften och utbildningen
Förordning K-201. Mörkl. Föreläsningssalen 101

K1. 17.00 Gemensam middag i Dramatens Paulicafé, forts. nästa sida

Militära erfarenheter från Afghanistan
– med blick mot framtiden

Södertörns högskola
4 december 2013

CSMS
SWEDISH CENTRE FOR STUDIES
OF ARMED FORCES AND SOCIETY

Program

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Modern militär professionalism

Försvarsmakt i omvandling – erfarenheter,
dialog och samverkan

12–13 juni 2018 Kungliga Tekniska högskolan
Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) i samarbete med Försvarsmakten, HKV LEDES IN

En programmet
The Future of the Swedish Armed Forces
– perspektiv från 2010–2038
Jonas Haggen, C LEDES INRI, kommandant

The Continued Engagement with Conventional War: Seven
Points about Building and Military
Eyal Ben-Dor, Director of the Kinsey Institute for Society,
Security and Peace in Kinsey Academic College Gdud

Militäriska i beslutsfattande – ett europeiskt system, moral och
militär profession
Linda Johansson, FUB, Försvarshögskolan

Education vs Training – Role of Military Academies
Bruce Panning, Ph.D., Professor, US Naval Academy

Learning and Training – Education and reflection for inter-
nationalization in Europe and across national boundaries
Deli Martin Bette, C 393 ERF ANA, Canadian Studies post master,
analyst R6 ERF ANA, Michael Aul R6 mag, analyst R6 ERF ANA

The Post-9/11 Professional Military Family
Morten G. Enloe, Ph.D., Professor Sociology and Diversity &
Inclusion Studies, Department of Behavioral Sciences & Leader-
ship, United States Military Academy

Egen identitet, plikt och
Generalmajor Anders Björnström

En nationella SOA-undersökning
Försvarsmakts åsikter om försvars-
systemet, Karl Viken, R6, C3

Making Military Professionalism
Anders M.O. Söderberg, Nordic
Studies Norwegian Defence Studies

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Modern militär professionalism

Nordiska försvarsmakter i en ny
strategisk kontext

15–16 juni 2020, Kungliga tekniska högskolan
Centrum för Studier av Militär och Samhälle (CSMS) i samarbete med
Försvarsmakten, HKV LEDES INRI till konferens

En programmet:
Inledningstal av Mikael Cressen
Generalmajor, Chef för Ledningsstaben
Inriktning: LEDES INRI, Försvarsmaktens
Högskola
The challenges of changing societies on military
models: what does corruption mean for the
military profession today?
Tia-Piin Tevis, Analyst at the Institute of Social
Studies, University of Tartu & President of the
European Research Group on Military and Society

The professions and power: the case of officers
and NGOs
Christopher Dandekar, Professor Emeritus, Department
of War Studies, King's College London
Hur leder man en försvarsmakt i ett nytt?
Bakgrunden om utveckling av metoder och organisation
Gunnar Karlsson, Generalmajor, Ledningsstaben
Officerskolan, staten och samhället
Sofia K. Lindberg, R6, Lektor i Krigsvetenskap,
Försvarshögskolan
Folkräkning och militärstrategisk kommunikation

**Konferensen, som är den sista i ordningen,
har tre syften:**

- att medverka till kunskapsutveckling och
erfarenhetsutbyte om militär yrkeskunskap
- att facilitera reflektion, metodutveckling
erfarenhetsutbyte och möten över
professionsgänser
- att placera svensk militär yrkeskunskap och
svensk militärstrategisk kontext i ett internationellt
perspektiv

Delar av konferensen genomförs dessutom
med The Scandinavian Journal for
War Studies. Vill du se programmet
eller erbjuda dig gå in på
militärkonferens-2020

CSMS
Swedish Centre for Studies
of Armed Forces and Society

Program

Modern militär professionalism

utsikter • lärdomar • framtid

14-15 juni 2017, Kungliga Tekniska Högskolan

Ordlista förkortningar

- 68ML – Det svenska kompani som omgrupperades från Sinai till Libanon och där blev Sveriges första truppbidrag i UNIFIL 1978 (jfr. ”UNIFIL” nedan).
- AA – *Antiaircraft*, luftvärn.
- APC – *Armored Personnel Carrier*, pansarskyttefordon.
- BA01 – Den svensk-danska styrka som inom ramen för Nordbat 2 blev Sveriges första truppbidrag till UNPROFOR i Bosnien-Hercegovina 1993–1994 (jfr. ”UNPROFOR” nedan).
- BA02 – Den svensk-danska styrka som avlöste BA01 1994–1995.
- CJSE – *Combined Joint Staff Exercise*, multi-nationell ledningsträningsoövning anordnad i samarbete mellan Försvarsmakten och Försvarshögskolan.
- EN 01 – Svenskt ingenjörskompani som stod som stod som registerförband, i beredskap att inom 30 dagar efter beslut från EU kunna sättas in inom en radie av 6000 km från Bryssel.
- FATA – *The Federally Administred Tribal Areas*, ett halvautonomt territorium i nordvästra Pakistan och som enligt landets konstitution ligger utanför dess jurisdiktion.
- GU – Grundutbildning, ”lumpen”.
- IDF – *Israel Defense Forces*, Israels försvarsmakt.
- IED – *Improvised Exploive Devise*, improviserade sprängämnen, ”hemmagjorda bomber”.
- ISAF HQ – *International Security Assistance Force Headquarters*, högkvarteret för ISAF, dvs. den NATO-ledda internationella styrka som opererade i Afghanistan 2001–2014.
- KFOR – *Kosovo Force*, den NATO-ledda internationella styrka som sedan 1999 opererar i Kosovo (pågående).
- KS 01 – Den svenska styrka som 1999–2000 blev Sveriges första bidrag till KFOR i Kosovo (jfr. KFOR ovan).
- MOT – *Military Observation Team*, här avses dem i ISAF rörliga teamen med uppgift att över ytan samverka med hjälporganisationer och civila samhällen i Afghanistan.
- MR S – Militärregion Syd
- MUST – Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten
- OP HIN – *United Nations Observation Post Hin*, observationspost nämnd efter byn Mar Wah Hin på israelisk-libanesiska gränsen.
- OSCE – *Organization for Security and Co-operation in Europe*, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE).

P 7 – Södra skånska regementet (pansar).
PTSD – Posttraumatiskt stressyndrom.
qat – Amfetaminbesläktad drog som utvinns ur (tuggas) bladen till växten Catha Edulis, som växer huvudsakligen på Afrikas horn.
RAKEL – RAdioKommunikation för Effektiv Ledning, ett i Sverige nationellt utbredd tekniskt ledningsstöd som aktörerna i krisberedskaps-systemet har tillgång till.
RCMP – *Royal Canadian Mounted Police*, Kanadas Kungliga ridande polis, dvs. den kanadensiska federativa polisen.
RENAMO – *Resistência Nacional Moçambicana* (*Mozambican National Resistance*), gerillarörelse (och småningom politiskt parti), som i mitten av 70-talet försökte störta den moçambikiska regeringen.
SIDA – Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, Sveriges biståndsmyndighet.
SLA – *South Lebanon Army*.
Swedint – Försvarsmaktens internationella centrum (Swedish Armed Forces International Centre), en centrumbildning ingående i Livgardet, med ansvar för individuell multinationell stabsträning för militär, civil och polisiär personal.
UNEF – *United Nations Emergency Force*, den FN-styrka som 1956 etablerades på Sinaihalvön i samband med Suezkrisen och därmed blev den första fredsbevarande styrka FN satte in och även den första väpnade operation Sverige deltog i på FN:s begäran.
UNPROFOR – *United Nations Protection Force*, den första fredsbevarande FN-styrka som 1992–1995 opererade i Kroatien och Bosnien-Hercegovina, i samband med Jugoslavienkrigen.
UNHCR – *United Nations Refugee Agency*, Förenta nationernas flyktingkommissariat.
UNIFIL – *United Nations Interim Force in Lebanon*, den FN-styrka som skapades 1978, för att säkerställa Israels tillbakadragande i Libanon (ännu pågående).
WHO – *World Health Organization*, Världshälsoorganisationen, fackorgan inom FN med uppdrag att koordinera hälsofrågor.

Litteraturlista – rekommenderad läsning

- Agrell, W (2013) *Ett krig här och nu – Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis.
- Alvinus, A; Nilsson, S; Berggren, A W (2007) *Att bränna eller bygga broar? – En pilotstudie om interkulturell samverkan under internationella missioner ur ett organisationsperspektiv*, Stockholm: Försvarshögskolan.
- Andersson, L (2001) *Militärt ledarskap när det gäller – svenskt militärt ledarskap när det gäller med fredsfrämjande insatser i fokus*. Stockholm: HLS.
- Axelrod, R (1987) *Från konflikt till samverkan*, SNS Förlag.
- Berger, H; Görsjö, A (2006) *Utlandsstyrkan i fredens tjänst – försvarsmaktens internationella insatser*. Bokförlaget Arena.
- Berndtsson, J; Bjereld, U; Ydén, K (2018) ”En ny gryning för försvaret? Svensk försvarspolitik i opinionsmässig medvind”. I: *Sprickor i fasaden*, red Andersson, U; Carlander, A; Lindgren, E & Oskarson, M. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Binks, E; Cambridge, S (2018) ”The Transition Experiences of British Military Veterans”, I: *Political Psychology*, Vol 39, No. 1.
- Brown, C & Routon, P W (2016) ”Military Service and the Labor Force: Time and Income-Based Evidence”. In: *Armed Forces and Society*, Vol 42, No 3, Sage.
- Burdett, H; Woodhead, C, Iversen, A C; Wessely, S; Dandeker, C; Fear, N T (2012) ”Are You a Veteran?” Understanding of the Term ”Veteran” among UK Ex-Service Personnel: A Research Note”. *Armed Forces and Society*, Vol 39 No 4 p 751–759.
- Carlén, A; Falk, M (2012) *Svenskar i strid. Veteranernas historier 1943–2011*. Stockholm: Månpocket.
- Castro C A; Dursun, S (2019) *Military veteran reintegration: approach, management, and assessment of military veterans transitioning to civilian life*. Academic Press Elsevier.
- Cooper, L; Caddick, N; Godier, L; Cooper, A; Fossey, M (2018) Transition From the Military Into Civilian Life: An Exploration of Cultural Competence. *Armed Forces and Society*, Vol 44 No 1 p. 156–177.
- Eichler, M (2017) ”Add Female Veterans and Stir? A Feminist Perspective on Gendering Veterans Research”. In: *Armed Forces and Society*, Vol 43, No 4, Sage.
- Ernström, M (2016) *Ett halvt år, ett helt liv*. Baserad på en sann historia. Falun: Hoi Förlag.
- Fredssoldater*. Armémuseum, Årsbok 2008/2009. Meddelande 68 (red) Lena Holger. Stockholm: Armémuseum.
- Försvarsmakten (2015) *Erfarenhetsanalys Kosovo 1999–2013 – En rapport från insatsledningens avdelning för erfarenhetsanalys*, FM2014-8902:6
- Grimell, J (2017) ”A Service Member’s Self in Transition: A Longitudinal Case Study Analysis”. I: *Journal of Constructivist Psychology*, 30:3 p 255–269. Routledge
- Gross, G; Weiss, E L. (2017) ”Veterans as the Media Portray Them”, I: Hicks, L; Weiss, E L.; Coll, J E (2017) *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 2, Praeger.
- Göranzon, B (2001) *Spelregler – om gränsöverskridande*. Stockholm: Dialoger.
- Göranzon, B (2018) ”Det är det första ackordet du kan välja, allt annat är konsekvenser”. I: *Uppdrag militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Red: Victor Tillberg, L. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.

- Hammarén, M (1999) *Ledtråd i förvandling – om att skapa en reflekterande praxis*. Stockholm: Dialoger.
- Hammarén, M (2005) *Skriva en metod för reflektion*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Hammarén, M (2018) "Det är något speciellt med exempel". I: *Uppdrag militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Red: Victor Tillberg, L. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Henricsson, U (2013) *När Balkan brann!* Stockholm: Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Hicks, L; Weiss E L.; Coll, J E (2017) *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 1, Praeger.
- Hicks, L; Weiss, E L.; Coll, J E (2017) *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 2, Praeger.
- Hines, L A.; Gribble, R; Wessley, S; Dandeker, C; Fear N T (2015) "Are the Armed Forces Understood and Supported by the Public? A View from the United Kingdom". I: *Armed Forces and Society*, Vol 41, No 4, Sage.
- Johansson, E (1996) *I basker blå – fyra svenska FN-bataljoner i Bosnien*. Stockholm: Militärhögskolan.
- Iversen, A C, Greenberg, N (2009) "Mental health of regular and reserve military veterans", I: *Advances in psychiatric treatment*, vol. 15, p 100–105. doi: 10.1192/apt.bp.107.004713.
- Isberg, J-G; Victor Tillberg, L (2011) *Med alla nödvändiga medel – brigadgeneral Jan-Gunnar Isbergs erfarenheter från tjänstgöring i Kongo 2003-2005*. Stockholm: Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, Försvarshögskolan.
- Kester, D & Philips, M P (2017) "The Transition from Active Duty" I: *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 1, Praeger.
- Karlsson, L A (2004) *Alfa Sierra: BA01 – Nordbat 2 i Bosnien-Hercegovina*. Lettland: AK-Ronym.
- London, AS.; Wilmoth, J M.; Dutton, C (2017) "What Do We Know about Veteran Status Differences in Social Attitudes?", I: Hicks, L; Weiss, E L.; Coll, J E (2017) I: *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 2, Praeger.
- Loyd, A (1999) *My war gone by, I miss it so*. New York: Doubleday
- McDonald, R A (2017) *Foreword*. I: *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 1, Praeger.
- Mahadjaran, K. & Khrishnaveni, R (2016) "Managing the Migration from Military to Civil Society: Motivation Model for Socioeconomic Needs in Resettlements of Veterans in India". I: *Armed Forces and Society*, Vol 42, No 3, Sage.
- Nilsson, S; Sjöberg, M; Kallenberg, K; Larsson, G (2010) "Tänk om jag inte hade skjutit..." – Om etiskt beslutsfattande, moraliska dilemman och moralisk stress i samband med internationella militära insatser, Stockholm: Försvarshögskolan.
- Olsson, A-M (2018) *Anhörig och soldat – Soldatens Motiv och Anhörigas Respons på Beslut om Internationell Insats. Oro, saknad och längtan*. Forskningsplattformen för Hälsa i Samverkan. Kristianstad: Kristianstad University Press.
- Pethrus, C-M (2019) *Suicide, violent crime, divorce and mortality in deployed military veterans*. Avhandling. Stockholm: Karolinska institutet.
- Ratkić, A (2006) *Dialogseminariets forskningsmiljö*. Doktorsavhandling. Stockholm: Dialoger.
- Ratkić, A (2006). "The dialogue seminar as a foundation for research on skill". I: Göranzon, B; Hammarén, M; & Ennals, R (Eds.), *Dialogue, skill and tacit knowledge* (pp. 46–56). Chichester, UK: John Wiley.
- Ryle, G (1949). *The concept of mind*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Schön, D.A (1983) *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York: Routledge.

- Stone, Fred P (2017) "Veterans and Civic Engagement" I: *The Civilian Lives of U.S Veterans: Issues and Identities*. Vol. 1, Praeger.
- Strand, S (2018) "Inventing the Swedish (War) Veteran". In: *Critical Military Studies Journal*. <https://doi.org/10.1080/23337486.2018.1481267>.
- Strand, S (2019) "(Re)Inventing the Armed Forces: A Governmentality Analysis of Swedish Military Marketing and Outreach in the Era of Voluntarism." PhD Thesis. University of Gothenburg. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/61728>.
- Thomassen, M (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis*. Malmö: Gleerups Utbildnings AB.
- Trulsson, C (2016) "Att hålla handen – svenska officers professionella autonomi under ISAF-insatsen i Afghanistan". Masteruppsats 30hp, Uppsala universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Trulsson, C (2018) "Holding hands – Swedish officers' professional autonomy in Afghanistan". Kungliga krigsvetenskapsakademin, Handlingar & tidkrift, 2018:2.
- Truusa, T; Castro, C A (2019) "Definition of a veteran: the military viewed as a culture". I: *Military veteran reintegration: approach, management, and assessment of military veterans transitioning to civilian life*. Editors, Castro C A, Dursun, S. Academic Press Elsevier.
- Ulfsdotter Eriksson, Y & Flisbäck, M (2011) *Yrkesstatus: erfarenhet, identitet och erkännande*. Malmö: Liber AB.
- Uppdrag Utland – Militära exempel från internationella uppdrag* (2007) Tillberg, P; Svartheden, J; Engstedt, D J. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Uppdrag Chef – åtta militära chefers erfarenheter från militära operationer* (2011) Victor Tillberg, L; Tillberg, P. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle/Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Uppdrag Afghanistan – bilder och berättelser från en internationell insats* (2016) Tillberg, P; Victor Tillberg, L; Svartheden, J; Rahmström, B; Hildebrandt, J. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle/Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Uppdrag Militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande* (2018) Tillberg, L (red). Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle/Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Veteransoldatutredningen (2008) *En svensk veteranpolitik del 2*. SOU 2008:91. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Veteranutredningen (2014). *Svensk veteranpolitik. Ett ansvar för hela samhället*. Slutbetänkande av Veteranutredningen, SOU 2014: 27. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Victor Tillberg, L (2011) "Om att bli erfaren genom andras exempel" I: Victor Tillberg, L; Tillberg, P: *Uppdrag Chef. Åtta militära chefers erfarenheter från internationella operationer*. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Weibull, L (2018) "The Hidden Face of Military Missions Abroad – An Emotional Sociological Perspective on Swedish Soldiers' Narratives". I: *Uppdrag militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Red: Victor Tillberg, L. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Wennberg, B-Å; Hane, M (2000) "Forskning för praktiker om praktiken – om grunden för vetenskaplig metod och om metoder på vetenskaplig grund", Ölsdalen: Samarbetsdynamik.
- Wennberg, B-Å; Hane, M (2005) "Metodologisk plattform för vår användning av fokusmöten och gruppberättelser", Ölsdalen: Samarbetsdynamik.
- White, A (2018) "Beyond Iraq: The Socioeconomic Trajectories of Private Military Veterans". I: *Armed Forces and Society*, Vol 44, No 3, Sage.

Wittgenstein, L (1958). *Philosophical Investigations*. Oxford: Basil Blackwell.

Wolke Ericson, L (2018) "Erfarenheter av den väpnade striden". I: *Uppdrag Militär: perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.

Övriga källor

Demoskop (2012) "Preliminärt underlag: nollmätning utlandsveteraner 2012-12-06" samt "Kännedomsmätning 2012", Försvarmakten.

Demoskop (2015) "Slutrapport – kännedomsmätning om utlandsveteraner". Försvarmakten 2015-02-26 (pdf).

Demoskop (2015) "Slutrapport Kännedomsmätning om utlandsveteraner 2015-02-26". Genomförda på uppdrag av Försvarmaktens Veterancentrum.

Försvarmakten (2019) *Reglemente Utbildning*. R Utb 2019 (pdf).

Försvarmakten (2016) *Handbok Hemvärn*. HvH 2016 (pdf).

Försvarmakten (2016) "Försvarmaktens strategiska inriktning 2015 Ändringsutgåva FMSI 15 Ä1" (pdf).

Försvarmakten (2016) *Militärstrategisk doktrin*. MSD 16. (pdf).

Försvarmakten (2013) *Arméreglemente Taktik*. AR Taktik (pdf).

Kantar Sifo (2020) "Veteraners nytta av utlandstjänstgöring". Januari 2020. Rapport. Undersökning beställd av Försvarmaktens Veterancentrum.

